

„Ne vissza add, csak adj belőle...”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 3. (209.) SZÁM — FEBRUÁR 5.

ára 500 lej

Szatmári Ágnes: Téli reggel

GÁLL ERNŐ

A "ROMÁN JELENSÉG" ENCIKLOPÉDIKUS KUTATÓJA

A jeles történészt, Miskolczy Ambrust két új könyve tanúsága szerint nem csupán a román história és szellemi élet változatos szakaszait, illetve szféráit feltáró szakemberként, hanem olyan szerzőként is számon tarthatjuk, akinek munkái a szélesebb közönség érdeklődését lekötő, tanulságos/élvezetes szellemi élményt kínálnak. Az *Eszmék és téveszmék* című kötetben összegyűjtött írások — Miskolczy meghatározása szerint — "kritikai esszék a román múlt és jelen vitás kérdéseit tárgyaló könyvekről", a *Lélek és titok* című munka pedig Lucian Blaga, román filozófus és író eszmevilágába kalauzolja az olvasót. Ez a kisebb terjedelmű mű — a közép-európai mítoszokat értelmező, Kiss Gy. Csaba szerkesztette sorozatba illeszkedve, a "mioritikus tér" Blaga-féle felfogását elemzi.

Önjellemzésében szerzőnk Henri H. Stahl román szociológusra, Dimitrie Gustinak, a "bukaresti szociológiai iskola" megalapítójának kiemelkedő tanítványára hivatkozik, akit a kritikai esszé mesterének tekint. Ez a fajta "kísérlet" a nagy esszék és az ál-esszék között helyezkedne el, ám a példát nyújtó hagyományra való utalás kapcsán a stahli műfaj elmélyültebb jellemzésével adósunk maradt. Ő egyébként írásait "dolgozatoknak" tartja és leszögezi: nem monografikus feldolgozásra, nem a szakirodalom teljes bemutatására törekedett. Kritikusként csupán azt a feladatot vállalta, hogy egy-egy jelentős könyvet taglalva, a velük összefüggő fontosabb témakörökre, vitákra kitérjen. Értetni és értelmezni, megvilágítani és megmagyarázni kívánt. Lássuk be, ez az önkén-

>>>>> folytatás a 2., 3. oldalon

LÁSZLÓFFY ALADÁR FEHÉR HAVAKKAL VÁRTALAK

*Tárgyal a napsütés a dérről,
legyőzött nyárral büszke ősz,
kígyó hipnotizált egérrel —
Lehet még Te is visszajősz.*

*Miatyánk, mi itt nyakra-főre
nyomorogtunk a mennyekért.
Ne vissza add, csak adj belőle,
ha lesz egyáltalán kenyér.*

*Ha egyáltalán TEORSZÁGOD,
mi VALAKIÉ, mialatt
minden hazát szecsába vágott
ezerszer egyetlen szavad.*

*Üzennek régi nemzetekből
a történelmi reumák.
Esik. A fák dereka megdől,
de itt maradnak mind a fák.*

*Valakik éltek már előttünk
s mások tartottak szünetet.
Olyan, hogy mi csak győzni jöttünk —
közénk még sosem született.*

*Senki se tiszta vagy-vagyoktól,
igen-nemektől igazabb.
Hallgatok már telitorokból.
Uram, a hóval vártalak.*

- Szöveggyűjtemény:
JESZENYIN, T. S. ELIOT
- Fekete Vince: Köcsögök
- Bogdán László versei
- Sigmond István: Molekulák
- Lászlóffy Csaba novellája
- Gobby Fehér Gyula:
A bűnök terhe
- Bustya Endre nyílt levele
- Hajós József tanulmánya
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtanulul kézbesítjük a HELIKON-t

A „ROMÁN JELENSÉG” ...

>>>>> folytatás az 1. oldalról

tes penzum egy olyan bonyolult, történelmi traumáktól terhes problematikában, mint magyar-román viszony, nem kevés erőfeszítést és bátorságot követel. Érthető, ha Miskolczy számára, ebben a vonatkozásban a *diálógus* számít a célhoz közelítő királyútnak. Ő a tárgyilagos, az álláspontokat közelítő vizsgálódások híve és megvalósítója.

A szóban forgó könyvek olyan pillanatban kerültek piacra, amikor — a magyar-román alapszerződést, a tanügyi törvényt stb. kísérő viták során is — a szemvédelmek időnként magasba csaptak, a szélsőséges megnyilvánulások pedig minden eddigi közeledés eredményeit veszélyeztetni látszottak. A kölcsönös megismerés és megértés rendkívül nehézkes, hosszadalmas folyamatnak látszik, és nincs mit csodálkozni azon, ha velük kapcsolatban sok kétely, fokozódó borúlátás jelentkezik. Zavaró, lehangoló mozzanatként érvényesül a közeledés terén változatlanul észlelhető aszimmetria, amit ugyancsak lassan és nehezen küszöböl ki a demokratikus román történetek, írástudók részéről tapasztalható növekvő érdeklődés, erőfeszítés.

Az indokolt szkepszis s a nem kevésbé indokolt fenntartások azonban nem változtatnak ama történelmi és geopolitikai adottságon, amelyet a román-magyar múlt elkötelezett kutatója, Makkai László így fogalmazott meg: "Nincs Európában még két nép — a németeket és cseheket sem véve ki —, melyek oly nagy területen érintkeznek egymással, mint a magyar és a román. A magyar és román népterület ma szeszélyes nyúlványokkal, kisebb-nagyobb szigetekkel ékelődik egymásba, tehát nem két zárt néptömb határmenti érintkezéséről, hanem összeshövedéséről, együttéléséről van szó, ami a történelem folyamán mindkét fél számára állandóan életbevágó kérdést jelentett. (Makkai László: *Magyar-román közös múlt*. Bp., 1948. 5.)

Életbevágó, meg nem kerülhető volt és maradt tehát az, amit Miskolczy a *történelem kölcsönös újratanulásának* nevez, s amihez az ő munkássága is jelentős mértékben hozzájárul. Kezdeményezései között hézagpótló funkciót teljesít az *Encyclopaedia Transylvanica* elnevezésű kiadványsorozat, amely az ELTE Bölcsészettudományi Kara Román Filológiai Tanszékének gondozásában azt a célt követi, hogy — gyakran két nyelven — a nélkülözhetetlennek ítélt párbeszédet éltesse. Az újító vállalkozás erdélyi tradíciót kíván folytatni. 1887-ben a nagyszebeni szabadkőműves páholy szász, román és magyar tagjai arra készültek, hogy összeállítsák szűkebb pátriájuk letűnt századait, lakóit és természeti környezetét bemutató enciklopédiát. A közös búvárkodás és szerkesztés azonban akkor még megvalósíthatatlannak bizonyult. A nemzetek ébredésének hajnalán az "ébredők" első sorban népük, nemzetük önismeretét, identitástudatát szerették volna ösztökélni, táplálni. Mindenekelőtt saját nyelvük és művelődésük ápolását szorgalmazták, s a különálló tudós társaságok úttörő tevékenységét a — sokszor ütköző — nemzeti/nemzetiségi aspirációk szolgálatában állították.

A sorozat eddig megjelent kötetei közül talán elsősorban Nicolae Iorga *A nemzetek*

közötti gyűlölködés ellen 1932-ben megjelent, 1940-ben már (elsietett fordításban) magyarul is kiadott füzeté emelkedik ki. (Bp. 1992) A bevezetés szerzői, Miskolczy Ambrus és Makkai László úgy ítélték, hogy kordokumentumot tettek közzé, s azt a tényt, hogy annak idején Iorgának szándékában volt magyarul közölni a szöveget, Miskolczy a "nacionalizmus elítélésé"-hez fűződő önkritikaként értékeli. Persze, nem tudhatjuk, hogy — ismerte Iorga ellentmondásos személyiségét — mennyire szándékos és mély volt ez az önbírálat. Nem állapíthatjuk meg azt sem, milyen mértékben lett volna következetes, de abban kétségtelenül igaza van Miskolczynak, hogy Iorga írása "a diálógus lehetőségét és követelményét jelzi."

Sajátos, mondhatni, post mortem párbeszédet közvetít számunkra a sorozat *Tündérvár* című kötete (1994), mely magyarul, illetve románul Gheorghe I. Brătianu és Makkai László egy-egy erdélyi vonatkozású történelmi kérdést megvilágító dolgozatát tartalmazza. A román történész a rendi országgyűlések és a románok viszonyát, Makkai tanulmányai a közös múlt bizonyos fejezeteit taglalják, s ezek a részek a magyar-román történelmet felelevenítő — már idézett — könyvből valók. Igazat kell adnunk Demény Lajosnak, aki ugyanebben a kötetben található írásában rámutat arra, hogy Miskolczy Ambrus kísérlete, ez a visszamenő hatályú diálógus tulajdonképpen a kérdések kérdését veti fel: "van-e esélye annak, hogy a két historiográfia megtalálja történelmi örökségünkben a gyanakvást éltető göröcsök feloldásának útját?"

A kérdés továbbra is nyitott, ám vitathatatlan, hogy Miskolczy két újabb munkája éppen a göröcsök feloldásának a jegyében készült. Miután elhelyeztük őket a szerző sokirányú tevékenységében, itt az ideje, hogy közelebből is szemügyre vegyük a két opuszt.

Ha az *Erdély történetének* harmadik kötetében található fejezeteket (Erdély a reformkorban, 1838-1848; Erdély a forradalomban és a szabadságharcban, 1848-1849) megíró Miskolczy a tudományos kutató teljes, korszerű vértetében lépett porondra, az *Esszék és téveszmék* szerzőjében széles pásmát becserkésző, kitűnő tollú esszéistával találkozzunk. Ebben a kötetben Miskolczy nem csupán Klio, hanem Kalliópé sugalmazásait is követi. Otthonosan mozog ugyanis a történelem, a folklór, az antropológia, a filozófia s az irodalom területén. Átfogó tájékozottsága, tudása rendhagyó, s ezeknél csak ama bravúros képessége meghökkentőbb, amivel merész asszociációk és fordulatok révén, múltat és jelent összeköt. Az esszé azért esszé (még ha szerzőjük "dolgozatoknak" is kereszteli el őket), hogy szabad teret biztosítson a gondolatok áramlása és érintkezése, a képzelet gyakran part nélküli csapongása számára. Az esszé nehezen viseli el a belső struktúrák fegyelmét és nem feltétlenül a pedáns kifejtésnek köszönhetően tűnik ki. Mintha azonban az esszéista történész néha túlságosan is szabadjára engedné ismereteit és fantáziáját, s így nehéz helyzetbe hozza olvasóját, aki buján indázó gondolatmentét követni próbálja. Olykor-olykor bizony nem ártana több fegyelem és önkontroll.

Persze, legtöbbször érdemes erőfeszítést tenni, hiszen szerzőnk eszmétársításai és következtetései relevánsak. Szerzőnk erénye továbbá az az empátia, amivel a másik fél, a diálógus-partner körülményeibe, tudat- és lelkiállapotába belehelyezi magát. E képesség nélkül — a kelet-európai kisállamok nyomorúságának feltételi között — a párbeszéd ab ovo lehetetlen lenne.

Miskolczy feltehetően számol a bibói diagnózissal és tisztában van a Szűcs Jenő-féle "historizált nacionalizmusok", a "társbérleti" nemzeti gyűlölködések hatványozódó veszélyével. Nem csupán ismeri őket, de küzd is ellenük — többek között — az árnyalt elemzés segítségével. Jó példa erre a "Iorga-paradoxonokat" feszegető nagyobb, hamisítatlan kritikai esszé. Iorga tudományos-politikai portréjának felvázolására az adott alkalmat, hogy *Az erdélyi és magyarországi románok története* című, először 1915-ben napvilágot látott művét 1989-ben újra kiadták. Miskolczy elemzése a hatalmas iorgai életművet átható ellentmondások felvilágosítására épül. Hangsúlyt helyez arra is, hogy Iorga és a magyar történészek közötti viszonyt nyomon kövesse. Jól látja, hogy a román tudós korszakalakító egyéniség volt, s egyetértően idézi az egyik tanítványától származó jellemzést, amely szerint Iorgában azzal a vizionáriussal találkozunk, aki a múlt felé fordulva történész, a jövő felé viszont próféta volt. Utal különleges nemzetpedagógusi szerepére is, de nem hallgatja el a szélső jobboldali áramlatok eszmei motiválásáért rá nehezedő felelősséget sem.

Miskolczy álláspontját ebben az esetben szintén az az elv határozza meg, hogy nem a vitás kérdések szőnyeg alá seprése, hanem azok nyílt felvetése teszi lehetővé az együttélés, illetve az együttműködés új formáinak megtalálását. Ebben a szellemben idézi fel a régi, ellentéteket hordozó vitákat, majd kiemeli — Gheorghe I. Brătianu ezzel kapcsolatos elismerésének is hangot adva —, hogy amikor Iorgát a vasgárdisták meggyilkolták, Gáldi László méltató — a fény s az árnyék játékát érzékeltető — nekrológot írt róla.

Szabó Tamás felvétele

Iorga magyar recepciójának változásait értelmezve szerzőnk úgy látja, hogy reményei szerint, a jövőben Iorga már nem lesz a magyarellenesség karikatúrája vagy próféta, hanem egyik szereplője lesz annak a korszaknak, amelyet találóan az újkori Európa harmincéves háborújaként jellemeztek, hatalmas életművében pedig a tudomány és politika felfejtése mindannyiunk okulására szolgál.

Ha a Iorga-portré a téma árnyalt, kiegyensúlyozott kezelését, a szerző ama törekvését demonstrálja, hogy a "kényes" kérdések felvetésével is a hatékony párbeszédet segítse elő, a *Harc a fülekért* című — szintén nagyobb terjedelmű — írás Miskolczy Ambrus (már említett) sokoldalúságát, naprakész nemzetközi tájékozottságát példázza. A cím Milan Kunderától származik, aki úgy látja, hogy "az ember emberek közötti élete nem más, mint a harc mások füleiért", Miskolczy pedig e megállapításból kiindulva, bírálatában arra is figyelmet fordít, hogy a recenzált szerző — ellentétes elvárások között nemegyszer lavírozva —, miként "manipulálja" magát. Kinek, mikor és milyen engedményt tesz? A fülekért folyó harc a különböző oportunizmusok érvényesülését serkenti, s a kritikus kötelességének érzi, hogy tetten érje őket.

Ez irányú buzgalmban is tallóz a legkülönbözőbb nyugati szerzők munkáiban, amelyek román tematikájuk folytán kerülnek görcsöve alá. Van köztük a hagyományos történetíráshoz tartozó könyv és találunk az amerikai kulturális antropológia szemléletét hordozó munkát. Miskolczy érdeklődése a romániai antiszemitizmust vizsgáló művekre is kiterjed.

Engem főként a Katharine Verdery, amerikai antropológus *National Ideology Under Socialism, Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania*, Berkeley, Los Angeles, Oxford, University of California Press, 1991 című testes kötetéhez fűzött megjegyzések foglalkoztatnak. "Érdekeltségem" abból is fakad, hogy a *Korunk* 1993/2. számában magam is bemutattam a könyvet. Nem mellékes az sem, hogy az elmúlt évek során, mialatt Verdery romániai kutatásai — számtalan nehézséget, a szekuritáé üzelmeit is leküzdvé — előre haladtak, alkalmam volt bizonyos mértékben betekinteni a könyv, majd a román kiadás létrejöttének folyamatába. Azóta a román fordítás — *Compromis si rezistență* (Kompromisszum és ellenállás) címmel piacra került, s ily módon némiképp a visszhangot is észlelhettem.

Romániából nézve kétségtelen, hogy Verdery munkája, amelyet Miskolczy "jó könyvként" értékel és más dicséző jelzőkkel is illet, a távolságtartó, belülről való vizsgálódás révén élettelen képet rajzol a zsarnokuralom kultúrpolitikájáról és a vele szemben kibontakozó értelmiségi ellenállás változatos formáiról. A könyv fő vonulatában ama folyamat kritikai bemutatása található, amelyben a totalitárius diktatúra és a román nacionalizmus egybefonódása végbement. Méltányolva a teljesítményt, Miskolczy a "fülekért való harc" nyomait is jelzi, s ezek — nyilván — nem a könyv pozitívumai közé számíthatók. Magam is értetlenül konstataltam, hogy a román "nemzeti kommunizmust" elemző Verdery a kisebbségi kérdést szinte teljesen mellőzi. Miskolczyval ellentétben nem tartom viszont érdektelennek a

reális szocializmust boncolgató elméleti fejtegetéseket. Romániai látószögből ezek a teoretikus kitérők feltétlenül lényegbevágók.

Ami a romániai antiszemitizmust taglaló munkák számbavételét illeti, csak elismerően regisztrálhatom ezt a törekvést, amelyet feltételezhetően az a felismerés is motivál, hogy mifelénk az antiszemitizmus rendszerint magyarellenességgel jár együtt. Itt jelzem, hogy Miskolczy arra is vállalkozott, hogy *Judaica & Hungarica* címmel felidézze Moses Gaster, a nagy romániai zsidó polihisztor alakját, munkásságát, valamint magyar barátaival való kapcsolatait, s ez mindenfajta diszkriminációval szembeni állásfoglalásának még egy meggyőző bizonyítéka.

Nem derül ki, hogy Miskolczy Ambrus "kritikai esszéinek" minősíti-e a Lucian Blaga eszmévilágának szentelt könyvét. Megállapítható viszont, hogy ez a munkája az eszékben megmutatkozó erények mellett még a rendszeresség, a jól áttekinthető tagoltság kvalitásaival is rendelkezik. Persze, a mérlegelés során döntően az eszmei interpretáció számít. E tekintetben Miskolczy nem enged a pusztá demitizálás csábításának. Tisztában van azzal, milyen szerepet játszik a Miorița-kultusz a román szellemiségben, és nem téveszti szem elől azt sem, hogy — az évekig tartó számkivetettség után — milyen helyre került Blaga a románság panteonjában. (A *Lélek és titok* Romániába érkezése idején zajlanak a Blaga születésének századik évfordulójára rendezett országos jellegű megemlékezések, tudományos ülések stb., s ezek ismeretében nem túlzás valamiféle kialakuló Blaga-kultuszról beszélni.) Noha Miskolczy leszögezi, hogy a román bölcselő a nagy európai kultúrártékek elkötelezettje maradt, azt sem hallgatja el, hogy a Nichifor Crainic-féle etnokratizmussal való érintkezései okán az utókor bírálatát nem kerülheti el.

Bármennyire egyediek — a maguk enciklopédikus jellegével — Miskolczy Ambrus könyvei, munkássága azoknak a magyar tudósoknak az erőfeszítéseit folytatja, akik búvárkodásaikban a románság történelmének, nyelvének, folklórjának, művelődésének a megismerésében mélyedtek el. Az elődök, adott esetben példaképek, illetve pályatársak között olyan tudósokat találunk, mint Tamás Lajos, Gáldi László, Tóth I. Zoltán, Makkai László és Trócsányi Zsolt. Tudatosítani szeretném azt is, hogy az ELTE Román Filológiai Tanszékén — vezetése alatt — folyó kutatói és kiadói tevékenység az Erdélyi Tudományos Intézetnek (1940-1947) a magyar-román viszonyra összpontosító vizsgálódásait is tovább viszi.

Miskolczy Ambrus és munkatársai teljesítményét nem csupán az időbeli egymásutániság, hanem az egyidejűség ismérvei alapján is el kell helyeznünk. A "románságtudomány" művelése elválaszthatatlan mindazoknak a kutatásaitól, akik Erdély vagy a kelet-európai régió múltját akarják feltárni. Elsősorban az *Erdély története* című 3 kötetes mű (Bp. Akadémiai Kiadó. 1986.) szerkesztőit, Köpeczy Bélát és Szász Zoltánt emeljük ki. Az utóbbi főként a XIX. század második felében kibontakozó román nemzeti mozgalmak és aspirációk tanulmányozásában ért el számottevő eredményeket. Hozzájuk tartozik Borsi-Kálmán Béla, aki a Kossuth-emigráció és a román nemzeti tö-

KIRÁLY LÁSZLÓ CSÚFHISTÓRIÁK — IV

KAF-nak

Vége.

A kakas

délben kukorékol.

És én szerelmes vagyok.

Tizenhárom könyvbe.

Nagymama pedig

állandóan

férjhez akar menni.

Mindenki megszökik.

Mindenki megjavul.

És én szerelmes vagyok.

Ebben a világban, melyben

megjavul és megszökik

mindenki.

Mikor a kakas délben

kukorékol,

egy eltévesztett időben,

szébb...ott világban.

Melyben nem tudod,

mikor fekjüdj, mikor kelj.

S melyben a kakasnak

fogalma sincs,

mikor kell kukorékolni.

rekvések kapcsolatát világította meg *Nemzetfogalom és nemzetstratégiák* című könyvében. (Bp. Akadémiai Kiadó. 1993.)

A *Román eszméletörténet, 1866-1945* című igényes antológia (Aetas-Századvég kiadás, 1994) összeállításával és több, e tárgyba vágó tanulmányával Pászka Imre ígéretesen rajtolt a magyarságtudomány szempontjából oly nélkülözhetetlen "romanológia" művelésében.

Mindezek után marad a nyugtalanító kérdés: mikor kezd valóban működni a kölcsönösség? Mikor lépnek színre azok a román kutatók, akik a számukra is szükséges hungarológia területén vizsgálódnak? És végül: hol marad az ETI — említett — teljesítményének a folytatása? Kik azok az erdélyi/romániai magyar történészek, társadalomtudósok, akik e téren az elődöktől a stafétabotot átveszik?

Igazat kell adnom Benkő Samunak, aki az erdélyi magyar történettudomány helyzetét felmérve leszögezte, hogy a Ceausescu-uralom idején "magára adó, emberi és tudományos tisztességéhez ragaszkodó erdélyi magyar történész köztörténeti kérdésekkel hosszú időn keresztül egyáltalán nem foglalkozott"... (A romániai magyar tudomány és az EME feladatai, Bp. 1993. 20). Márpedig a román-magyar viszony, a román történelem taglalása jórészt ehhez a nagy mértékben kompromittálódott "köztörténethez" tartozott.

Ma már azonban ezek az akadályok elhárultak, s talán lassan-lassan a román történet-szekkel való párbeszédes együttműködés feltételei is létrejönnek. Mindentől függetlenül, annak az erdélyi magyar történelem-tudományi iskolának a tudományos programjából, amely Kelemen Lajos örökségét követi tovább, a magyar-román együttélés elfogulatlan kutatása sem hiányzott.

*Miskolczy Ambrus: *Eszmé és téveszmék*, Bereményi Könyvkiadó — ELTE. BTK Román Filológiai Tanszék. Bp. 1994; *Lélek és titok*, Közép-Európa Intézet — Kortárs Kiadó. Bp. 1994.

FEKETE VINCE

Köcsögök

Ide figyeljétek, rúgta hátra székét Dani, és elindult a táncoló párok között, ügyesen szalozva egy, az oszlopok mögött magányosan üldögélő lány felé. Ez mind a hármukat érdekelte, hiszen mostanában Daninak az volt a kényszerképzelete, hogy kinézik őket, idegenek, s ha véletlenül sikerül is valamit egy nővel beindítani, rögtön kiröhögik furcsa akcentusát, megismételtetik, mondjad csak még azt, hogy... aztán szépen megköszönik a táncot, a piát, dolguk van, várja a barátjuk, örülnek az ismerettségnek, persze, majd máskor esetleg, s azzal továbbállnak. Mind a hárman érdeklődéssel követték, ahogy átkanyargozott a párok között, a villogó fényben is átszellemültek tűnő arcát, a magára délceg járást erőszakoló tartást, ahogy előjött a bárpult mögül, meghajolt, pár szót váltott vele, majd keményen megfogta a lány kezét, fejét feltartotta, és várta az alkalmas ütemet. Tisztára, mint egy falusi bálban, mondta a Kölyök. Amikor kivárta az ütemet, egy diadalmas pillantást vetett a fiúk felé, dobantott egyet az egyik lábával, rugalmasan felpattant a mozaikpadlóról, és a lányt maga után vonva, máris röpiült egy képzeletbeli kör mentén. Könnyedén pörögte be a táncteret, és mintha nem látta volna a bárpult előtt álló székeket, egyenesen a fiúk felé suhant, ám hirtelen összecsapta sarkát, szétterpesztette lábát, és megállt, úgy állt egy pillanatig, aztán nagy hűvvel egy helyben dobogott, sebesen perdült egyet egyet, bal lábát a jobbhoz csattantotta, és megint repült tovább. A lány ösztönösen kitalálta, mit akar csinálni Dani, s magát egészen átengetve, bár nem tudott jól táncolni: mindenben követte. Ez az egész figurázás, Dani váratlan fordulatait és ügyes szökelléseit úgy hatottak rá, mintha az illető most csöppent volna ide valami ismeretlen bolygóról, s éppen őt szemelte volna ki ehhez a demonstrációhoz, amit csupán virtusból, a földiek kedvéért tesz. Dani mind gyorsabban, mind szilajabban nekidurálta magát, majd végül, amikor helyre penderítette a tehetetlenül pihegő lányt, még egy utolsó lépést tett, és a fiúk felé lendületes kört írt le jobb karjával. A lány zihálva törülgette homlokát, amikor Dani, mint egy bonviván, sarkát összecsapva meghajolt előtte, lihegett pár szót, és visszaviharzott a csodálkozó táncosok között az asztalhoz. A fiúk ovációval fogadták, nem túl hangosan, és megtapsolták a verejtékét törülgető, a tánc sikerétől felbuzdult fiút. *Na, most bocsánatot kérsz?* nézett Árpí felé. Árpí egyik hangulatból a másikba zuhanva ideges lett, a mosoly ráfagyott arcára, sötét pillantásokat vetett Dani felé, de Misi jó mediátorként igyekezett elterelni a beszélgetést. Hogyhogy, hát csak így, egyszerűen, utójáték nélkül otthagyd a lányt, Danikám, miféle lovag az ilyen? Vagy ez csak a taktika, jól felhúzod, megmutatod, mit tudsz, s aztán otthagyd, hogy később nagyobb legyen az étvágya. Öhöm, szuszogta Dani, de most nem érdekelte az ugratás, *Árpí fizet*, ismételte szagatatottan. Fizetek én inkább, ajánlkozott Misi, s már fel is állt, de Dani visszatartotta, *ne, hagygyad, Árpí akarja*. Árpí csendes természetű ember volt, de félelmetes tudott lenni, ha valakinek sikerült felhúznia. Misi jobbnak látta átúlni vele egy másik asztalhoz, otthagya a felvillanyozódott Danit a Kölyökkel. Árpí aztán nemsokára felszedelőzködött, már az ajtó közel volt, amikor Dani még utánakiáltotta: *nem feledkezétek meg valamiről, haver?* Árpí elvörösödött, és kilépett. Nemsokára Misi is utána ment.

Dani és a Kölyök maradtak még; a Kölyök vodkát rendelt, iddógáltak, a nőket nézték, ahogy a zene ritmusára mozogtak, a nyúlánk lábukat, a hosszú derekakat, a formás, feszülő fenekeket, a kiugró mellbimbókat. Korán volt, a kocsmában még kevesen voltak. A java csak ezután kezdődik, mondta Dani a Kölyöknek, ezután jönnek a jó spinék, de addig még felhajtunk egy-két pohárával, hogy jobban fogjon a duma.

Hárman laktak egy viszonylag olcsón bérelt, inkább kamrának, mintsem szobának nevezhető lyukban. Amikor beköltöztek, kimeszelték, kihordták a szemétre a különféle kacatokat, egy élet felgyűlt, hasznavehetetlen holmijait. Az öreg hölgy meg válogatta, nem tudott megválni tőlük; ezt még fiatalasszony koromban kaptam, hónapokig gyűjtögettem a pénzünket amazért, ez jó lesz a nagyszekrény mellé, a tisztaszobában. Végül a javát, amit mégsem volt szíve eldobni, felhordták a padlásra, a hasznavehetetlenebbjét pedig kiszállították az utca végén levő szeméthalmazra. A vén csaj még hálás is lehet, hogy kitakarították, kimeszelték ezt a *kuplerdijt*, mondta később Dani, amikor utánuk tíz nappal megérkezett, és negyediknek beköltözött *szorosítani*. Hálás is volt a néni, nem győzte eleget hangoztatni, jól tudják a fiúk, hogy nem is a pénzért adta ki, hiszen neki annyi azért van, hogy az öreg napjaira elég legyen, hanem mert megsajnálta őket, megesett a szíve rajtuk, ahogy ott ácsorogtak. Találtak egy sezlont is bent, egy eléggé súlyos szekrényt kisebb asztallal, később még kerítették két ágyat, melyeket valaki már kegyesen kidobott, ők meg az út széléről hazahozták. Amikor már teljesen *berendezkedtek*, inkább kesernyiesen, mint csúfondárosan állapította meg Misi, hogy a bútorok között akkora hely maradt, hogy egy jóforma, felállt farokkal az emberfia meg sem tud becsületesen fordulni.

A lapos, betontetejű, kis épület az udvar végében, a kapuhoz közel állott, átellenben a túlsó oldalon levő lakóházzal, amelyben a főbérlet lakott. Hátul, az udvar végében levő fabudit közösen használták a néniel, nem messze attól, a túlsó oldalon egy cső volt kivezetve a földből, végén gumislaggal, ott tisztálkodtak. A lakókamrájuk háta mögött keskeny, gazzal felvert kert túlsó oldalán a szomszéd ház hatalmas tűzfala emelkedett, és vetett árnyékot aprócska ablakukra, ezért többnyire napközben is égetniük kellett a villanyt, ha csak nem akartak félhomályban ücsörögni. Az utca túlsó oldalán nagy kertek, gyümölcsösök között, elvéve bukkant fel egy-egy lakóház. A városka széle volt már, az utca végén, a szeméthegeyeken túl finom, sárga homokkal borított szántóterületek, kukoricások nyúltak nyugati irányba, végeláthatatlanul.

Amikor szóba került, hogy kimenjenek, akkor már utazgatni is könnyebben lehetett. Árpí az akkor még viszonylag biztosnak számító munkahelyét hagyta ott, ahol végzettsége (érettségi) szerint két váltásban anyacsavarokat esztergált. Nem sokat teketóriázott, ezért a pénzért nem érdemes, mondta, s beadta felmondását. Elég sok zűr támadt ebből otthon, sok vita, veszekedés a szülőkkel, de titokban Árpí azt remélte, hogy majd megmutatja, bár nem szólt erről senkinek, nem fogadkozott, viszont szentül hitte, hogy sikerülni fog. Dani hívta őket, aki már két éve kinn volt, még a zöldhatáron szökött át barátnőjével, esett az eső, amint később mesélte, a törökbúza között kúsztak több órán át, reggel volt, amikor holtfáradtan, teljesen kimerülten a járőrök rájuk találtak. Szerencsájukra már túl voltak. Danit Misi mutatta be nekik, mindannyian furcsállták kicsit, fura

figurának találták. Átvédlett, magyarázta Misi, jobb fülében fülbevalóval érkezett haza, haja, mint a lányoknak, lófarokba volt kötve, haver-nak, hapsinak nevezett mindenkit, és folyt szájából a bazmeg. Misi azt mondta, ezek apróságok, nyilván kint tanulta, vagányságból. A fontos az, hogy munkahelyet szerez, aztán amúgy sem kell vele túl sokáig együtt lenniük, csak addig, amíg valahogy megvetik a lábukat, aztán meg mindenki úgyis megy a maga útján. Ez pedig nem lehet több, legrosszabb esetben is pár hét, pár hónap, annyit viszont, még ha fát vágnak majd a hátukon, akkor is kibírnak. Eltört a nyelve, hát eltört, nem mindegy? Fontos, hogy igaz legyen, amit mond, aztán meg így is, úgy is dolgozniuk kell. Daninak kapcsolatai vannak, azt mondta, csajai dögvél, s ösztől egyetemre fog járni, addig valami pénzt szeretne összeverni, szüksége van néhány emberre, egyedül ez nem megy. Valami P. nevű urat emlegetett, akihez mennének, francia állampolgár, a felesége magyar, a fickó vállalkozó, nagyvonalú, most sem engedte el zsebpénz nélkül, természetesen nekik is kölcsönöz belőle, kint majd a keresetükből visszaadják. Misi csak pár hete szerelt le, nem volt munkája, neki mindegy volt. Kölyök nem akarta tovább folytatni a középiskolát, még csak tizenhét múlt, úgy hogy, amikor Misi neki is megemlíttette a dolgot, felcsillant a szeme, és gondolkodás nélkül belement. Nem szükséges, hogy csókos barátok legyünk, kacintott Dani az indulás reggelén, csak összetartsunk. Ott ez nagyon fontos. Haverok legyünk, a többi majd menni fog magától.

Autóbussszal indultak, ez olcsóbb volt, mint a vonat, jót röhögtek, amikor meglátták elől a táblán kisvárosuk nevét a számukra idegen főváros társaságában. Huzat, dögmeg, a hangszórókból hangos lakodalmas rockzene. Daninak alig volt hazai pénze, kár lenne éppen most beváltani, azt mondta, így minden megálláskor sorra fizették neki a sört, flekkent, mititejt. Valamikor hajnal körül értek a határhoz, több órát kellett várakozniuk. Dani Misivel le szállott, később Misi visszajött, már aludtak, mikor felébresztette őket. Titokzatosan, külön-külön sügta a fülükbe, lenne egy nő, huszonötért eljönne, nem dobnának már össze közösen annyi pénzt? Összeadták. Nekik nem kellett, végül Misi is meggondolta magát, s csak Dani ment el vele. Nemsokára visszajött, ragyogott, ha tudnátok, ezért a pénzért mit meg nem csinált, igaz bele kellett dumálnom majd egy fél üveg piát. De még van egy baj, haverok, a kurva becibált a zöldbe, csupa "fű" a gatyám, s csak ez az egy van itt, most, valamelyikőtök nem adna kölcsön egyet az övéi közül, majd odakinn aztán... Persze, mondta Misi, ha felmegy rád. Feljöttek a vámosok, idegesek voltak és durvák, majd meglátjátok a *túlsókat*, sügta hátra Dani. A *túlsók* tényleg illedelmesek voltak, előzékenyek, csak hogy Danit rögtön kiszúrták, s leszállították. Valami nem stimmel az útlevelel, magyarázta később. Egy kiskatona átkísérte a túlsó oldalra, Dani visszaíntett, jövek, semmi baj, találkozunk, ahogy megbeszéltük, helló!

Megérkeztek egy számukra teljesen idegen városba, a busz továbbment a főváros felé, le szálltak fáradtan, csapzottan, leültek egy parkban, s nem tudták, most mihez kezdjenek. Valamelyiküknek aztán eszébe jutott, hogy ki kellene menniük a piacra, valami pénzt kell szerezni, anélkül meg sem mozdulhatnak. Szerencsájuk volt, mert sikerült túladniuk Árpí háziszőnyegén. Úgy látszik, hogy az ilyesmire harapnak itt, röhögte Misi. Ő egy lóhamot szeretett volna jó pénzért értékesíteni, még otthon tapogatózta ki valakitől, hogy ez megy, de kiderült, hogy nem bőr, valami műanyag, s nem kellett a kutyanak sem. Mindjűk közül Kölyök

volt a legeredményesebb, felszedett egy öreg-asszonyt a piacon, akihez aztán még aznap be is költöztek. Első éjszaka a sok kacaton háltak, másnap majd elrendezik, mondták, mert most túl fáradtak. Kölyök Árpától kért kölcsön, hogy a kétszemélyes sátrat, amit maga is eladni hozott, ne kelljen még eladni, majd úgyis jön Dani, megkeresik Parizer vagy miféle urat, s majd később is szükség lehet pénzre, akkor majd tudnak rajta.

Néhány nap múlva Árpának és Kölyöknek munkája került, igaz, csak pár napos almaszedés, de ez is hozott valami pénzt, s a néni is bizalmasabb szemekkel nézett rájuk, különösen Kölyökre, akit valamiért jobban kedvelt a többiekénél. Kifizették előre a hónapi lakbért az öreg-asszonynak, nem kért sokat, igaz, segítettek neki a cipekedésben, bevásárláskor, bútorot tologattak, mindent megcsináltak, amire kérte. Ő aztán időnként, hálából megkínálta őket ezzel-azzal, de főképpen valami leveséttel, mert azt mindenképpen enni kell, hanem elszárad a gyomruk. Megsajnálta őket, magyarázta újfent, mert különben nem szorul arra, hogy "szobát" kiadjon, ez a fiú ott a piacon olyan megható volt, mutatott Kölyökre, s arra gondolt, hogy mindenkinek valahogy el kell indulni, el kell kezdeni az életet, itt sem támasztják házi szalonnával meg kolbásszal a kerítéseket, de legyen ez ugrodieszka nekik, maradjanak, amíg találnak valami komolyabbat; egy kicsit szűkös az egész, de hát csak elférnek, s reméli, hogy jól érzik azért magukat. Tessék csak nyugodt lenni, nyugtatták meg, mit gondolsz Irmus néni, otthon nem edződünk meg kellőképpen? Aztán néhány izesebb történetet meséltek neki. Jesszusom, csapta össze a tenyerét, csoda, hogy maguk még élnek, s hogy egyáltalán kibírták mostanáig. Majd a néni készülődni kezdett, vigyáznom kell reátok, fiúk, anyáskodott még elmenőben, a gyomrokat ne sanyargassátok, a mindennapi levesétel a legfontosabb, s tisztálkodjatok rendszeresen, el ne hanyagoljátok *nekem* magatokat! Azt hazudták, hogy mindennap meleg ételt esznek, találtak egy eléggé jó helyet, amelyet zsebük is megbír, fürödni is rendszeresen járnak egyik ismerősükhöz, de ők már megszokták otthon a hideg vizet, s különben is nyáron meg a hideg víz csupa egészség. Annyi volt igaz az egészből, hogy hétvégén tényleg egy fiúhoz jártak letusolni, akit almaszedéskor ismertek meg, s aki a központ környékén bérelt egy fürdőszobás, eléggé kényelmes lakást; ő ajánlotta fel, amikor meghallotta, hogy az udvaron kell mosakodniuk.

Nem baj, biztatták egymást, megjön Dani, s akkor minden rendben lesz. Majd minden este ott ült valamelyikük az előre megbeszélt helyen egy kávé vagy egy húsító mellett. Misi, aki közülük a legtöbbet váratkozott, s feltűnhetett már a pincéreknek, a tulaj finoman eltanácsolta, nem váróterem, mondta diszkréten, itt ingyen nem megy, vagy fogyaszt valamit, vagy akkor sajnáljuk, tessék kifáradni.

Aztán megérkezett Dani a tizedik napon. Rettenetesen le vagyok égve, fiúk, mondta, remélem megértitek. Kiderült, hogy időközben Parizer úr tönkrement, szó sem lehet arról, hogy odamenjenek. Neki viszont sürgősen valami *pénzmagra* lenne szüksége a formásokat elintézní a rendőrségen, s természetesen sínre tenni az "ők" ügyeit is. Egy ismerőse van ott, magyarázta, hamarabb rendezi az egészet, nem kell hónapokig várakozniuk. Eladták Kölyök sátrát, maga ajánlotta fel, a pénzzel Dani elment. Nem mennek ingyen ezek a dolgok, mondta aggodalmasan, mikor visszajött, lóvé kell minden-hová, hogy elnézőbbek legyenek, s az ügyet is meg lehessen időnként sürgetni. Most viszont, hogy sajnos, így történt, nem tehet mást, egy

ideig neki is itt kell maradnia. Ő akár a földön is elalszik. Végül nem kellett senkinek a földre szorulnia, mert este Dani kitalálta, hogy az egyik ágyon kettő aludjék, és minden este majd váltják egymást. Addig, amíg erőre kapunk ismét, kerül egy igazi munkahely, míg világ a világ, úgysem szedhetjük az almát, a barackot. Elvégre a téle is kell gondolnunk, meglátjátok, sikerülni fog, majd dől a pénz, s elköltözhetünk ebből a kupiból.

Másnap tényleg talált valamit, két-három emberre volt szükség, pár hetes munkáról volt szó, nekem még úgyis valami elintéznivalóim lesznek, komolyabb meló után nézek, s ezalatt még a bevásárlást, főzést is nyugodtan elintézhetem, nektek majd amúgy sem lesz kedvetek semmire, amikor holtfáradtan hazaértek. Ekkor került sor az első komolyabb összetűzésre. Ittak is akkortap az új munkahely öröme, Kölyök egy féltáska piát hozott a közértből, Dani fizette, azt mondta. Az előlegből van, magyarázkodott Dani, kért valamennyit attól a pasastól. Igaz, hogy biztos legyen, ott kellett hagynia az útlevelét, s még haza kellett szalasztania Kölyköt az övéikért is, a tulaj csak így állt kötélnek. Az enyémet is, ordította képéből ki-

Krausz Papp László: Fáklyavivő

kelve Árpi, s elkezdte kidobálni holmiját a táskájából. Nem voltatok itthon, szabadkozott Dani, mit tehettem volna. Akkor Árpi kézháttal megütötte, mire rögtön elindult az orrából a vér; Árpit a többiek lefogták, Dani meg, kihasználva az alkalmat, kiugrott az ajtón, Misi utána, hogy visszahívja. Később, amikor visszaérkezett, egyedül, már csend volt, hallgattak a fiúk, a maradékot kortyolgatták, cigarettáztak. Nem kellett volna, mondta Misi, most visszamondja azt a munkát is. De Árpit nem érdekelte, neki az útlevelére volt szüksége. Az a faszt még eladja, haza sem tudunk menni, hülye állat voltam, amikor hittem a meséiteknek. Ittak még, Árpi aztán már csak hűmmögött, lógatta a fejét. Jó, rendben, várjunk még, adjunk még egy esélyt.

Hajnaltól harsány *munkára* fel kiáltásra ébredtek, Dani volt, sürgősen indulni kell, nincs idő most gyerekeskedésre, vár a fickó. Összeszedték magukat, az utca végén állott egy teherkocsi. Hányan vagytok, kérdezte a fülkéből kiszállva egy ellenzős sapkájú, negyvenes férfi. Hárman, mutatott rájuk Dani. Remélem, tudtok dolgozni, normára fizetek, minden este. Aznap hulla-fáradtan érkeztek, Dani krumplitokánnyal várta őket. Kinéz egy újabb munkahely, újságolta, mialatt vacsoráztak, egy gyárban, szódát kell

tölteni, palackozni, ez komoly, nem szezon. Ez már döfi, ámult el, amikor meglátta a keresetet.

Pár nap múlva aztán Dani javasolta, pénzük már van jócskán, ki is ruccanhatnának egy jó kis buliba. Tudok egy helyet, klassz csajok, satöbbi, nem ártana egy kis kikapcsolódás egyiküknek sem. Nem volt senkinek ellenére az ötlet, s Dani, hogy javaslatának ilyen sikere volt, egészen belemelegedett, Kölyköt kezdte ugratni, elmesélte, ami becsületszávára igaz, hiszen tőle hallotta, hogy Kölyök itt vesztette el egyik este a szüzességét. Az is lehet, röhgött, hogy Kölyök felindultságában a hangyabolyt dugta meg, mert még reggel is csupa hangya volt a nadrágja. Nem baj, haver, vágta hátba Kölyköt, kerítetek neked egy olyant, amelyiknek nem kell keresgélked, egyből nyilvánvaló, hogy hol a bemenetel. Nem kell, vörösödött el a Kölyök. Nem érte váratlanul Dani bizalmaskodása; az orrvérzéses ügy után, ha nem ivott, csak vele mert kikezdeni. Árpi már rég letett arról, hogy komolyan vegye, Mivel meg nem nagyon lehetett elsütni a jópofaságokat. Kölyköt meg különösen megkedvelte az utóbbi időben, talán azért, mert őt még bátran ugrathatta, s még képes volt elviselni fura viccelődéseit, meg aztán ő volt az egyedüli, az utolsó fogódzó számára. Ebben a társaságban te vagy, köcsög, az egyetlen, sügta egyszer bizalmasan neki, aki leginkább pályázhat arra, hogy, na mire? Látod, hogy tudod... hogy bögre legyen. Ezeknek a játékoknak láthatólag nem volt értelmük, nem is értették, mire jó az egész, talán maga Dani sem tudta, mégis újra meg újra elsütötte. Valamit levezet ezáltal, okoskodott Misi, talán azt, hogy teljesen hitelét vesztítette, legalábbis előtünk, s harap, mint a sarokba szorított állat.

A kutyák még vonítottak a szomszédban, Dani a lakókamra ajtajában imbolygott. Tudod, mi vagy? A Kölyök tudta, de nem válaszolt, ült a sötétben, pár percre érkezett haza, kevéssel Dani előtt. Miután Árpi és Misi is eljtek a kocsmából, ők még maradtak, Dani nagy reményei szertefoszlottak, ismét lecsúszott a lányról, táncpartnere, nem sokkal a nevezetes páros után, lelépett valakivel, Dani ott maradt tátott szájjal, s bánatát ismét vodkába fojtotta. Záróra volt, kitétték őket. Most, az ajtó között imbolyogva, hogy nem kapott választ a Kölyöktől, elindult a sötétben, botorkálva az ágyak felé. Felrúgott valamit, majd megtorpanva, káromkodva visszafordult, s hirtelen felkattintotta a villanyt. Hé, köcsögök, ti döglötök, míg más a korcsoma mezején hullajtja véres verejtékét! Misi a hirtelen fényre fejére kapta a pokrócot. Piát, köcsögök! Odalépett az ágy végéhez, s megragadta a hirtelen alvást színlelő Kölyök lábát, és lerántotta a földre, az kalimpált a másik lábával, de olyan gyorsan és váratlanul történt az egész, hogy amire észbe kaphatott volna, Dani eszeveszett gyorsasággal elvon-szolta az ajtóig. Kölyök sziszegett, a felcsúszott póló alatt vörösré horzsolta hátán a bőrt. Misi is feltápáskodott, súrolta szemét, látni akarta, hogy mi történik, de mire láthatott volna, első-tétült körülötte minden, valaki kintről lekattintotta a villanyt, majd négy-öt tompa puffanás hallatszott, mint mikor gabonás zsákokat dobálnak le a padlásról. Kölyök feltápáskodott a földről, könyökét súrolta, oldalát tapogatta. Kint elcsendesült minden, majd a villanyt felkattintották. Árpi lépett be az ajtón. Adjatok egy cigarettát, mondta, keze remegett, amikor meggyújtotta. Mennyi az idő, kérdezte aztán. Fél négy, mondta fájdalmasan a Kölyök. Na, mostmár pihenhetünk, mondta Árpi végtelen nyugalmat erőltetve magára, és hátradől az ágyon. K ö c s ö g ö k!

SIGMOND ISTVÁN

MOLEKULÁK

Mérhetetlenül hosszú kígyó. Farka a végtelen maga, szeme önmagába néz. Mindenki a fejet imádja, a nem létező fark is állandóan résen áll, hogy mikor célirányos megcsóválnia önmagát. De nem ez a lényeg. Képlet: hömpölygünk egy hatalmas okádékban. A kezdet homályba vész. Végcél? Már a komolykodók is ezen röhögnek. A negyven napos pusztai lét még tartani fog egy-két ezer évet. Csak hetvenötnek véled? Onánia. Találkoztam egy emberrel, aki járni tudott a vízen. Mostanában nem gyakorolja, kiröhögtek úton-útfélen. A földön botorkáló szentek amúgy sem örülnek az ilyesminek, mindenkinek a saját hókuszpókusza a legkedvesebb. Mi, a többiek, gyógyteát iszunk. Vederszám. Közben fertőzzük egymást agyba-főbe. Kopognak? Ne nyitsd ki az ajtót. A bűz s a szenny betölti a szobát, egyelőre kiskanállal eszed. Beosztod szépen, mint a mindennapi kenyeret. Ha beengedsz valakit, elveheti tőled. A mosolgos arcú szellemek már a hokedliden ülnek, kalákában tépik libádról a tollat, s ha nem figyelsz oda, kilopják szemedből a fényt s lelked parazsára vizet öntenek. A megoldás kézenfekvő. Sutyomban jár ki a temetőbe, gyakorold az imákat. Talán felnyúlnak érted az ősök, hogy magukhoz rántsanak. A göröngy-melegben nincs vasfoga az időtlen időnek. Az öröklétben leszokod a gyógyteát, s nagy kanállal eheted a bűzt s a szennyet. Gud báj, édesem.

*

A kufárok még most is ott vannak. A hitetlenek imáival mit csinálnak a templomfalak? Vagy a csoszogó hívők tapossák agyon? Angyalszárnyakon közlekednek az üzenetek, odafönt gyászos a hangulat. Öngóllal kezdődött a meccs, az arányok harcát mi nyertük meg. Három halottra jut egy Hiszekegy, noha háromra hármat hazudnak egyese. Az élők a halál karján röppennek a parkettára, s ugyanúgy röppennek tova, és a művészno elfelejti a nagyáriát. Merthogy bakától kapta a virágcsokrot, a huszártisztek ideje már régen lejárt, égi síneken zötyögnek egy kimustrált villamoson, s a szárny nélkülieknek tisztelegnek minduntalan, merthogy odafönt is álcázva járkál a hatalom. Halottgyalázásban is ott gyűjtögetik össze az érdemet? Idelent temetni sem érdemes, senki sem tartja számon a mosolyba faragott apátiát s a végtelenre duzzadt köpetek hadát. Lét és nemlét között annyi a különbség, mint az egyszer kettő s a kétszer egy között. Jegyez-zétek fel a számtankönyvekben: egytől kétezerig halottak napja lesz. Kétezer után már nem számoljuk az éveket, a naptárak szemételepre kerülnek, az óramutatók a tizenhármaszt keresik a számlapon. A művészno erekyeként őrizi az utolsó virágcsokrot, de a bakát a kóristák csókolják agyon — szolt a próféta, és egy cintányérral cserélte fel a napot, hogyha nem is ragyog, legalább hanggal temesse be azt a néhány ezernyi csillagot.

*

Lebontották a falakat. Keringőzve tombol örömeben a nép. És táncra perdül a gondolat. Ez az enyém, ez a tiéd, ez az övé. Nekünk, nektek és nekik semmi sem maradt. Mindenki vitte, amit a magáénak vélt. A közöst is rágtá vasfogával az idő, s most, hogy min-

denki a saját kupaca bűvkörében él (nincs kaptár, hangyaboly és össznemzeti utolsó vacsora, a harang sem szól egyszerre mindenkinek, az istenek is osztódással szaporodnak, a földi lény moszat-sorsra kárhóztatta a Fentvalókat), az Idő vette át a földi s az égi hatalmat, életre kelt, megöl, kibelez és simogat, ölelget, szárnyakat ad és fojtogat, és meghágná, ha volna mivel, mindennap tízszer, százszor, ezerszer, s mindezeket egyszerre vagy egymásután, kiszámíthatatlan sorrendben, gúnyosan, röhögve, kedvesen, huncutul, vagy gonoszul, hóhér-komolysággal, halálos dühvel, konokul, vagy csak fenyegető ujját mereszti rád, de azt egyfolytában látod, éber is, álmodban is, ezzel születesz, bérnász, gyónsz és csókolsz, veled tart a nászágyban és elkísér a sírba, és odalent is veled marad, halott agyadat döfködi s a vesédbe vájkal, hogy most, hogy most, hogy most fog lecsapni rád, pedig már azt is elfelejtetted, hogy voltál, de hiszen még felejteni sem tudsz, csak göröngyként várod, hogy porladozz, és talán nem is voltál, senki sem emlékszik rád, sírodat sem váltották meg, mert a senkiből is semmik lettek közben, nem maradt más, csak pusztaság, eltűntek a nappalok s az éjszakák, kushad a locsogás, a csajkával sorban álló istenek egymástól koldulják a hitet, és könnybe fagytak az imák, de már ez is fennhéjzás, nem csoda, hogy leszakadtak az egek, s felborítják az örök rendet: eggyé válik a padló s a mennyezet. De az Idő megmarad, nem méri, csak számon tartja a mindenkori jelent, mindenkori önmagát. S mi, akik mindezeket tudjuk, elfogadjuk, hírdetjük és valljuk, mit teszünk? Mindenki ül a saját kicsi kupacán (kínosan vigyorgó ember-bábuk egy elszíntelenedett képeslapon), s koldus-könyörgéssel, elbambulva, félve meredünk a kackiás-kevényen randalírozó, mindig volt és mindig lesz Időre. Kijár itt valakinek irgalom? A kérdés utáni kérdőjel szégyenében akasztófakötéllé görbül, s alatta ott lebeg a semmiben a pont.

*

Éjfekete éjszakában rettegve lopakodik a remény, hernyólabakon cipeli a hullócsillagokból összegyűjtött fényt, hogy egy disznóól sötétjében megragadjon a bűzös magányban, és a soha nem volt-soha nem lesz kikeletről álmodjék, melyben a fűnek fűszaga van, a gondolat szálfageyenes és az ősi átkokat magukkal viszik a végleg elsompolygó végzetek. Hol van az az út, melyen a reményt nem nyomják agyon a négy égtájból lesújtó, vaskos tenyerek? S az égből ránk szakadó közöny, mely ugyanúgy öl és eltemet, mint a sikolyba öltözött földi lövedék. Csak

az önkívületben élvezkedő sámán tudja a feleletet, de őt hiába kérdezed, az égiekkel osztokodik hajnaltól hajnalig: ezeket neked hagyom, ez az enyém, a tiedet őrzőangyalok serege röppenti vigyorgásba korcsult mosolyfelhőkben az ítélszék elé, az enyéim sor-sa megszokott, emberi, lehet, hogy fényes arcú, láthatatlan kémeid vergődő kínokról, vérbe mártott fejeikről és torokba fojtott utolsó leheletről regélnek odafent, pedig oly szép az égi lobbanó láng, mely sok ezer nyelvvel körbenyalja a mocskot s a szépséget egyaránt, a lekopott, porladozó templomfalak tövében máglyára dobtam a múltat s a jelent, mind ott vannak, az élők, a holtak s a fénytől megigézett szellemek, megfáradt arcok, eler nyedt kezek, a gondolat, a tett, a szeretet, a versek is belevesztek a lángnyalábok közé, elenyészett a hit és senyved a sejtelmességet hordozó Ige, ima, a lángok martaléka lett minden emberi és embertelen, a megtizedel- teken kívül, akiket magadnak kívántál, Uram, hogy megcsapolt lelkükből kibugy- gyantsd a moslékba összegyűjtött földi kvint- esszenciát, a többiek mind-mind füstté váltak, pernye lett belőlük, földbe döngölt trágya, csak az emléküktől nehéz szabadulni, kiéhezett dögevők kellenének, akik beérik a fellegekbe szorult bűzzel, melyből jövőt épí- tek, ha már a múltat s a jelent feláldoztam a földi isteneknek. Így a sámán, és ismét önkí- vületbe esett, hogy tovább osztokodjék az égiekkel. Csak ők tudhatják, hogy mi a tét. Talán a semmit darabolják, méricskélük, egyik része a tiéd, másik az enyém, az égi semminek fajsúlya van, a földinek formája lesz bizonyára, a fentiből őrzőangyal lesz és Felsőbb Én, a lentiből egy újabb hüvely, hús- ból-csontból-vízből ácsolt lélek-koporsó ta- lán. Én pedig, akitől a disznóól sötétjében rejtőzködő, parányi remény összegyűjtött a hullócsillagokból kiszakadt fénycsóvák kö- zül, nézem a máglyát, mely lángnyelvvel betűket rajzol az égre, a-tól zs-ig minden egyes betű belevész a mindent elnyelő égi mezőbe, a szavak már régen szertefoszlottak, mintha-mintha kirajzolódna, hogy VÉGE, az- tán az álmaiba veszett reménnyel az ölben elhamvadok én is a disznóól sötétjében.

*

Segítségért kiált a látó, s kinyitja a vak is kancsalit. Mennyei panoráma. Az áldozat kommandósnak füllenti magát, nem hazug- ság, bárgyú óhajból fakad, s a halottkéme szigorától sunyít a temető. A lovak kimentek a divatból, púpos királyok sincsenek, az agg- menházban még akad egy-két réveteg agg, aki ezeréves otthon-szagot szippant levegő gyanánt. Agyunkban mártírok melldöngeté- sétől hangos az elborult szürkeállomány. Az utcasarkon bandákba tömörült hóhérok kö- szöntik a hetvenhetedik születésnapot. És bé- kéről mesélnek a lapok. Az ötliternyi pirosból maradt még néhány cseppnyi, jöhet a mámo- ros élmény: egy fehér zászlót lobogtató, hun- cut lator, aki lepedőjét a nyakadra tekeri. Mi voltál? Kommandós? Halottkém? Réveteg agg? Álmodban talán megkaphatod azt a di- vatjamúlt lovat, csakhogy azok az istenverte paripák kiröhögik a púpodat. Egy költő böm- béli néha: nem te hagytad el a hazát, ő ha- gyott magadra. Fuss utána? Inkább olvasd el azt a mesét, amelyben halott vadászok ker- getnek egy nem létező nyulat. És persze időn- ként kezet szorítanak. És az évfordulók ünnepi vacsoráin egymás emlékkönyvébe vésik a hálaadó imákat. S a hóhérok tovább tapsolják önmagukat.

BOGDÁN LÁSZLÓ

ÁTIRATOK MÚZEUMA

APOLLINAIRE:

a mirabeau-híd

— a variációk variációja —
fut a mirabeau-híd alatt a szajna
szerelmeink
ránk néznek kitakarva
mért volt az öröm ráadás a bajra

éjfél tájban óra kondul
tűnik a perc minden elhull

kéz a kézben andalogva tudva tudnám
hogy karjaink
hídja alatt a hullám
kerengőzik nem is gondol rám

éjfél tájban óra kondul
tűnik a perc minden elhull

akár a folyó rohan az élet
szerelmeink
szétesve is igéznek
tovaringó agresszív remények

éjfél tájban óra kondul
tűnik a perc minden elhull

hétre hét és nap a napra
nincs mit a
szerelem visszadna
fut a mirabeau-híd alatt a szajna

éjfél tájban óra kondul
tűnik a perc minden elhull

1995. október 15.

NAGY ISTVÁN:

három ember a vízparton

a vízparton három ember
hát a vízpart vajon hol van?
mindhármuk szakállá kender
hol a vízpart? a pokolban?

lópincéből az ördögök
hamarosan felbukkannak
három ember szakállában
röhögve kendert aratnak

a vízparton három ember
a negyedik hova ment el?
hát az első mért nem felel?
a második mért nem ment el?

honnan jöttek és kik voltak
amikor még hajbókoltak?
hova vannak eltemetve?
a vízpartra? fellegekbe

szökik a füst hamvaikkal?
krisztus tartását utánzón
szemfehérje éjszakákon
alkalom rabjai holtak

három ember a vízparton

Apollinaire-hamisítvány

letéptem azt a hangaszálát
vérzik a rét az ősz halott
reszkető fejű fái látnak
s a koporsószőg csillagok
e földön többé sohse várlak

fellobbanó kikerics máglyák
senyvedő tanúk levelek
a domboldalon hajnal óta
tűnt percek örjöngenek
ó idők szava hangaszálát

a semmi útján vonulok
álmos szemedről dalolva
hajdani boldog csillagok
lobbanva lehullnak a hóba
de látlak téged tudhatod

1995. október 15.

Kis őszi dal

galagonya útvesztőben
az első csillagig várni
ha jönne ha nem homályba
veszhetne végre az árnyék

áfonya lámpion vakítva
bűvös mennyei térség
ha megjönne felfedhetné
titkait végre a kékség

elbújhatnának homály
szobrai közé a tárgyak
elmúlhatna a szomszéd
az első csillagig várlak

1995. szeptember 7.

Az árnyék

áriákban égő máriák
jelszavakba fulladó remények
zátonyra futó fogadkozások
értelmüket veszítő tájszavak
ígéretke

folyókat lehetne
rekeszteni velük
sodró mániák
vadászles prömier zsúfolt
talponállók visszanyelt igen
fél mondatok

zegzugos átjáróiban didergő haza
amint a ráboruló
árnyék elől menekül

igen aztán csak ez
ez a rettenetes labirintus
árnyék a metaforán és az arcodon
csak ez a múlhatatlan rettenetes árnyék

1995. szeptember 6.

KIBÉDI VARGA ÁRON

EGYEDÜL MENETELNI

280

Az üres tájakat most kifordítják,
feliratos lesz minden ország és hirtelen
felvillannak a bejáratok.

Megbillen a táj, elferdül, nincsen bejárta.

Telhetetlen földönfutók járnak
a húzódozó mező; lépteik süllyednek.
Olyan ez, mint a fejvesztés,
mint a szótlanúság az erdő mélyén,
olyan ez, mintha élénk.

Fut a föld, megtelik a keret,
a bort kiöntik, a táj apad és
az ajtót becsukják.

Ez már kísértés; könyörgöm, ne várjuk be
a következményeket.

281

Aki az elvont királyságok felét kitalálta,
hazamehet.

Az ajtót bereteszeli.

A többiek felfordulnak, késhegyig mennek,
aztán megtanulják az elavulást.

Gyarapodnak, elmosódnak.
ez a hatástalanúság varázsa.

Lehet-e olvasni névtelenül?

Megolvasni és eltanulni a hiábavalóságot,
a feltálat ligeteket?

Kiegészíti a hiányzó készletet,
aki hazamegy. Aki pontifikál.

Azt viszont, ami egész, azt kivonják.

282

Engem is hallgatnak, valamit rámsültöttek:
lehet-e egyedül menetelni?
be lehet-e árnyékolni a hegytetőt,
megkülönböztetni?
magára lehet-e hagyni a kezdetet?

Most már rám se néznek, a kaput becsukták:
pedig megtöltöttem az éveket,
a mesgyék idejét;
megtöltöttem és feledésbe megyek,
árnyékom felszívódik, lépéseimet elhalasztják.

SERÉNY MÚMIA 56

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

KARÁCSONYI ZSOLT

Ötödik tragé

I.
A szemed az már nem a szem
pillantás alkonyatig.
A pillantás is szertehull,
pollenszemcseként szálldos itt:
szemed előtt mi nem szemed,
s csak testedbe fűrt alagút
nyílását záró gömb lehet.
A tested az már nem a test,
se szem se ablak se az est,
nem tartja fel, nem fogja meg,
és önmagát se mondja ki.
Csomóba gyűlnek számai.
S szinte a bőr is észleli,
hogy mily erősen izzanak
pillantások; s a pillanat
tizedrészei alatt,
hogy változnak, hogy hagynak el:
egy gondolat, egy bálnafej.

Sártengert hoz

Sártengert hoz a végtelen,
értelem fölött zúg a tenger.
A gondolat is kép-telen
napfelkelte nélküli reggel.

Tíz napja mindig ugyanazt,
sártengert hoz a pillanat.
Üres horogra jön a hal,
evező nélkül ül a rab.

II.

A tested a szemedbe nőtt
és sűrű már akár a zöld
moszattelep a víz alatt,
már csak sugár,
már csak
a nap.

III.

Egy székre ül és hátradől
a körbe ül és körbe ül
majd ott ül kívül és belül
hangszálon bőnyi ingeren
az eltorzuló figyelem
mi lassan a testemre nő
s a tested már akár a kő
s a szó a sav a levegő
se kívül se még idebenn
csak ez a feszült figyelem
ki idegen és mégis testvér
saját figyelő pórusodra
ellen-barátként visszaestél
a szemed már a testre nő —
előtte tán a Kányafő.

A kacsásztató felől
üres szavakkal öntözöl.
Felszínre vágja a sas
a gondolatmely süttogást.

A kacsásztató felett
egy sas köröz személytelen.
Üres horogra jön a hal.
Sártengert hoz a végtelen.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Földrajz

próbáltam átgyúrni a paplan ráncait
egy új térképet próbáltam alkotni
az ágyon ahonnan felkeltél
de tudhattam volna
a térképet nem alkotják
a térkép valami lenyomata
holnap vasalni fogok

Árnyékod mögül

Hommage à Allen Ginsberg
Ketten üljük körül zsúfolt asztalunkat.
Hazug szellemek bolyongnak a félhomályban.
(Hölgyeim és Uraim! A szeánsz megkezdődött!
Kérjük, kalapjuk adják le a ruhatárban.)

Arctalan szellemek beszélnek helyettünk.
Csészénkbe kortyolnak, aztán továbbállnak.
Magukkal viszik a teli cukortartót,
S a személyi igazolványunkat.

A kiömlött kávé tócsákba gyűl:
Az asztalon nagy, stilizált béke-jel.
Aztán az is lecsurog a földre.
ÁRNYÉKOD MÖGÜL VALAKI FIGYEL.

Ablak az üvegen

móttó: "Tükör hátlapjára
karcoltam szavaim"
(Humming)
Ablakaim alatt csak hóharmat terem.
Azt mondják, jó még a dörre ború.
Hófehérke lassan már nagykorú.
A TÜKÖRBE NÉZVE
MINDEN SZÓ IDEGEN.

Az első hó

hamar megroksad

Szerelmed szóltan volt, metelyes magány.
Doboz a dobozban: hawaii tó.
Csendélet, csuporral. Tásztó talány.
De hová tűnt, mondd, a tavalyi hó?

SÁNTHA ATTILA

Kritikus, a hatalom és a szótár

Demény Péternek a Molnár Vilmos-kritikám kapcsán megjelent *Vitairat* c. cikke (*Helikon* 1995/21, *Serény Múmia* 51) nyomán úgy érzem, el kellene gondolkodnunk, miben áll a "vita", és miben a "kritika" mibenléte. Ugyanis egyre gyakrabban az az érzésem, hogy amit kies tájainkon vitának tartanak, az nem egyéb, mint hogy a kérdéses gondolatról kijelentjük, hogy nem igaz. Semmi gondolati alátámasztás, hogy miért is nem. Erre szintén lehet válaszolni, hogy "nem úgy van az!", és újra megismételjük, amit az elején elmondtunk. Sehol egy szó arról, hogy mi miért nem jó, hol van a gondolati konstruktumban az a törés, mely minket vitára sarkall — ehelyett van egymás mellett való elbeszélés, tisztázatlan elméleti kérdések, s mert még minimális szinten sem a gondolatokról van szó, hanem végleges igazságok vagy abszolút módszerek kinyilatkoztatásáról, vannak személyeskedések és sértődések.

Az irodalomtudomány mai állása mellett már közhelynek számít, hogy nem létezik egyetlen érvényes, abszolút érvényű felfogása az irodalomnak, hanem több elméleti rendszer létezik egymás mellett (lásd a Szili József szerkesztette *A strukturalizmus után* c. könyvet), melyek vagy kompatibilisak egymással, vagy nem, vagy ugyanazon a fogalmi nyelven szólnak, vagy nem. Ebből követ-

kezik, hogy vita csak ugyanazon rendszeren belül lehetséges azok között, akik ugyanazon fogalmi nyelvet beszélnek, vagy legalább megegyeztek egy közös szótárban, mely alapján a kontaktus létrejöhet. Demény Péter nem ugyanazt a nyelvet beszéli, mint én, nem ugyanazt érti a szavakon, mint én, viszont számonkéri, hogy az én írásom miért nem felel meg az ő elveinek. Mivel nem áll fenn vitahelyzet, nem tudok vitázni vele — azt viszont az alábbiakban megkísérlem bebizonyítani, mennyire tarthatatlanok Demény Péter kijelentései az én rendszeremen belül. Ne feledjük, a "vitát" nem én kezdem, hanem Demény Péter, én csak folytatom a mellébeszélést. Így kvittek leszünk, s majd az olvasó dölge eldönteni, hogy kivel szimpatizál. A továbbiakban nézzük a "vitairatot".

Demény Péter egy posztulátummal indít, amit vagy elfogadunk vagy nem: "a kritika attól kritika, hogy szerzője háttérbe vonul és a művet értelmezi". A mű önmagában való értelmezése, annak a tetelezése, hogy a kritikus "háttérbevonulása" lehetséges, és ezáltal lehetséges egy objektív, egyedül igaz kép nyújtása a kritizált műről, elsősorban a strukturalizmusra jellemző, hisz a "strukturalista kritikus azt feltételezi, hogy a jelentés benne van a műben, s a kritikus egy immanens produktumot vesz szemügyre". Az általam kedvelt, a posztstruk-

turalista irodalomtudományok (amelyekhez a transzközép is közel érzi magát) éppen ezt a sokáig evidenciának tűnő megállapítást vonják kétségbe, tették töröljel alá. Karl Popper már a hatvanas években figyelmeztetett, hogy a mű önmagában való értelmezése nem lehetséges, mivel az értelmező (kritikus) nem rendelkezik külső nézőponttal, a kritikus is benne van a műben. Objektív nézőpont nem létezik még a természettudományokban sem, nemhogy az irodalomtudományban (lásd K. Popper: *A társadalomtudományok logikája*, in: *Tény, — érték — ideológia*, Bp. 1967, 289. o.) Az értelmezés mindig a szubjektumon keresztül történik, a kritikus is emiatt legtöbb az irodalmi műhöz való saját viszonyát értelmezi (Julia Kristeva), és nem magát a művet. "Az, amit tudományos objektivitásnak nevezünk, egyes-egyedül a kritikai hagyomány" (Popper). Ebből következik, hogy a kritikus nem akkor "tudományos" és "objektív", mikor a művet "mint olyant" figyeli, hanem akkor, mikor a mindig változó, egymás kölcsönös kritikájában megnyilatkozó "kritikai hagyomány" kánonjainak megfelelő értelmezést nyújtja.

Megjegyzem, a ezért tartottam szükségesnek éppen Popperrel kezdeni a példalózást, mert Popper még megőrzi a tudományos objektivitás követelményét, még ha azt szóhasználatában a "kritikai hagyomány" fogalmával helyettesíti is — és szintén tudományos objektivitásra való törekvést érzek ki Demény Péter írásából is.

Más elméletek már jóval tovább mennek az objektivitás mítoszána a lerombolásában, mi

ÁBRAHÁM JÁNOS Bajszos múmia

Hogy mit keres egy vén, bajszos múmia a fiatalok induló csapatában, azt megtudjátok, ha végigolvassátok ezt a bizakodó jeremiádot, amellyel születésem 65. évfordulójára leptem meg magam. Az első ok talán az, hogy figyelmeztesselek benneteket: kártékonyak az öregek. És kártékonyak a fiatalok is. Az egyik azzal, hogy túl sokáig él, a másik azzal, hogy túl sokat nemz. Az emberiséget már nem az atombomba veszélyezteti elsősorban, hanem a fegyvertelen emberek: a vének és a fiatalok, a túl hosszú élet és a túl nagy népszaporulat. Az emberek, fiatalok és öregek együttesen felrúgtak bizonyos szociobiológiai törvényeket. A korcs gyerekek életben maradnak. A társadalom ma holnap többet költ a *handikárokra* vagy *hendikepekre*, mint a tehetségekre. A betegek évtizedekig elvegetálnak. Az öregek túlságosan sokáig élnek. Öregek vetétek birtokba a földet. Nincs nagyobb veszély a világon, mint az öregek. Ostobák és tehetségtelenek. De végtelemül magabiztosak és önteltek. A modern világ minden szégyenűsége volta-képpen az öregek lelkén szád.

De ugyanilyen veszélyesek a fiatalok is. Ha a világon nem csökken legalább felére a népesség, s az átlagember életkora nem rövidül legalább húsz évvel, semmi jóra nem számíthatunk. Az első világháború után úgy látszott, hogy a következő háború vegyi lesz. Az yperit bevetése után várni lehetett, hogy a kémiai fegyverek annyira tökéletesednek, hogy egy újabb háború során az emberiség a gázoktól pusztul el. Ám az emberiség nem pusztult el, épp ellenkezőleg: megduplázódott. Utána úgy látszott, hogy a harmadik világháború atomháború lesz, és az emberiség a nukleáris fegyverektől és a radioaktív sugárzásoktól pusztul el. De nem lett atomháború, a többi pedig az embe-

riség, ha nem is könnyedén, de túléli. Sőt gyarapodni fog. Az emberiségnél szaporább faj már csak a rágcsálóké és a rovaroké.

Hogy miért nem lesz atomháború? Azért, mert nem kifizetődő, hogy legyen. Senki sem engedheti meg magának, hogy atomháború legyen. A világot már csak olyan háborúba lehet bekényszeríteni, ami megéri, ami kifizetődő, s amire az ellenség is rááll. Ezek nem hipotézisek, nem egy örült rögeszméi. Hat esztendő óta a világ minden erővel ezen a kérdésen dolgozik. Sőt, elvben már meg is oldotta. Az Öböl- és a Balkán-háború után már csak néhány év kell a teljes bizonyossághoz. Soha ilyen látványosan és ilyen fejlett technikával nem harcolt még a világ a békéért. Várni lehet, hogy több háború nem lesz, csak akkora békeharc, hogy kő kővön nem marad. Mert bármilyen fejlett is a haditechnika, az eljövendő háború is az embertömegek harca, s főleg kényszerű lesz. Mert mindig minden háború legfőbb fegyvere az ember. Márcsak azért is, mert ő a fegyverhordozó. A háborús események fő színtere azonban ezután mindig helyi jellegű lesz. Mert így akarjuk. És rá fogjuk erőszakolni a világra a békét. És utána csak még rosszabb lesz. Működésbe lépnek az öregeknek mindazok a találmányai, amelyek egyszerre képesek a felére csökkenteni a népességet és lerövidíteni az élettartamot; másfelől az ifjak jóvoltából a világ mértéktelenül szaporodni fog. Az ifjúság veszélyessége tehát már-már az öregekével vetekszik. Mert nyúl módra szapor, és mindennel elégedetlen. Nem akar dolgozni. S ha akar, akkor nincs munkalehetősége. Mindent munka nélkül és azonnal akar. Öltözkük szándékos elhanyagoltsága is csak látszat. Az anyagi javak látszólagos megvetése és a gazdagok gyűlölete is csupán a jól leplezett mohóság jele.

Serény-múmiás megszólalásomnak ezért volnának az elvi okai. De az általános téziseken túl van néhány közvetlenebb, személyes indítékom is a kitérülködésre. Gyérül a haj, romlásnak indul a hajdan erős fogam.

A fizikai leromlás nyilvánvaló, szinte közhely, a tűz is hamvad belül. Kedvtelések könnyű luftballonjai, sőt tömör labdái is lohadófélben; szinte márholnapra kókadat lesz végül. A gének útján szűz csomagként sem érkezik már inger-küldemény. Salakba fordul a szervezetben a só, s az ember lassanként csak arra lesz jó, hogy védje-ővja-ápolja a jó erkölcsöket. Mert egy valamire való bűn elkövetésére képtelen. Csak szava van már az éltető örömökre. Nosztalgiaival pityergi vissza magához őket, pedig nem is olyan régen oly közeliek, frissítők, erőadók voltak. De immár távoliak lettek és olyan — ibolyántúliak.

Nagyapámkorú vénember lettem. Agyabeszáradt vén tulok. Pontosabban vén ökrök, mert ha tulok felnő, ökrök lesz belőle. Szinte naponként keres a pipaszárlábú csontkaszás. Olyan vagyok immár, mint egy temetőből kiszökött vén dudás. Tanyája-alanya ezernyi habot keverő, keserves hiánynak, frásznak, érzésküldetnek, vadhúsvirágnak, közsvénynek, étvágytalanságnak, undornak, közömbösségnek, hígverűségnek, kihunyo láznak, három napos hidegrázásnak, és, a szűkölő vénák okán, örökös fázásnak. Keze-lába reszkető koloncnak, s ki tudja, még milyen emberi nyomorúságnak lettem menedéke, végső mentővára. Ha legszebb időmben látam volna ezt az erőtlent, kiaszott ron-

cot, tán még tehettem volna is ellene, hogy ne jussak ide. Kötél, mérge, magasugrás, illetve zuhanás által a tizedik emeletről segíthettem volna a szegény árnyalaknak, hogy ne legyen belőle önsúlyát sem bíró, zörgő csontváz-konc. De immár késő minden. Ugyanolyan teljesületlen óhaj ez is, mint az ifjabbkori rengeteg szenvedélyes vágyálom.

Csak nézem, ahogy erőtlentül billeg, botolgat, csiszog-csoszog és araszolgat a lábareszkető vén kriptaszökevény. Aki bármely irányban halad, úgy jön már, mintha menne. Mintha külön öröme telne benne, lépésenként, meg-megállva, szédelegve és hezitálva néz jobbra-balra, szerte és széjjel, mintha támaszt keresne kapkodó kezével, hiszen távolról sem a szemlélődés örömeért lézeng; csomós erei és csúzos lábai állították meg. De csal is az öreg, önmagát is becsapja, hogy séta közben csak úgy kedvteléstől állt meg; nézelődik és filozófiát önmagával, mint hajdanán a peripatetikus "kerti bölcsek". Valójában a fájdalom miatt hezitál. Imbolyog, mintha éppen vízbe fúlni készülne, s keresi azt a bizonyos elérhetetlen szalmaszálát, amelybe megkapaszkodhatna. Hogy is mondta volt a nagytiszteletű, bajszos bajtárs? *Mi vagyok én? Senki Pál: egy járó gép, amely pipál.* Rádásul ez a koravén aggastyán, aki lettem, még nem is pipál. Se pipa, se pia, se pina! Vége minden élvezetnek.

A kakasülőről leszállván és haladván az üzület- és forgócsont-csikorgató aggkor felé, úgy érzem, mintha inam, térdem, minden izületem rozoga, rozsdás rugókon járna. Eddig csak sejtettem, most már tudva tudom, mi a vágyakat típrő rőzsakerteket soha nem dülő vénség: sokirányú megfoghatatlanság, erők múlása, vérző szegénység. Hímgöngyöket porig meg-alázó, rágasos haláltáncokat gyakorló állapot. Férfihoz, nőhöz a legméltatlanabb állapot. Mert bőviben van minden rendű és rangú bajnak, és hiájával van minden élvezetnek, kellemnek és bájnak.

Étvágyam nincs, füstöltni, inni
>>>>> folytatás a 10. oldalon

több: fő helyen szereplő szubjektum nélkül ma már nem létezik semmilyen (valamelyes legitimációra igényt tartó) irodalomtudományi koncepció. Így mindenik posztstrukturalista iskola beépít rendszerébe egy szubjektum-modellt, ezzel is aláhúzva, hogy bizonyos fokú szubjektivitás kikerülhetetlen bármiféle tudományos vizsgálódásban. Mint Kiss Attila írja a budapesti Helikon 1995/1-2-es számában, "ha megengedjük, hogy az irodalomnak (?) továbbra is van tudománya, úgy az irodalomtudomány sem működhet posztstrukturalista módon egy- vagy többfajta szubjektum-modell nélkül", tehát számolni kell a működő tudatként megfogalmazott szubjektummal. Derridánál és a dekonstrukción a hagyományos módon felfogott irodalomtudomány lehetetlensége fogalmazódik meg, hisz egy szöveg abszolút jelentése sosem fogható meg, szavainak csak valaminek a *nyomai*, és ez a "valami" is legtöbbször egy lényeg nélküli antiabszolútum. Amit az "írással" foglalkozó ember tehet, az az, hogy minél skrupulusmentesebben félreértelmezi az alapul szolgáló művet, s maga is jó esetben egy irodalmi művet hoz létre.

A pragmatikus Rorty felhagy a mű bármiféle — szubjektív vagy objektív — jelentésének keresésével, és kizárólag a befogadóra tett hatás alapján értékeli a művet, azt figyelve, hogy a mű mennyire erősíti az egyén autonómiáját vagy éppenséggel szolidaritásra való képességét.

Az empirikus (konstruktivist) irodalomtudományban szintén nem a szöveg, hanem valami egyéb: az irodalmi rendszer áll az irodalomtudós vizsgálódásának a középpontjában

(rendszer, amelybe beletartozik az irodalmi szöveg produkciója, közvetítése, feldolgozása).

Mindezen elméletékből én a következő kritikus magatartást hámoztam ki a magam számára: mivel a kritikus valahol az irodalmi szöveg közvetítése, befolyása és feldolgozása között helyezkedik el, működésének értelme, hogy segíti mások számára a befogadást, megnézni, mennyire felel meg a mű a kritikai hagyományok kánonjainak, anticipálja, mennyire fog működni a szöveg az irodalmi rendszer egészében, előrevetíti a mű irodalomtudományi és irodalomtörténeti értékelését. Emellett, mivel a kritikus maga is szöveget hoz létre, a kritikafrás során szabadjára engedi fantáziáját, és érdekesen, fordulatosan próbál írni, ezáltal könnyítve meg a kritika befogadását az olvasó által.

Milyen tehát szerintem az eszményi kritikus? Tudatosan ideologikus, hisz az ideológiával természetesen rendelkező kritikus tisztában van saját végességével, többek közt, azzal, hogy nem lehet nem ideologikus. E helyzetet demónusul vevő kritikus most már tudja, — újra Demény Péter ideológiamentességet számonkérő passzusát próbálván megválaszolni — hogy "saját ideológiájának ruháját fogja ráhúzni az opusokra" (D. P.) Emiatt a kritikus saját véleményét nem tekint abszolútnak, és derűsebben áll a vita elé. Derűsebben, mert nem nyomasztja, hogy nem mondott volna abszolút érvényest; ugyanakkor felelősségteljesebben, mert tudja, hogy az abszolútumot magában hordó mű nem létezik, (vagy legalábbis embereként ezt nem tudjuk felfogni). Így a jó mű nem fog automatikusan utat törni magának egy rossz kritika ellenére:

tehát a kritikus felelőssége, hogy egy jobb sorsra érdemes művet nehegy örökre eltemessen egy-egy rossz vagy sikerületlen kritikával. Hitem szerint a jó kritikák akkor születnek, mikor a kritikus a saját szubjektív irodalom-felfogását, ideológiáját rá tudja húzni a művekre; mikor a kritizált mű természetesen illeszkedik a kritikus ideológiájának ruhájába.

A kritikus a maga (behatárolt) területén irányítja a befogadást, esetleg olyasmire hívja fel az olvasók figyelmét, amire azok maguktól nem figyeltek volna: röviden, el hatalmi helyzetével, hogy mások gondolatait befolyásolja (egy tekintélyes lapba tekintélyes kritikus által írt kritika ellen nincs apelláta). A kritika tehát hatalmi játék is, és az a kritikus, aki ezt nem ismeri be, a legveszedelmesebb állatfajta. Ugyanis az "érdeknélküli" kritikus hajlamos arra, hogy véleményét abszolút érvényűnek tekintse, és elvérezzen, iszlám fundamentalista módjára, az érdektelenesen írt, tehát nagyon-nagyon igazságzagú kritikája védelmében. Az érdektelen kritikus fundamentalista — az érdekeit beisméroló kritikus nem, következesképp az utóbbi nem fog megengedni magának fundamentalista megnyilvánulásokat, mert tudja, hogy azt általában utálják az emberek. A látszólag az én kritikám ellen felszóló Demény Péter tulajdonképpen a saját, korábban a *Látóban* megjelent langyos Molnár Vilmos-képet védelmezi, nem tudja elviselni, hogy másnak más véleménye van. Másik lehetőség, hogy D. P. nagyon is tudatában van annak a hatalmi játéknak,

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>> folytatás a 9. oldalról

nem szabad, szeretkezni nem tudok: Uram-atyám hát miért élek én? Van-e nagyobb csapás gondolkodó ember számára a máról holnapra vegetáló létél? A napok céltalan lemorzsolásánál érheti-e nagyobb csapás az embert? Nem lett volna jobb, ha a deres november, a zúzmárás-havas telet sejtő, sőt érezve érző lélek már szeptember tájékán, vénasszonyok nyarán elhagyta volna porfészek-házát? Ha október langyos, derengő napfényben, nagyobb veszteségek és kínok elszívódása nélkül távozott volna a költőzködőben levő lélek? Akkor tán még örülni is tudott volna, hogy búcsúképpen kuckójában tölthet még néhány derűs-közömbös hetet, noha abban sem lett volna semmi köszönet. Az agg tudva tudja: egy nap, egy hét, egy év vagy csak egy hónap, de akár-hogy is jön már a dermesztő évszak, s bár nincs tapasztalata arról, hogy változni és változtatni rövid időre érdemes-e, mégis megnyugodhatott volna még pár percig az itt-fáj, ott-fáj úgyahogy-van rosszban. De október múltán már csak halálmadárnak volna jó a vészt vijjogó ember. Akkor már olyan, mint az élő holttest: még nem halott, de már nem is egészen eleven.

Egy kicsit már tudathasadásos is az öreg: föl se fogja bekerítettése iszonyatát. Az orvos jóindulatú tanácsaira hagyományosan legyint: potomság. Jóformán minden potomság. Kakaskodó virtusát néha abban éli ki, hogy kárhoztatja a mai felelőtlen, javakat habzsoló "egyszer hopp, más-kor kopp" ifjúság léhaságait; hangját fölemelve inti őket az alázatos, szerény, takarékos életmódra, hiszen mindenki tudja: több nap, mint kolbász. S más hasonló piaci bölcselemek. Önmagáról minden vonatkozásban egy lépcsőházi metaforát ismételt: Ahol nincs, ott ne keress.

Mindazonáltal elvegetél, elhalodlik még egy-két hónapot, évet. Például azért, hogy megérje a víg ezredvéget. Durrogjanak a tűzijátékok ősz feje fölött, mielőtt rákacsintana az óhajtott örökélet, és sóvárgó

lelke mennyei pantheonba, aszott teste a szervetlen világ elemi körforgásába keresne s találna menedéket. A nagy természeti ciklusokba vegyülve kereshetne új porfészket magának a lélek-vándorlás rendelkezései szerint. Sőt tán még addig is fölcsofhatna az, ami még eleven benne egy bottal serénykedő, bajszos múmiának.

Az elmúlás derűje már itt lobog a kései berkenye érett bóbórában. Dolgot elvégezvén a lombok lekopaszodva alámerülnek. Csűrőkben, magtárakban alszik a mag, éltető tavaszról álmodik. A fáradt férfi elnyúlul fekhelyén, s nem gondol semmire. Se élet, se halál nem érdekli már. Hát ezt érlelted magadnak te telhetetlen, törhetetlen lélek? A titok után futottam én is, mit el nem ért még senki, noha mindenki áhított. De bármit elértem, újabb vágyak s igények sarjadtak kiapadhatatlanul bennem, s bármit megértettem, az új titkok máris megjelentek, s új utakra csábítottak. Titkok után futkosva-loholva telt el páratlan életem. Sötét, értetlen, s főképp meg nem fizetett kísérletekre ment rá, s ha a legnagyobb ajándék, a tudás a transzmutációk művészetében nem győzhetett, nem csinálhattam aranyat, mért nem termeltem bort, bűzát, békességet özőnne, hogy tehessen magnum áldomásokra, s egy percre felviduljon, éljen ez a mizériás kitarító-törékű, kitaszított erdélyi népem? A teljes akartam, szinte mindent, de a határoknál mindig megtorpantam. Csemeteültető, gyümölcserlelő, gyöngy ember voltam. Nem tudtam, amit tudni érdemes — módot, pénzt szaporítani. Csak tettem a dolgom: mesékel tápláltam, vidítottam a lelkeket, rá-ébresztettem bánatokat, fájdalmakat, örömeiket gyökereire. Sosem kérdeztem, kinek mi szüksége a mesékre. Tudtam: ez valami nemes fenntartó dolog. De az is lehet, hogy egy rögeszme rabja voltam. S már késő minden. Mert holnap csak voltam, volta, volt, vol, vo, v. Victoir! Így fest az ember győzelme.

Többé nem visz már arany-szárnyakon a képzelet. Porokban, rügyekben, fában, füvekben, a talajban élek

DÓSA BARNA Halál

a tizediken ahol lakunk
kiszámíthatatlan
időszakokban
de mindig vasárnap reggel
a konyha és a fürdőszoba között
különbös nagy fekete csillogó
bogarak kaparásznak
a hátukra forduló
tehetetlenül

utálatosan reccsennek
mikor meztőlábunkkal
mint dühödt guillioverek
szétfröccsentjük őket
a vinilinen

rendesen jönnek olyankor a hírek
apám fatornyos anyám palatetős
templomú falujából
ez is az is
hosszas szenvedés után
tragikus hirtelenséggel
türelemmel viselt satöbbi
Istennel megbékélve
felakasztotta magát

ezeket a nagy fekete csillogó
tehetetlenül kaparászó
halálbogarakat
csak nagymama
tiszteli
egyedül

Fuit

a haldokló emigráns
furcsa leírhatatlan
érthetetlen szót
ismételt folyton mintha
attól függne az élete
vagy maga volna
mondta nyögte sóhajtott
s a pap akit könyörületese
mégis odahívtak
egy lucidum intervallumban
valahogy leírta vele
a biblia margójára

nagyapám szerint
dedapám sírján
azt a feliratot kell
megkeresnie
unokámnak
Arany Malinco
valahol
Pennsylvaniában

nemsokára elemekre bomolva, eszménnyé fagyva. De fehérje molekuláim szabadabbá vált oxigén, hidrogén és NH₂ csoportosulásai boldogan lavíroznak majd a Nagy Nitrogén, Szén és Oxigén Ciklus örök körforgásában: gyökerekbe kapaszkodnak, füvekbe, fákba, állatokba vándorolnak, s egyszer majd — a hinduk törhetetlen hite szerint — emberként is újjászületnek. Az voltam, aki voltam; az elmúlás pillanatában is reménykedve várok új tavaszra. A karcsú nyíreken kitaruló emlékezés régvolt világokat terem. Én

leszek a múltat megőrző, jelent istápoló, újulást hozó, mindig változó állandóság.

Tömvé vagyok szakmai göggel, mert csak így lehetek önmagam, tágra nővő, jellemes ember, akiben összebe-kül a jelennel a távoli múlt s a közeli jövő. De lehet, hogy a messi jövedő is. A gögnek ez a fajtája már nem hiba, nem jellemtorzulás, nem gyalogság, épp ellenkezőleg: a legertermékenyebb erény. Mert "időnkben minden elpörög, csak a művészet örök". Ilyen egyszerű az egész.

>>>>> folytatás a 9. oldalról

ami itt újabban folyik, s aminek a középpontjában a transzközép áll. Ugyanis sokakat zavar (általában azokat, akik tudatosan vagy nem tudatosan irigyek a transzközép sikertörténetére), ha a transzközép irodalomfelfogás ismérveit egyre több konkrét műhöz lehet kötni.

A sajnálatos az, hogy Molnár Vilmos (pechjére) egy olyan remekművet írt, mely a transzközép irodalom rendszerén belül értékesíthető igazából — és a transzközép sajnos az unalmasok és szürkék méla undorának és nagy-nagy félelmének tárgya. Szerintem: Molnár Vilmos jelentős író, neve Leacock, E. Lear, Jarry, Karinty mellett említendő, Demény Péter szerint ez erős túlzás. Szerintem nem. De igen. De nem. Íme hogy néz ki egy építő vita, ha két irodalomtudományi felfogás alapjáról próbáljuk ezt végezni, s a kettőnek egymáshoz semmi köze. De hát mit meg nem tesz az ember, hogy irodalompolitikai kérdéseit különböző mezekben meg ne vitassa.

(Itt jegyzem meg, hogy ha csak azért akartam volna transzközép író faragni Molnár Vilmosból, egyébként: akarta a fene — hogy a transzközép pozíciót erősítem, akkor a lehető legrosszabbul választottam, mivel M. V. semmiféle hatalommal nem rendelkezik az irodalompolitikában, és nem is fog, sajnos. Sajnálom, hogy cikkem olvasása "szellemi" megnyilatkozásra késztette Demény Pétert: én alapvetően csak azt akartam elmondani, hogy halálra élvezem M. V. írásait, és bátorítottam azt képzelni, hogy mások is vannak, akik ugyanígy

szeretik Vilike írásait, mint én.)

De miért is nem értjük mi egymást Demény Péterrel? Egyrészt, mert nem is akar megérteni (lásd, mikor az ágyúörgés halkságával kijelentem, hogy tisztán természeti szép nem létezik, még ha ezt is akarták pl. Racine-ék belénkverni, mire Demény Péter megpirongat, hogy ugyan mutassak már neki egy dolgot, ami csak úgy, önmagában tetszik), másrészt, mert más-mást értünk ugyanazon szavakon. Harmadrészt, mert ami az irodalomelméleti tudását illeti, Demény Péter megrekedt a hetvenes évek szintjén. Ma, Bahtyin és Almasi Miklós után azt mondani, hogy a populáris irodalom Sandra Brown-t jelent, totális témánkivüliséget jelent (ma már többek közt Rabelais, Boccaccio, Navarrai Margit is a populáris irodalomhoz sorolódik). Igaz, Molnár Vilmos kötete nem sorolható a *tiszta populáris* irodalom termékei közé, hanem egy nagyon sajátos helyet foglalva el, valahol az arisztokrata-populáris-avantgárd regiszterek metszéspontján húzódik meg, esztétikai alapkategóriája pedig a groteszk.

Más: a trivialitás kérdése. A triviális egyben közönségest is jelent, nem emelkedettet. Hogy nevezzük hát azt az író, aki az emelkedettől mindig lerántja a leplet, és a dolgokat hétköznapiágukban, útszélsőségükben tárja elénk, azonosulva ezzel a nézőponttal? Molnár Vilmos ezt csinálja, nagyon jól, és ilyen értelemben az ezredvéget is kifejezi, mely unja az emelkedettséget, a metanarratívákat. Triviális tehát valahol azt is jelentheti, hogy "korszerű". Demény Péter szerint ez negatív jelző, szerintem nem.

Végül a *Serény Múmia* vidámságáról. Én ezt írom: "s ez egyben az író nagy felelőssége: rajta is múlik, hogy az a vidámbb, felszabadultabb hang, melyet egy ifjú(lelkű) csapat a *Serény Múmiában* és az *Előretolt Helyőrségben* próbál meghonosítani, gyökeret tud-e verni borongós erdélyi tájainkon." Demény Péter szerint a vidámság nem áll a *Serény Múmiában*. Igaz: nem áll a *Serény Múmia* minden szerzőjére, viszont én csapatról beszélek, mely a *Serény Múmiában* közöl. És nekem ne mondja senki, hogy Fekete Vince "Veni, Vidi, Vincé"-je nem vidám (példa rá, hogy mennyire élvezzi a közönség, valahányszor a szerző felolvassa), vagy pedig Kelemen Hunor Széltangója nem egyfajta metafizikai vidámság kifejeződése. Nietzsche *A vidám tudományban* a nevetéssel szövetkezett bölcsességgént határozza meg a vidámságot. Ilyen értelemben a *Serény Múmiában* és az *Előretolt Helyőrségben* közlő csoport igenis vidám (nem sorolandók ide azok az itt nem említett szerzők, akiket ellenpéldaként hoz fel Demény Péter).

És ezért a csoportért igenis felelős az inkriminált szerző, Molnár Vilmos, mert felelős önmagáért, és önmagát talán leginkább ennek a csoportnak a bolymelegében valószínűsíti meg. Mert az író mindig felelős valakiért, ha nem is népért, mely lehet, hogy csupán üres frázis, de felelős azért a közösségért, melyben értelmet nyer a *mi* fogalma. Az író felelős azért az eszményi közösségért, melyet elképzel, melyet létrehoz, vagy amelyhez kapcsolódik, s melynek léte nélkül az irodalom értelmét vesztené. Az irodalom nem önmagáért van, hanem az emberekért.

JESZENYIN

JESZENYIN, Szergej Alekszandrovics (Konsztantyinovo, ma: Jeszenyino, 1895. 10. 3. — Lenin-grád, 1925. 12. 28.) orosz költő; lírájában az avantgard szertelenségei belesimulnak a népdal egyszerűségébe. Szegénysorsú parasztszülei korán elválnak, a kislány jómódú nagyapja neveli. Önéletrajzaiban nem véletlenül időzik annyit a gyermekkor emléképeinél — költészetének gyökereit keresi, magyarázza. Egyházi tanítóképzőbe járatták, nem végzi el, de mikor tizenhét évesen követi apját Moszkvába, már nem tanulatlan. A "népegyetemen" folytatja tanulmányait, felvételét kéri a Szurikov parasztköltő alapította irodalmi körbe, segédkorrektorként dolgozik egy nagy nyomdában. Verseit 1914-től fogva közlik. 1915-ben Pétervárra utazik, fölkeresi Alekszandr Blokot, s az idősebb pályatárs a hóna alá nyúl. Hamarosan az irodalmi szalonoknak is kedvencévé lesz "földszagú" verseivel a "muzsikoscska", a "kispásztor", az "angyalarcú gyerek"; gitárszó mellett énekel az úri közönségnek, tájnyelve visongó tetszést arat; keménygalléros, zöldnyakkendő, városias öltözködés hímzett parasztinggel cseréli föl. 1916-ban jelenik meg első kötete, a *Húsvéti sirató*. Ugyanebben az évben behívják katonának, és — legalábbis Anna Sznyegina c. elbeszélő költeménye, e kuláktalanító himnusz szerint — belőle válik "az ország első szökevénye". 1918-ban újabb kötetei hagyják el a sajtót: *Falusi szertartáskönyv*, *Égi dobos*, *Átváltozás*. A forradalmat örömmel, de — saját szavai — "paraszti elhajlással" fogadja; lelkesedése nem tart sokáig. A "kék Oroszshon", a patriarkális muzsikvilág letűnése egyre inkább elkésérti. Nemegyszer botrányosan végződő, zajos tivornyákba fojtja bánatát, majd 1922-ben harmadik felesége, a nála 17 évvel idősebb Isadora Duncan, a híres táncosnő társaságában világkörűli útra indul, ahonnan csatlódottan és egyedül tér haza a következő esztendő augusztusában. 1924-25-ben a hatalomnak sikerül magához edesgetnie-idomítania — néhány hónapra —, és vezeklésre bírnia. Bár a kommunista pártba nem lép be, 1924-ben a *Pravda* megbízólevelével díszösreget áll Lenin ravatalánál. Házasságot köt Tolsztoj unokájával (1925). Frigye sem Szofja Tolsztajjával, sem a szovjet rendszerrel nem lehet huzamosan boldog. Újabb megrendülések és kicsapongások után szanatóriumba kerül. "Gyógyultan" elbocsátva Leningrádba megy, az Angle-

terre szálló egyik szobájában saját vérével megírja búcsúversét (*Ég veled, barátom*), s felakasztja magát a központi fűtés csővére.

A korai Jeszenyin a "puha, sárbamerült falut", a "kékbényülő mezőket" és "enyhehátú dombokat", a "szetyeppek hóbuckáit", a nyírfát, juhart, a vízben rezgő holdat, a pravoszláv vallási élet kellékeit, a "lágymosolyú hazát", a régi, paraszti Oroszországot s olykor a maga elvágódását jeleníti meg élesen metszett, színesen villódzó képekben, a bensőséges áhítat és a méla borongás hangján. Az 1917-es februári forradalmat *Az elvtárs* c. költeményében énekl meg: a kised Jézus segítségére siet Martinnak, a munkásfiúnak, de gyilkos gyolyótól találva ismét mártírhálált hal. Október utáni képzetvilágára jellemző az *Inona* (1918), ahol a parasztnak egy tehenistől kellene várniuk a megváltást. A *Jordán gerléjében* (1918) kijelenti: "én kommunista vagyok", ám az "új partot", "más ke-

réknyomot", "jó hazát" ígérő forradalomból költőként is hamar kiábrándul: ellenszenvvel tekint a falu "vas-vendégére", a traktorra vagy aratógépre (*En vagyok*), gyűlöli a vonatot, amellyel nem győzi a versenyt a vadul vágató pejcsikó: "a falu drága, kihaló képe" (*Negyvennapos engesztelés*, 1920). A kép mindenhatóságát hirdető imazsinizmushoz is ezért csatlakozik, s ezért támadja Majakovszkijék futurizmusát-konstruktivizmusát: idegenkedik az általuk felvázolt gépzas, mértani rendbe szorított ipari világtól. Meghasonlításnak, majd alkoholmámorba menekülésének lenyűgöző látomásokban tobzódó rajza a *Kancahajók* (1921) és a *Kocsmás Moszkva* (1921-1924) ciklus. Európai-amerikai körúta a nyugati civilizációtól is visszaretentti. "Ha manapság Amerika példakép, hát akkor én inkább a mi szürke egünket, meg a mi tájképünket választom: a kissé már földbesüppedt parasztházat, mellette a hatalmas szénaszárító póznát, távolabb a farkával csapdosó sovány kis lovacskát" — írja útinaplójában, a *Vas Mirgorodban* (1923). "A botrányok után", egy bakui utazás élményeinek hatására keletkeznek legderűsebb szerelmes versei, a *Perzsa motívumok* (1924-25). Ezekről s néhány más versről eltekintve, "megtéérése" hónapjaira maga is azzá válik, aminek Majakovszkij mondta: "kincstári cégtáblamázolóvá". Poémáiban s egyéb — árulkodóan terjedős — költeményeiben kényszeredett hévvel dicsofti a polgárháború vörös áldozatait és győzteseit, még a hírhedt Csekát, a "börköpenyesekeket" is, Lenint, a "szigorú apácskát", a kommunizmust mint "mindenki szabadságát" és a Tökét mint a mindennapok Bibliáját (*Ballada a huszonhatról*, 1924; *Dal a nagy hadjáratról*, 1924; *A föld kapitánya*, 1925; *Tavaszi*, 1924); megbarátkozik a "vasszörnyekkel" meg az "új helyzettel", és leszámol a múlttal s a "múltba tűnő Oroszországgal", mondván önkritikailag: "Sok mindent nem értünk mi még /akiket Lenin győztes harca pártol, úgy daloljuk a kor/új hangú énekét, /ahogy hallottuk rég a nagyapánktól. /Barátaim! /Hazánk kettészakadt, /a víg pezsgésben mily szomorúság van! /Ezért gyűröm fel nadrágszáramat, /és szaladok /a Komszomol nyomában"; még dorbézolása- it, duhajkodásait is ekként mentegeti: "... ezt a hűlt bolygónkat, /ezt az ocsmányt, /izzó Napunk: /Lenin heve sem járja át. /Ezért iszom, verekszem, /s jelzi botrány /a beteglelkű költő lábnyomát". Jeszenyinnek, a költőnek — és mindannyiunknak — szerencséje, hogy visszaesett a betegségbe és zül- lésbe: így halála előtt még megírhatott vagy két tucat igazi Jeszenyin-verset.

SZERGEJ JESZENYIN VERSEI

Elindulok

Elindulok, szelíd zarándok,
mezitlábas szegénylegény,
amerre úsznak zsenge ágak
nyírfaderék fehér tején.

A földet véges-végig mérem,
követve képzelt csillagot.
Közelgő jósorsom remélem,
míg rozstáblák közt ballagok.

Piros almát emel az égbe
a hajnal hűvös tenyerén.
Kaszások indulnak a rétre,
énekük lassan ring felém.

Falu-sövény mellett haladva
csöndes ígét mormolok:
százszor boldog, ki elfogadta
a tisznyát, vándorbotot,

boldog, kit gyér öröm vigasztal,
barát, ellenség elfeled,
kit dúló, mezsgyékő marasztal,
s ki csak kévéknek hajt fejet.

Szülfalum

Szülfalum fáraszt nagyon.
Hífnak hajdinds messzi tájak.
Viskómat egyszer elhagyom,
fölcsapok tolvajnak, zsvónynak,

megyek fűrtös napok nyomán
nyomorú zugban lelmi békét:
ellenem tör jócimborám,
csizmája szárán feni kését.

Nap ömlik el, nap és tavasz
homoktól aranyos dűlőkön —
küszöbéről elkerget az,
kinek nevét remegve őrzöm...

S megtérek újra, szóvalan,
ebben-abbán vigaszt keresve.
Ingemmel felkötöm magam,
s beföd egy zöldhomályu este.

Ezüst fűzek a kert alatt
busa fejüket lekonyítják.
Eltemetnek, tisztátalant,
a siratót kuttyák vonítják;

megáll a hold a tó felett,
evezőjét a vízbe ejti...
Oroszföld tovább sír, nevet,
s hogy voltam egyszer, elfelejti.

Túl a kiserdő

Túl a kiserdő barna sávján,
sötétkék égi réteken
a holdat, a szépfürtű bárányt
legettet a végtelen.

Zsenge szarva a szittyós tóba
döfköd, ezüst csikót hasít.
A víz puhán körülkarolva
ringatja önnön partjait.

Fagyvirág tömjénje csordul
zöldbársony baldachin alatt.
Az enyhehátú dombokon túl
lángokat fon a pirkadat.

Ó földem, árvalányhajás szik,
másod vagyok, fiad vagyok.
Bennem is gyúlik, rejtve alszik
keserű, szikes bánatod.

S te is, akár én, elfeledve,
ki melletted, ki ellened,
áhitozol derűs egekre,
nézél bíborszín felleget,

de éléd is csak a sötétség
tárja ijesztő kincseit:
az Ural szörnyeteg-gerincét,
Szibériád bilincseit.

Bokraink közt

Bokraink közt már az ősz barangol,
kóro lett a fényes laboda.
Zizegő, szép zabkőve-hajadról
nem álmodom többé már soha.

Arcod haván bogycok bíbor vére —
szép voltál, te kedves, illanó!
Szelíd, mint az alkony puha fénye,
s fehérén sugárzó, mint a hó.

Szemed magvai kihulltak régen,
neved, a törekeny, messze szállt.
Gyűrött sálam őrizi már csak híven
fehér kezéd hársmez-illatát.

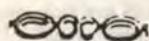
Amikor a háztetőn a hajnal
macskamódra, lustán lépeget,
emlegetnek tűnődő szavakkal
vizimanók, dúdoló szelek.

Kéklő esték azt suttogják rólad:
álom voltál, elhaló zene.
De tudom — aki formálta vállad,
fénylő titkoknak volt mestere.

Bokraink közt már az ősz barangol,
kóro lett a fényes laboda.
Zizegő, szép zabkőve-hajadról
nem álmodom többé már soha.

Rab Zsuzsa fordításai

>>>>> folytatás a 12., 13. oldalon

A kutya

Mint tűzvész, elnylt a hajnal,
s fakó gyékényen, suta
szalmakunyhóban hét piros
kölyköt fiadzott a kutya.

Nyelvvel fésülgette őket,
ki nem ment volna percre sem;
ott mókázott, s meleg hasából
habos tej csurrant édesen.

S hogy leragadt a nap szeme,
s elcsúszott a baromfihad:
jött a gazda, zsákba kötötte
mind a hét kis kutyafiat.

Nyomába loholt a kutya —
elmaradoztak a hegyek...
A páncéltalan víztükrör
fűzőn, sokáig remegett.

S amint gyötörtén hazaért,
nyaldosva izzadt oldalát:
egyik kölykének nézte a
holdat, mit ringattak a fák.

A szikrázó úrbe meredt,
szimmantott és nyílt és nyögött,
de a vékony hold is lecsúszott,
eltűnt egy kék halom mögött.

S mint akinek kenyér helyett
kötődő kéz követ hajít:
hullatni kezdte lassan a hóba
szeme arany csillagait...

Képes Géza fordítása

Itthon vagyok

Itthon vagyok, együtt megint
e tűnődő, szelíd vidékkel.
A hegy mögül még visszaint
a fűtős alkony, lágy kezével.

Szállnak bozontos fellegek,
az eget lassan átál ússzák.
Nyomukban csendesen lebeg
s rámhull az esti szomorúság.

A fénylő templom-kupolát
beszövik-fonják kékes árnyak.
Sok régi pajtás, jóbarát,
ó, merre tűntél, hol talállak?

Évek ködfala eltakart.
Mentetek sorra, mindahányan.
Csak a víz tud még régi dalt,
zubog a vén malomlapáton.

Még lassan ellep a sötét,
s a szelek gyöngye nádat törnek,
örökre elszállt évekért
könyörgők a gőzölgő földnek.

Rab Zsuzsa fordítása

A cifra szekér

A cifra szekér dalba kezdett,
fut a szántóföld és berek
s útmenti kápolnák, kerestek,
faragott-festett agg jelek.

Befed a táj szomorúsága,
a pusztai szél dobta rám,
haranglábak meszelt falára
keresztet vetek tétován.

Oroszország, te bíbor róna,
folyóba hulló égi kék,
szeretem büszkén s elfogódva
bánatod, tenger-messzeség.

Bánatod hideg, mérhetetlen.
Parton állsz, mélyben köd lebeg,
és megtanulnom lehetetlen,
hogy hittel ne szeresselek.

En feltűn vigyázok e láncra,
s a hosszú álmot nem adom,
ha árvalányhaj imádsága
zendül a rónaságon.

Weöres Sándor fordítása

Kékség

A völgyek öblei csipős hidegtől kékek,
földön a patkó cseng, mint az üveg.
A sápadófüv, messzibe nyúló rétek
lefoszló fákról rézpénzt gyűjtenek.

Tarlott lapályra nyers köd csügg le mélyen,
borzas mohot borzongat, kékre fest,
s a folyó hűvös, tejfehér vizében
locsogva mossza kék lábát az est.

A fonnyadó reményt az ősz pirosra marja,
lovam lépte, mint csöndes sors, szelíd.
El-elkapja sötétlő bársonyajka
hullámozó köpenyem lecsüngő széleit.

Békebe, harcba-e? Indulok messze tájra,
nyomok csábitnak láthatatlanul.
Elfut a nap, villog arany bokája,
s munkánk az évek kosarába hull.

Futóhomokról, megkopasztott dombrol
permeteg rozsdá ontja vörösét.
Pásztorkürtöt hajlít a sárga holdból,
s mint riadt csóka, rebben a sötét.

Tejszínű köd dajkálgat kis tanyákat,
elült a szél, halk zsongás andalít.
Oroszföld alszik, rajta derűs bánat,
s ősi hegyekre fonja karjait.

Nem messze hajlek, csábit éji szállás.
A kiskert bágyadt kaporozsagot ont,
szürkén hullámlik a káposztágyás,
olvadt vaját csöppögtet rá a hold;

előre érzi jó kenyér puháját,
s uborkát herseget az éhes képzélet.
Ott fenn az ég megnyitja tág karámját,
s kivezet száron egy makrancos felleget.

Útszéli hajlek! Sok borongó árnyad
s csöndes derűd rég ismerős nekem.
Az asszony alszik, és a szalmaágyat
laposra döngöli az özeveg szereltem.

Virrad. Az árnyak lassan szétomolnak,
barna homályban áll még az ikon.
S az eső hajnali imát dobogtat
a szürkülő, homályos ablakon.

Poroszkálok megint kékbenyúló mezőkön.
Rézarcu nap villan a pocsolján.
Szívemben más bú-öröm kincsét őrzöm,
új beszédet tanulgat már a szám.

Fagyott tó lett szememnek enyhe kékje,
lovam nem úzi gyepelészár-szeszély.
Belemarkol egy halom rőt levélbe,
s utánam vágja a garázda szél.

Dűlők álmodnak

Dűlők álmodnak piros alkonyokról,
bokrok tövén kék kútat és a köd.
Kunyhó-anyóka csend-kenyeret morzsol,
tűnődve rájga ajka, a külszób.

Az őszi fagy szelíd még és szemérmes,
szérűskert alján lopva lépeget.
Kéklő ablakból szöghajú legény les
surrogova szálló seregélyeket.

Zöld füstöt önt a kémény langyos kelyhe,
veresen izzik a kemence-mély.
Kutatva jár a szél, seholse lelve
valakit, akit elnyelt rég az éj.

Valaki elment. Cserjés sűrűjében
nem jár zörögve csorbult lomb alatt.
Sóhaj szakad fel, útrakél az éjben,
s egy borzas bagoly csöbrén fennakad.

A csend sűrű, már szunnyadoz a pajta,
deres út hímzi a sikos mezőt.
Zizegve sír a vékony drapszalma
el-elbólintó tehénké előtt.

En vagyok

En vagyok a falu utolsó
költője; híd az én dalom.
A nyírfák tömjénfűstöt ontó
búcsúmiséjét hallgatom.

Aranyos láng pilléje rebben
s elfűl a faggyú-mécseken.
Kopott faóra üt rekedten,
megörli lassan életem.

Szelíd mező... De holnap rajta
mohó vas-vendég robog át,
és tépi erőszakos karja
a hajnalszínű gabonát.

Idegen vaskarok, mogoróak,
az ilyen dalt nem tűrik el.
Kalász-lovak fejűk lehajtják —
nekik a régi gazda kell.

Felsír velük a szél, az árva.
Haláltánc von fehér lepel...
Az óra hördül nemsokára,
rekedten mondja, hogy: betelt.

Elmegyek e tájról

Elmegyek e tájról mindörökre,
ezt magamban elvégeztem én.
Fényesszárnú nyárlevél pörögve
marasztalón hullhat már elém.

Roskadt házunk összedől magától,
öles fű nő vén kutyám felett.
Elnyel majd egy moszkvai sikátor,
ez a sorsom, így rendeltetett.

Szeretem e szűfalombos várost
hervadón is és erőtlenül:
Ázsia, a színarany, az álmos,
kupoláin lomhán elterül.

Éjjel, mikor a hold a magasban
úgy süt, mint a... hogy süt —
bánom én!

vár a kocsmá. Horgadt fejjel, lassan
lépek utcák konduló kövén.

Sűrű láрма a búzós veremben,
de a pohár ott tart, nem ereszt.
Uticalányok hallgatják a versem,
betörökkel habzsolom a szeszt,

és ajkamra keserű szó téved,
még a szívem lázasan remeg:
"Veszni ítélt engem is az élet,
vissza többé én se térhetek:

roskadt házunk összedől magától,
öles fű nőtt vén kutyám felett.
Elnyel majd egy moszkvai sikátor,
ez a sorsom, így rendeltetett."

Eső és fürgeteg hazája

Eső és fürgeteg hazája,
fölötted kóbor csend borong.
Mint dagadó cipó, a tájra
úgy domborul a sárga hold.

Laboda vadpirossa lángol
zsírosgöröngyű földeken.
Lassúdan ringó felleg-ágon
a csillag: érett szilvaszem.

Nagy utak messze visznek engem,
szembe csap, földem, bánatod.
Érzem, feszülnek kék vizedben
tavaszi tajtékzó habok.

Az ingoványon megforognak,
suttoznak örvényes ködök.
De szót nem értő állatoknak
fájdalma ül a táj fölött.

Rab Zsuzsa fordításai

Negyvennapos engesztelés

1
Harsan a vészajtósó kürt, hallgatom!
Mi lesz velünk, most már mi lesz velünk
a poros, gödrös országutakon?

Bolha-dalocskák kedvelői,
akarjátok-e hogy.....

Elég volt jámbor posztát vágni,
most már fogadd el, ami jön, akármí.
Jó érezni az alkony közelét,
mikor hájas, vaskos farunkba nyomja
a hajnal vérrel mocskolt seprűjét.

A fagy már fehér mészbe mártja
a falut és a réteket.
Nincs orvosságtok pusztulásra,
az ellenség elől nincs menekvésetek.

Íme ő, kinek vas a gyomra,
a pusztaságot fojtogatja.

Fülét billegeti a vén malom,
s az örölt liszt illata dől.
Komor bika az udvaron,
míg egyre várja a tehénkét,
a vályún végighúzza nyelvét
s a veszélyt érzi messziről.

2
A falun túl nem ezért sír vajon
egy keserves harmonika?
Tala-la-la, tili-li-lom
táncol a fehér ablakon.

S az ősz sárga fuvalata
nem ezért fodroz habokat?
Mintha lóvakarója volna,
kapar le juhar-lombokat.

Közelget, jó a szörny-követ,
bozótot tördel súlyos lépte.
Kísér mind-búsabb éneket
szérűből békák brekegése.

Ó, elektromos nappólkelté!
Szíjak, kémények tompa lüktetése!
Parasztházak fa-bendőiben, szerte,
acélos álom reszketése!

3
Láttatok-e,
hogy rohan a síkon által,
tavi ködfátyol alatt,
horkolva, vas-orrlyukával,
vas-talpain a vonat?

A magas fűben
nyomába,
mint vad ünnepi versenyen,
vékony lábát fejéig hánycsa,
pej csikó vágat tűzesen.

Bolond, bolond mulatság!
Hová, hová szalad?
Legyőzte az acél-lovaság
az élő lovakat.

Nem tudja, hogy a szürke síkon át
vissza sose nyargal a tűnt idő,
mikor egy pár szép pusztai lányt
adott egy jó lóért a besenyő.

Mássá festette a sors a vásárt
folyópartunkon, hol gép dohog,
sok ezer pud lóbor és hus árát
pőfékelik a mozdonyok.

4
Csúf vendég, ördög vigye nyomban!
Dalod nem miénk, csak gyötör.
Fulladtál volna meg tacsó korodban,
mint a kútba ejtett vödör.

Jó a többinek: szájuk tátog,
bádog-csók mindnek ajakán —
s én zengem, mint rég a zsoltáros,
országomnak, hallelujám.
Ezért, ha szeptember betoppan,
fagyaszt és szárit hidege,
a kerítésre bogó koppan,
vérbe orvul a berkenye,
ezért uralkodik a bánat
a harmonika gombsorán,
s a paraszt, akiből szalmaszag árad,
a kisüstitől tántorogva jár.

Weöres Sándor fordítása

Újra isznak...

Újra isznak cívódva, zokogva
harmonika sárga bánatán.
Átkot szórva balsorsra, bajokra,
emlegetnek ősi Moszkovdán.

Ülök én is, fejemet lehajtva,
bor ködébe áztatva szemem,
hogy ne nézzon rám a végzet arca,
hogy egy percre más gondom legyen.

Valami kimúlt mindörökre.
Egészén május! Júniusi kék!
Vesztett dáridónkra füstölögve
nem e romlás terjeszti büztét?

Jó manapság orosz-finak lenni,
kisüsti-folyókán úszni át.
Törött-orrú harmonikás zengi,
dalolja a Volgát, a Csekát,

Bán kísért az eszelős szemekben,
szavaikban goromba harag.
Szánják őket, akik vad-eszeten
prédálják el ifjúságukat.

Hova jutnak így a vak világba?
Rájuk ott mily csillagfény vigyáz?
Kírgiz pusztán szerzett vérbajára
szeszt iszik a víg harmonikás.

Nem! Ne úzzék őket, ne tapossák!
Ne döntsék romlásba ostobán.
Hej Oroszország, haj Rossz Ország...
zord dzsiai hazám.

Fodor András fordítása

Húzzad-nyúzzad, te vén harmonika

Húzzad-nyúzzad, te vén harmonika!
A zenész keze csüggeden cibál.
Igyál velem, igyál, rühes szuka,
igyál, igyál!

Ó, hány szerelem meghempergetett —
végig se gondolom.
Mit bámul kéket-fröccsentő szemed?
Kell egy pofon?

Madárijesztő-bábnak még talán
szép vagy nekem.
Megragtad szívoósan és ostobán
az életem.

Szólj harmonika, szólj, te keserű!
Igyál, gebe!
Butább nálad ott az a nagycsecsű:
az kellene!

Válogattam a tefajtád között,
akadt elég...
De nem találtam még ilyen dögöt,
ilyet soha még!

Fáj? Hát húzzad azértis! Hangosan!
Eh, egyre megy!
Nem ölöm érte meg magam!
Fenebe! Eredj!

Jobb, ha ilyen szukákba
belérugok...
Bocsáss meg, drága, drága...
látod... sirok...

Ifjúságod széthordta más

Ifjúságod széthordta más.
De megmaradt, nekem maradt meg
hajadban a füstszín varázs,
s ősi fénye fáradt szemednek.

Ó, édes ősz kora! Nekem
szebb ez, mint járni tikkadt nyárban.
Jobban szeret képzeletem
téged a lágy ősz sugarában.

Szívem igaz lett és erős.
S a suttogók szemébe vágom:
nem vagyok már tiornyahós
zabolatépő éjszakákon.

Éveim búcsút intenek
a hajdani duhaj legénynek.
Új vagy telti szívemet,
véreben húsebb szenvedélyek.

Ablakomat már verdesi
szeptember, rézsín fűzfággal,
hogy úgy nyissak ajtót neki:
őszbe bukó alázatával.

Megbékül mindennel szívem,
és nem veszt, és nem is lázad.
Más lett Oroszország énnekem,
mások a temetők, a házak.

Tisztult szemem már látva lát,
messzebbre ér el villanása.
Csak te lehetsz, nővér, barát,
a költő egyedüli társa,

s komolyodó, szelíd dalom
csak neked zenghet mostanától
alkonyba fűlő útakon
elfutó szilaj ifjúságról.

Rab Zsuzsa fordításai

Te dalold el

Sura húgomnak
Te dalold el a dalt, ami hajdan
zokogott az anyádnak ajakán.
Kisegíthet a búból e dallam,
s veled dúdolni bírom talán.

Hiszen ismerem, nekem is drága,
vele nyugtalanítsd szívemet.
A te hangod az elhagyott házba,
mint egy álomba, visszavezet.

No dalold, s én a pillám lehúnyva
megint érzem a múltak ízét,
s megigézve majd fölmerül újra
a homályból a hú anyakép.

Nekem vígasz e dal, ha te mondd,
s tudom, nem csupán én szeretek
pici kertkaput s berkenyelombot,
ha az pírral a földre pereg.

No dalold, legyen újra világos
feledékenyen árva fejem,
hiszen jó, ha anyámra s az álmos
szemű tyúkokra emlékezem.

Én a sírig imádom a nyírfa
patyolat-derekát s a haját,
ha a hajnali harmatot sírva
a ködökbe csavarja magát.

Ma szívemnek szűnik a kínja,
ma a bor meg e dal ad erőt —
te vagy nekem az otthoni nyírfa,
aki bókolt az ablak előtt.

Nagy László fordítása

Sose voltam ennyire fáradt

Sose voltam ennyire fáradt...
Hűd nap, sárbaragadt,
idézi rjazányi hazámat
és úttalan útjaimat.

Éltem, sokakat szeretve,
sok nő kísért utamon,
s poharat nyomott a kezembe
egy durva, sötét hatalom.

Éjek pálinka-ködében
a bánat is ott lebegett.
Egy szempár egyre fur, érzem,
mint féreg a zöld levelet.

Nem fáj már senki családja,
s a győzelem is sanyarú.
Aranyhaj zizge kalásza
már régen szürke hamu...

A folyók is mind hamuszürkék,
ha ködbe fül a határ.
Kihamvadtt éveim üszkét
nem szítom fel soha már.

Magamat gyötörni, hiába?
Szeretem révedt mosolyom,
s hogy testemet átjárja
halk fény s halott nyugalom.

Eh, jó nekem itt a lebujsban!
Mint sebtén megkötözött
örült, pihen lecsitultan
a föld, beton-béklyói között.

Én is szelidebben élek,
juhádzik régi hevem.
Köszöntelek, hajdani rétek,
dúlók, fiatal szerelem!

Köszönti a régi juharfát,
ki tövében játszadozott,
éjek zokogó szaru baglyát,
a varju-, verébcapatot.

A kékre megéssz tavasznak
üzenem, madarak, veletek:
szilaj éveim elviharoztak,
s nem bánom már, mit suttog
a rosznak
a szél, ha a nyár közeleg.

Micsoda éj!

Micsoda éj! Nem alhatom.
Teliholdkor szökik az álom.
Még őrzöm és kuporgatom
maradék kincsem: ifjúságom.

Játék ez, dehogy szerelem!
Kihált éveim útítarsa,
enged most, hogy szegény fejem
belemerítsem holdságába;

mutasson kínzott arcomon
irgalmatlan, kemény redőket.
Nem ábrándít ki, jól tudom:
sosem szeretted, én se téged.

Szeretni csak egyszer lehet,
s nekem idegen vagy te régen.
Hársak hiába intenek
térdig hóban, talpig fehérben.

Hiszen tudod, s én is tudom:
a kékes téli holdságában
nem virág porzik águkon —
halottan állnak, zuzmarásan.

Dobáltad kincseid te is
másoknak, s én is mást szerettem.
Játsszuk tovább — mindegy ugys —
az olcsó szenvedélyt mi ketten.

Hát csak hazudj, s ölelj nagyon,
hamis tüzedtől haad remegjek.
Kék májusról haad álmodom,
s arról, akit sosem felejték.

Furcsa ajtók vannak Khoraszánban

(A "PERZSA MOTÍVUMOK"-BÓL)
Furcsa ajtók vannak Khoraszánban:
mindnek rózsza szővea küszöbén.
Egy merengő péri él a házban.
Furcsa ajtók vannak Khoraszánban:
egyét sem bírok kinyitni én!

Van elég erő a kezeimben.
Hajam réz, s aranyszínű, finom.
Szól a péri szépen és szelíden...
Van elég erő a kezeimben.
S azt az ajtót nyitni nem bírom!

Mire jó vak mersze bús szívemnek?
Mire jó? Dalom kinek írom,
hogyha féltékeny Sága nem lett,
ha az ajtót nyitni nem bírom?
Mire jó vak mersze bús szívemnek?

Most orosz hazámba visszatérek.
Perzsia, téled búcsút veszek?
Elhagylak vajon örökre téged,
mert szeretem szülőföldemet?
Most orosz hazámba visszatérek.

Isten hozzád, Isten veled, péri!
Az ajtók nem nyíltak énnekem.
Jaj, be szép volt érted kímán égni!
Rólad szól hazámban éneke.
Isten hozzád, Isten veled, péri!

Jánosy István fordítása

A péri perzsa szó jelentése: tündér,
jó szellem.

Ki vagyok?

Ki vagyok? Csak álmodom, tűnődöm,
szemem kékjét homály itta fel.
Mellékesen élek itt a földön,
épp csak úgy... együtt a többivel.

Megszokásból csókollak, csak éppen
mert csókoltam mást is eleget,
s mintha gyufát lobbantok sötétben,
szép szavakat úgy mondok neked.

"Mindörökké", "kedvesem", "csak téged" ...
De a lelkem dermedt és üres.
Hogyha magad ajzod szenvedélyed,
igaz szót szívemben ne keress.

Tűzemet már semmi fel nem szítja,
vagyak nélkül élek, csendesen.
Erre-arra hajló karcsu nyírfa:
születtel sokaknak és nekem.

Magamnak mindig társat kerestem,
s túrtam komor fogság nyúgeit.
Nem vagyok féltékeny egy kicsit sem,
nem illelek rossz szóval, ne hidd.

Ki vagyok? Csak álmodom, tűnődöm,
szemem kékjét homály itta fel...
Szerettelek téged is a földön,
épp csak úgy... együtt a többivel.

Ég veled, barátom

Ég veled, barátom, isten áldjon,
elviszem szívemben képedet.
Kiszabatt: el kell téled válnom,
egyszer még találkozom veled.

Isten áldjon, engedj néma elköszönnöm.
Ne horgaszd a fejedet, hiszen
nem új dolog meghalni a földön,
és nem újabb, persze, élni sem.

Rab Zsuzsa fordításai

T. S. ELIOT

ELIOT, Thomas Stearns (St. Louis, 1888. 9. 26. — London, 1965. 1. 4.) amerikai származású angol költő, drámaíró, kritikus. Gazdag és befolyásos bostoni puritán családból származik. Az 1906-tól a Harvard egyetemen töltött négy év alatt különösen az "új kritikai" irányzat egyik vezérének, I. Babbitnak, továbbá G. Santayanának az előadásai ragadják meg. 1910-11-ben a párizsi Sorbonne-on, 1911 és 1914 között újra a Harvardon hallgat filozófiát. Oxfordban fejezi be tanulmányait. 1915-ben a londoni Highgate School alkalmazza. Tantárgyai: latin, francia, földrajz, történelem, úszás, baseball, matematika. Egy ideig a Lloyd Bank tisztviselője. 1917 és 1919 között az *Egoist* c. imazsista folyóirat szerkesztésében segítkezik. 1922-ben megalapítja, majd 17 éven át szerkeszti a *Criterion* c. irodalmi-kritikai folyóiratot. 1925-től a londoni Faber and Faber kiadó munkatársa, később igazgatója. 1927-ben fölveszi a brit állampolgárságot és áttér az anglikán hitre. Már első versesköteteiben — J. Alfred Prufrock *szerelmes éneke* (1917); *Költemények* (1919); *Ara Vos Prec* [Most hozzád könyörgök] (1920) — túllép a romantikus énköltészetten, és személytelen hangot üt meg, elvont gondolatokkal, idézetekkel, gunyorosan tudóskodó utalásokkal dúsvita imazsinista módon kimetszett, száraz, pontos képeket. Az alkalmazott módszerrel *A megszentelt erdő* (1920) tanulmányaiban ismerteti, majd a *The Waste Land* (1922) [A pusztaság, 1958; *Átokföldje*, 1966] c. költeményben fejleszti tökélyre. A példaképnek és harcostársnak, Ezra Poundnak ajánlott, 434 verssorból és 191 sornyi jegyzetből álló, 35 főre célozgató, hat idegen nyelven idézgető művel véget ért az olvasmányosság uralma és győzött az avantgard a lírában, akárcsak Joyce *Ulysses*-ével a prózában. Eliot a szerkezet áttekinthetőségének, a szemlélyek és a helyszín felismerhetőségének, a stiláris egységnek a követelményeit egyaránt megszegi, és lebontja a válaszfalat irodalom és tudomány között. A megértés kulcsát maga a szerző adja kezünkbe, amikor J. Weston Grál-tanulmányára hivatkozik. Ennek fényében a költemény egymásba tűnő sok-sok alakja csúfondáros változat csupán a nemzőképtelenséggel sújtott Halászkirályra (vagy Tiresiasra), valamint a terméketlen országot nászikkal megváltó Szabadítóra és Nóre, a költemény egésze pedig e megváltás megismételhetetlenségét, a hajdani teljesség meg a széthullott, alpári jelen ellentétét fejezi ki szándékoltan zavaros látomás-sorozatával. A művet újabb elméleti igazolás követi: *Tiszteletadás John Drydennek: Három esszé a tizenhetedik század költészetéről* (1924). Az 1927-es világnézeti fordulat Eliot költészetében is egyre inkább érezteti hatását. A döbbenetes erejű képeket lassanként háttérbe szorítják a kinyilatkoztatások, s két nagyszerű kiadás, a *Hamvazószerda* (1930) és a *Négy kvartett* (1943) után Eliot lírája elapad. Előlép viszont az *Átokföldje* szerzőjében már ott lappangó drámaíró. A *Gyilkosság a székes-egyházban* (1935) c. verses történelmi dráma a II. Henrik parancsára meggyilkolt Becket érsek alakjában a hitet állítja szembe az élet kisszerű igazságaival. De most az elnémetült költő vesz magának elégtételt a színműíró: drámai feszültség helyett lávázó lírát vagy vallásérkölcsei tételeket kapunk. Hasonló témakezelés, hasonló erények és szépségűbák jellemzik Eliot jelenkori tárgyú drámáit, még a szatirikusakat is: *Családi összefüggés* (1939); *Köztel hatkor* (1950); *Bizalmi tisztviselő* (1935); *Az idős államférfi* (1959).

T. S. ELIOT: ÁTOKFÖLDJE (1922)

„Nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla pendere, et cum illi pueri dicerent: Σιβυλλα τί θέλεις; respondebat illa: ἀποθανεῖν θέλω.”

Ezra Poundnak
a miglior fabbro-nak

I. A HALOTTAK TEMETÉSE

Április a kegyetlen, kihajítja
Az orgonát a holt földből, beoltja
Az emléket a vágyba, felkavarja
Eszjével a tompa gyökert.
Tél melengetett minket, eltakarva
Felejtő hóval a földet, kiartva
Egy kis életet elszáradt gumókkal.
Nyár tört ránk, átkelt a Starnbergersee-n
Záporzuhogással; az oszlopok közt megálltunk,
Napfényben elindultunk, a Hofgartenbe

Kévéztünk s egy óráig társalogtunk.
Bin gar keine russin, stamm' aus Litauen,
echt deutsch.

Kuzenom, a főherceg, amikor nála éltünk,
Még gyermekkorunkban, szánkázni vitt,
En pedig féltem. Azt mondta, Marie,
Marie, fogóddz. És szálltunk lefelé.
A hegyek között, ott szabad az ember.
Olvadni szoktam éjszaka s Délre utazni télen.
Mi gyökerek kúsznak, mi ágazik szét
E kö-szeméttől? Embernek fia,
Nem mondhatod, nem sejtet, mást sem ismersz,
Csak egy csomó tört képet, ahol a tikkaát nap
S a holt fa menhelyet nem ad, tücsök sem enyhülést,
S a száraz kő se csörgedező vizet. Csupán
E vörös szikla alatt van árnyék,
(E vörös szikla alá jöjj, itt az árnyék),
És mutatok neked valamit, ami egészen más,
Mint árnyad, amely reggel lép mögötted,
Vagy árnyad, amely este kél előtted:
Egy marék porban az iszonyatot

Frisch webt der Wind
Der Heimat zu.
Mein Irisch Kind,
Wo weilest du?

"Egy éve adtál jácintot először:
— Jácintok lányának neveztek el."
A De mikor a Jácintkertből későn visszatértünk,
Kard tele, hajad vizes, beszélni
Se tudtam, szemem elborult, sem átem,
Se haltam és nem tudtam semmiről,
A fény szívébe néztem csak, a csónábe.
Ód' und leer das Meer.

Madame Sosostris, híres jósnő,
Náthás volt, mindazonáltal
Európa legokosabb asszonyának
Számít bűnös kártyáival. Ime, úgymond,
Az ön lapja, a vízbefült Föníciai Tengerész,
(Gyöngyök a szeme helyén, nézze csak!)
Ez meg a Sziklák Hölgye, Belladonna,
A helyzetek hölgye:
Itt az ember a három bottal, és ez a Kerék,
És ez a félszemű kalmár, és ezt a letakart
Kártyát viszi a hátán, s nem szabad
Megnézni. Hol van az Akasztott Ember?
Vízbeüléstől óvakodjék.
Rengeteg embert látok, körbejárnak.
Köszönöm. Üdvözlöm a kedves Equitone-nét:
Magam viszem neki a horoszkópot —
Manapság annyira vigyázni kell.

Valószínűtlen város,
A téli virradat barna kódében
A London Bridge-en a tömeg tolongva jár,
Nem tudtam, mily sokat tiport el a halál.
A légtér nyögve kurtá sóhajok,
S járt a tömeg, lábuk elé tekintve,
A dombra föl s le a King William Streetre,
Hol a Saint Mary Woolnoth nagyharangja
Holt hanggal üti a végső kilencet.
Ismerőst láttam és szóltam kiáltva: "Stetson!
Együtt voltunk Mylaenél a hajókon!
Hullát ültetett múlt évben a kertben —

Kihajít-e? Lesz-e még idén virága?
Vagy ártott tövének a hirtelen fagy?
Üzd el a Kutyát, az ember barátját,
Vagy körmei a földedből kiassák!
Te! hypocrite lecturer! — mon semblable —
mon frère!"

II. EGY SAKKPARTI

Egy széken ült, mint fénylő trónuson,
Márványon izzó széken, oszlopok
Borága mögül arany Cupido
Lesett (szemét szárnyába dugta a másik),
S oszlopokon az üveg kétszerezte
Lángját hédgú kandélabereknek,
S az asztalra vetett fényt, mely a nő
Selyemtokokból bőven áradó
Ékszerszirkázásába ütközött;
Nyitott elefántcsont s színes üveg
Fiolákból kenőcsbe, porba, vízbe
Kevert orv illatai felkavaríták
S szagokba fojtották az ést; az ablak
Felől fuvó lég felbolygatta őket,
És zsírjuktól a megnyúlt gyertyalángok
Füstje feltört a laqueariára
S a mennyezet kockáit szétzilálta.
Rézzel táplált nagy tengermélyi fa
A tarka kökeretben zölddel s narancssal égett,
S e bús fényben faragott delfin úszott.
Az ódon kandalló fölött akárhoz ablak
Mutatná erdei színhelyen Philomelát,
Ki barbár király vad kényszere elől
Átváltozik; mégis a csalógnak
Egész pusztát betölt a hangja sérthetetlen,
S még mindig úzi a világ, de ő csak
Csattog piszkos fülekre.
S az időnek más elhalt csontjai
A falra írók; meredő,
Ágaskodó ábrák juháztatták a termet.
Lépcsőn csoszogó léptek,
A tűz fényében, a kefe alatt haja
Tűzfoltokban terült szét,
Szavakra izzott, majd elnémet vadul.

"Ma ideges vagyok. Maradjon itt.
Beszéljen. Soha nem beszél. Beszéljen.
Mire gondol most? Mit gondol? Sosem
Tudhatom. Gondoljon, amit akar."

Azt gondolom, patkány-közben vagyunk,
Itt veszték el a holtak csontjait.

"Hallja? Mi az?"
A szél a külszöbön.
"És most? Mi ez? Mit művel ez a szél?"
Semmit most újra semmit.
"Maga
Semmit se tud? Semmit se lát? Semmire sem
Emlékszik?"

Emlékszem,
Hogy gyöngyök a szeme helyén.
"Él-e maga? Nincs semmi a fejében?"
Csak

Ó Ó Ó e sekszpihri Kóc —
Oly kikent-kifent
Oly intelligens
"És mit tegyek most? Mit tegyek?
Így rohanok ki, így megyek végig az utcán,
Kibontott hajjal. És holnap mit tegyünk?
És mindig mit tegyünk?"

Tízkor meleg víz.
És ha esik, négykor egy csukott autó.
S játszottunk egy parti sakkot,
S csupasz szemgolyónkat nyomorgatván
várjuk, hogy
kopognak az ajtón.

Mikor leszerelt a Lili ura, mondtam —
Nem kertettem, megmondtam a szemébe,
ZÁRÓRA URAIM

Most Albert hazajön, hát adj magadra egy kicsit.
Kíváncsi lesz, hová tetted a pénzt, amit fogakra
Adott. Ott voltam, mikor adta. Mindet
Huzasd ki, Lil, és új fogsort csináltass,
Azt mondta, így nem bírok rád se nézni.
S nem bírok én sem, gondolj szegény Albertre,

mondtam,
Katoná volt négy évig, most mulatni szeretne,
S ha veled nem lehet, lesz, akivel lehetne, mondtam.
Úgy? Lesz? — azt mondta. Úgy szokott lenni,
mondtam. 150

Tudom, kinek köszönjem, mondta, s rám nézett erősen.
ZÁRÓRA URAIM
Ha nincs kedved hozzá, azt mondtam, hagyd csak így.
Lesz akinek kell, ha neked nem.
De ha Albert leráz, ne mondhasd, hogy én

nem szóltam neked.
Szégyellj magad, mondtam, hogy ilyen régiség vagy.
(Mert Lili csak harmincegy éves.)
Mit csináljak, azt mondta lógó orral,
A pirulától van, hogy elhajtassam őket, azt mondta.
(Ott volt már neki, s majd meghalt a kicsi George-tól.) 160

A patikus azt mondta, rendbe jövök, de már nem
vagyok az, aki voltam.

Kész bolond vagy, mondtam neki.
S ha Albert majd nem hagy békét neked, azt
mondtam, ott tartasz megint.
Mért mentél férjhez, ha nem kell gyerek?

ZÁRÓRA URAIM
S vasárnap Albert hazajött, meleg sonkát ebédelték,
Behívtak engem is, hogy a javát forrón együk —
ZÁRÓRA URAIM
ZÁRÓRA URAIM
Jójszakát, Bill. Jójszakát, Lou. Jójszakát, May.
Jó éjszakát. 170

Pá, Pá. Jó éjt. Jó éjt.
Jójszakát, hölgyeim, jójszakát, drága hölgyeim,
jó éjszakát, jó éjszakát.

III. TŰZBESZÉD

A folyó sátra szétszakadt, utolsó levél-ujjak
Mélyednek be a nedves partba. Szél fut
A barna földön nesztelen. Elköltözték a nimfák.
Csak csöndben, édes Temze, míg dalomat bevégezem.
Nem visz a folyó üres üveget, uzsonnapapírt,
Selyemzsebkendőt, kartondobozt vagy

cigarettautasítót,
Se nyári éjek más tanújelét. Elköltözték a nimfák.
S barátait, a bankigazgatóknak naplopó sarjai 180
Elköltözték, címük se hagyva hátra.
Ültem és sírtam a Genfi-tó vizeinél...

Csak csöndben, édes Temze, míg dalomat bevégezem,
Csak csöndben, édes Temze, nem leszek hangos én sem.
De mögöttem, hallom, hideg huzat,
Csontzene közeleg, s a kuncogás fültől fülig hasad.

A tenyészetet át patkány lopódzott
S a parton vonszolta nyálkás hasát,
Míg én a gáztartály körül egy téli estén
Halásztam a szürke csatornavízben 190

S király-bátyám vízbevesztén tűnődtem
S király-apámon, ki előtte halt meg.
Csupasz, fehér testek a puha marton,
Csontok, száraz üregbe dobva —

Csak patkányláb zörrenti évről évre.
De mögöttem hallom közelebb évre
Autóközút hangját — Sweeney is azzal
Inául majd Porternéhoz a tavasszal.

Porternét a holdsugarak beragyogták
Lánya is ott állt 200
Lábukat szódarvízbe mossák
Et O ces voix d'enfants, chantant

dans la coupole!
Fid fid fid
Csek csek csek csek csek csek
Tereus
Vad kényszerre.

Valószínűtlen Város
Egy téli délután barna ködében
Eugenides úr, a szmirnai kalmár
Borotválatlanul, zsebében mazsola 210
C. i. f. London: okmányai látra,
Meghívott zagypalék franciásgal

Villásreggelire a Cannon Street Hotelbe,
Aztán weekendezni a Metropole-ba.
A lila órák, mikor a szem, a hát

Az íróasztaltól felkél, mikor az emberi masina vár,
Mint taxi vár zuhálva,
Én, vak Tiresias, ráncos asszonyi mellem,

Vénember, ki két élet közt zúhal,
De látom a lila esti órát, amelyben 220
A hajós a tengerről hazaszáll,
Haza a géptörő teára, reggelijét
Leszedi, begyűjt, nyit konzerveket —

Ablakából kilógnak száradó
Kombinék, melyeket az alkonyati fény ver,
Dfodnyán (éjjel ágy) még egy csomó
Hever: papucs, leibchen, harisnya, mider.

Én, Tiresias, ráncos csecsó vén
Figyeltem ezt, s megjósoltam, mi jön még —
Én is vártam, hogy jön-e már a vendég. 230
Már itt van, patlanásos, egy vigécnel
Praxi, merész szemű fiatalember,

Kisember, kin az önhittség úgy ül, mint
Bradfordi milliomoson a cilinder.
Az idő most, úgy sejtí, kedvező:
A lány evett, fáradt s unott utána,

Elkezdi buzgón fogdosni — a nő
Nem löki el, ha még nem is kívánja.
Izgatott, elszánt, támad már rohanóvást,
Nincs, ami kutató kezét kivédi;

A hiúsága nem is vár viszonzást,
És a közönyt már élvezetnek érzi.
(És én, Tiresias, mindent, ami
Ez ágy-dfodnyon lett, előreéltem;

Én, aki ültem Théba falai
Alatt s bolyongtam holtak közt a mélyben.)
Egy utolsó, fölényes csókot ad
S a sötét lépcsőkön tapogatózik...

Alig tud már a lezajlott kalandról
A lány, megfordul, a tükröbe néz,
Homályosan egy percig arra gondol:
"Túl vagyok rajta — ez volt az egész."

Ha szépasszony mulat, s ha azután
Szobájában maga marad borongva,
Gépiesen végigsimít haján
És föltesz egy lemezt a gramofonra.

"És jött felém egy hang a víz felől"
Végig a Stranden és a Queen Victoria Streeten.
Ó Város város, hallom néha még
Egy kocsmát mellett a Lower Thames Streeten, 260

Egy mandolin jóleső hangja nyárvog,
S belül zsiroz, ricsaj, hol a halászok
Lebzselnek délben, és a Magnus Vértanu
Templomában a falak

Tündöklő jón fehér s arany rejtélyt sugárzanak.
Kátrány meg olaj
A folyó verítéke
Úsznak a bárkák

Forduló dagálllyal
Vörös vitorla
Szárnyal
A súlyos árbocfán szélvédte vidékre.

Úsztatnak a bárkák
Rönköket lefele
Hol elmarad Greenwich
El a Kutyák Szigete

Vejjalala lejja
Vallala lejjalala
Erzsébet és Leicester
Itt evezett 280

Hajójuk tatja
Aranyos kagyló
Vörös meg arany
Hirtelen habzó

Két parton a csipke
Dényugati szél
Lefelé vitte
Harangok zúgása

Fehérlő tornyok
Vejjalala lejja
Vallala lejjalala
"Villamosok, poros fák közelében

Highbury szült engem. Richmond és Kew
Tett tönkre. Richmondnál egy szűk kenu
Fenekén hanyatt felhúztam a térdem."

"Lábam Moorgate-nál, a szívem pedig
Lábam alatt. Ó sírt az esemény
Után. — Most új élet következik —
Ígérte. Nem szóltam. Mit bánom én!"

"Margate-i fővenyén. 300
Bennem nem él
Semminek kapcsolata semmi.
Repedt körmök a piszkos kezekben.
Népem amit szegény népem remél
A semmi,"
la la

És ekkor Karthágóba értem
Lángban lángban lángban lángban
Ó Uram Te kitépsz engem
Ó Uram Te kitépsz 310

Lángban

IV. A VÍZBEFÚLÁS

Phlebas, a föníciai már kéthetes halott.
Siralýkiáltozást, hullámverést már elfelejtett
S a hasznát-vesztéséget is.

A tengeremélyi áramok
Susogások közt csontjaira létek.
Le-föl átríngta miná az életkorokat —
És örvénybe jutott.

Zsidó vagy? Bármilyen vagy,
Te, ki kormánykerék mellett a szélbe nézel, 320
Lásd Phlebast, aki valaha szép szálas volt,
mint te magad.

V. AMIT

A MENNYDÖRGÉS BESZÉL

Volt izzaadt arcokon rőt fáklýafény
Volt a kertekben fagyos némaság
Volt halálkín fenn a kövek hegyén
Ordítózs és sírás

Börtön és palota s visszhangzó
Tavaszi mennydörgés messzi hegyek közt
Most már halott ő aki élt
Mi akik éltünk meghalunk most

Csak egy kis türelem 330

Itt nincsen víz itt csak szikla van
Szikla van víz nincs van homokos út
Az út fenn a hegyek közt kigyózik
Sziklás víztelen hegyek között

Ha volna víz hát inni megpihennél
Sziklák közt csak megy az ember nem eszmél
Szárason izzadsz lábad a homokban
Ha volna legalább víz a sziklák között

Holt hegység szuvas fogú száj mely köpni képtelen
Itt állni nem lehet s feküdni ülni sem 340
Még csöndesség sincs a hegyekben
Csak szárazdörgés nem hoz esőt

Még magányosság sincs a hegyekben
Csak zord vörös arcok viczorognak
Vályogkunyhók ajtajában
Ha volna víz

S ne szikla
Ha volna szikla
És volna víz is
És víz 350

Egy forrás
Tő a sziklák között
Ha csak hangja volna meg a víznek
Ne csak tücsökhang

S száraz fű szólna
De víz csobogna sziklák között
Hol remeterigó szól a fenyőfán
Csip csöp csip csöp csöp csöp

De víz sehol sincs
Ki megy melletted mindig harmadiknak? 360
Ha számolom csak te meg én vagyunk mi ketten
De ha fölfele nézek a fehér úton

Melletted mindig ott megy valaki más is
Suhan csuklyásan, barna köpenyben
Azt sem tudom férfi-e vagy asszony
— De ki is az a másík oldaladon?

Mi ez a hang a légbe fenn
Anyai sírámok mormolása
Kik e csuklyás hemzseggő hordák
Végtelen síkokon, repedt földön botolva. 370

Határuk csak a lapos láthatár
Mi ez a város a hegyek fölött
Szétpattan s újul és a lila égbe foszlik
Omló tornyok

>>>>> folytatás a 16., 17. oldalon

Jeruzsálem Athén Alexandria
Bécs London
Valószínűtlen

Egy nő kibontva hosszú éháját
E húrokon hegedült halk zenéket
S cincogtak lila fényen át 380
S csapkodtak csecsemdarócú denevérek
S fejjel le kúsztak egy sötét falon
S a légben fejtetón álltak a tornyok
S emlékező harangok szava kongott
S hangok zengtek üres ciszternákból és
kiszáradt kutakból.

A hegyek közt e beomlott üregben
Fakó holdfényben, behorpadt sírok
Fölött dalol a fű, a kápolna körül
Üres kápolna áll, csak szél tanyája.
Ablaka nincsen, ajtaja leng, 390
Nem árthat pusztát csont.
Csak egy kakas a szarufán
Kukuriká, kukuriká.
Villámfényben. Majd pársz szélroham
Esőt hozó

A Ganga lepadt, a lankadt levelek
Esőre vártak, míg fekete felhők
Gyűltek nagy messze, Himaván fölött.
A dzsungel lelapult, görnyedve némán.
Aztán a mennydörgés beszélt 400
DA

Datta: és mit is aadtunk?
Barátom, vér rázza a szívemet
Egy önfeladott pillanat vakmerése
Mit a józanság kora se tud majd visszavonni
Ettől léteztünk mi, és csakis ettől
S ezt nem mondja el rólunk gyászbeszéd
Se sírfeliratunk a jótét pókháló alatt
Se végrendeletünk, melyet szikár ügyvéd kibont
Üres szobánkban 410
DA

Dajadhoam hallottam a kulcs
Fordul a zárban egyszer, csakis egyszer
A kulcsra gondolunk, ki-ki börtönében
Gondol a kulcsra, s börtönt létesít
Ki-ki esténként, éteri zajoktól
Percnyi életre kel egy letört Coriolanus
DA
Damjata: Derűsen felel a csónak
A kéznek, amely vitorlához evezőhöz ért 420
Nyugodt tenger volt, felelt volna szívvel
Derűsen a hűdásra, dobogva engedelmesen
Kormányzó kéznek

Ültem a parton
Halásztam, a sziklák sátság mögöttem
Renábe hoztam-e legalább a saját földjeimet?
London Bridge már leszakad leszakad
Poi s'ascose nel foco che gli affina
Quando fiam uti chelidon — Ó fecske fecske
Le Prince d'Aquitaine à la tour abolie 430
Romjaimat védem e törmelékkel
Illek én hozzád. Hieronymo megint megörült.
Datta. Dajadhoam. Damjata.
Santih santih santih

VAS ISTVÁN fordítása

JEGYZETEK

Eliot a következő felvilágosítással vezeti be saját jegyzeteit: "E költeménynek nem csupán címét (*The waste land*), hanem a tervét és esetleges szimbolizmusának jó részét is Jessie L. Westonnak a Grál-legendáról szóló könyve sugalmazta: *From ritual to romance* (Cambridge). Valójában oly sokkal vagyok adósa e könyvnek, hogy az sokkal könnyebben tisztázhatja e költemény nehézségeit, mint az én jegyzeteim; a könyv önálló érdekességétől eltekintve, ezért ajánlom mindazoknak, akik úgy gondolják, hogy a költemény ilyesféle tisztázása megéri a fáradságot. Általánosabb értelemben vagyok adósa egy másik antropológiai műnek, amely a mi nemzedékünk mélyes hatású volt: a *The golden bough*-ra gondolok, különösen az *Adonis*, *Attis*, *Osiris* két kötetének vettem hasznát. Mindazok, akik e művekben jártasak, azonnal felismernek a költeményben bizonyos utalásokat a termékenység szertartásaira." — A Grál-monda. Artur király udvarából Parszifal Gurnemanz kastélyába jut. Ez kioktatja: jól nevelt lovag nem kíváncskodik, és nem tesz föl senkinek

kérdéseket. Továbbvándorolva egy tó partján csónakot talál, benne egy beteg halással, Anfortasszal, aki meghívja várába. Parszifal nem kérdez semmit. A várban különös dolgokat tapasztal. A halász beteg fekszik, egy apród vértől csepegő lándzsát hord körül, aztán behozzák a Grál edényt, amely — rendeltetéséhez híven — étellel-itallal tölti meg az asztalokat. Parszifal most sem kérdezősködik. Később tudja meg, mi az értelme a várban látottaknak, miért szenved a Halászkirály, s hogyan lehet megszabadítani: résztvevő szavakat kellett volna szólnia hozzá. Sokévi kalandozás után visszatér a Grál várba, együttérzően beszél Anfortashoz, aki megbékülten hal meg, s átadja az uralmat Parszifalnak. — Az alábbiakban csak a legfontosabbnak tűnő helyeket és irodalmi utalásokat világítjuk meg, felhasználva Eliotnak és Szilágyi Domokosnak (*Legszébb versek* sorozat, Albatrosz Könyvkiadó, 1970) a jegyzeteit. — Eliot mindig az eredeti nyelven idéz.

Mottó és ajánlás: "Igen, saját szememmel láttam a cumaei Sibyllát egy ketreben függeni, és amidőn a gyermekek rákiáltottak: Mit akarsz, Sibylla?, így válaszolt: Meg akarok halni. — Ezra Poundnak, a legjobb követségnek". — Az *Átokföldje* gépirata 1968-ban került elő. Az szövegen rengeteg a javítás, törlés, betoldás — Ezra Pound kezétől.

I. A halottak temetése

12. sor Nem vagyok orosz [nő], Litvániából származom, tősgyökeres német.

20. sor Vö. Ézékiel II. 1. (Eliot jegyzete) — "És monda nekem: Embernek fia! állj lábaidra és szólak veled." (Károli Gáspár fordítása, amint a továbbiakban is.)

23. sor Vö. Prédikátor XII. 7. (Eliot jegyzete) — "Minden halmocskától is félnek, és mindenféle ijedelmek vannak az úton, és a mandolafa megvirágzik, és a sáska nehezen vonszolja magát, és kipattan a kapor; mert elmegy az ember az ő örökös házába, és az utcán körül járnak a sírok."

31. sor L. Trisztán és Izolda I. 58. sor (Eliot jegyzete) — Az Izoldát Cornwallba szállító hajós éneke Wagner operájában: "Trissen fúj a szél hazafelé; hol késlekedel, ír gyermekeim?"

42. sor L. ua. III. 24. sor (Eliot jegyzete) — "Pusztá, üres a tenger."

46. sor Nem ismerem pontosan a tarokk-kártya összetételét, és szabadon el is tértem attól a magam céljainak megfelelően. Az Akasztott Ember kétféleképpen is illik a szándékomhoz: mert gondolkodásomban összekapcsolódik Frazer Akasztott Istenével; és mert összekapcsoltam az emmausi tanítványok útjának csuklyás alakjával is az V. részben. A Föníciai Tengerész meg a Kalmár később jelennek meg, akárcsak a "rengeteg ember", és a Vízbeülés a IV. részben történik meg. Az Ember a Három Bottal (a tarokk-kártya hiteles lapja) nálam, teljesen önkényesen, a Halászkirályhoz kapcsolódik. (Eliot jegyzete)

48. sor L. Ariel énekét Ferdinándhoz (Shakespeare, A vihar, I. 2.): "Apád őt ölnyi mélyben pihen: Korall lett csontjaiból, Ígazgyöngy termett szemeiben" stb. (Babits Mihály fordítása)

49. sor Célzás Leonardo da Vincinek A sziklák asszonya c. Madonna-képe.

60. sor Vö. Baudelaire: "Óh, nyüzsgő város, óh álmokkal teli város! Hol fényes nappal is szellem les úton." (Eliot jegyzete; Babits fordítása)

63. sor Vö. *Inferno* III. 55-57.: "Annyi, hogy sosem hittem, földön járva, Hogy annyit eltiport a zord halál már." (Eliot jegyzete; Babits Dante-fordítása, amint a következőkben is.)

64. sor Vö. *Inferno* IV. 25-27.: "Hiába volt itt hallgatózni többé: Nem sírt hangos nyögés, csak gyenge sóhaj Reszketteté a levegőt örökké." (Eliot jegyzete)

68. sor Kilenc óra a munkakezdés ideje.

69. sor Stetson: jelenkori, köznap angol név.

70. sor Mýlaenél győzte le a római hajóhad a karthágóit az első pun háborúban.

76. sor L. Baudelaire: *A romlás virágai*, Előhang. (Eliot jegyzete) — "én álszent olvasóm, — képmásom — bús fivérem" (Tóth Árpád fordítása)

II. Egy sakkparti

77. sor Vö. Antonius és Kleopátra, II. 2. 190. sor. (Eliot jegyzete)

92. sor Laquearia. L. *Aeneis*, I. 726.: "Fent ara-

nyos mecsek sora szórja tűzét a magasból S fátylák fényei tépik szövetét a vak éjnek." (Eliot jegyzete; Lakatos István fordítása) — Dido ünnepséget rendez az odaérkező Aeneas tiszteletére. Laquearium: díszes mennyezet.

99. sor L. Ovidius *Metamorphoses*, VI. Philomela. (Eliot jegyzete) — Philomela athéni királylány meglátogatta nénjét, Proknét, Téreusz trák király feleségét. Téreusz megerőszakolta Philomelát, majd kitépte nyelvét, hogy el ne árulhassa, és elzárta a lányt, aki azonban bíborba szőtt képekkel értékre adta nővérének a történeteket. Prokné, bosszúból, a Dionüszosz-ünnepen megölte saját fiukat, és föltárlta az apának. Amikor erre rájött, Téreusz karddal támadt a nővérekre, de mindhárman madárrá változtak: Téreusz búbosbankává, Prokné fecskévé, Philomela fülemülévé.

121-23. sor Vö. Shakespeare, *Hamlet*, III. 4.; Hamlet csodálkozik, hogy anyja nem látja a meggyilkolt király szellemét. "Hamlet: Nem látsz te semmit? — Királyné: Semmit; pedig jól mindent, ami ott van. — Hamlet: Nem is hallottál semmit?" (Arany János fordítása)

138. sor Vö. A sakkjátékkal Middleton *Women beware women*-jében. (Eliot jegyzete) — Az *Asszony őriz asszonyt* c. darab említett helyén Livia sakkot játszik Bianca anyósával, hogy elterelje figyelmét a meny elcsábításáról.

172. sor Vö. *Hamlet*, IV. 4.; Ophelia búcsúzik: "Jó éjt, hölgyeim; jó éjt, kedves asszonyságok; jó éjt, jó éjt!" (Arany János fordítása)

III. Tűzbeszéd

192. sor Vö. A vihar, I. 2. (Eliot jegyzete) — A vonatkozó rész (Ferdinánd beszéde): "... Ültem A fűvön, egyre holt a párom sirattam És jött felém a hang a víz felől." (Babits fordítása)

199. sor Nem ismerem annak a balladának az eredetijét, ahonnan ezeket a sorokat vettem: Sidneyből, Ausztráliából hozták nekem. (Eliot jegyzete)

201. sor A mondában a Halászkirály lábmosás által gyógyul meg.

202. sor L. Verlaine: *Parsifal*. (Eliot jegyzete) — A sor magyarul: És, ó, e gyermekhangok a kóruson dalolván! — Ti. a Halászkirály meggyógyulását, a Pusztá Ország termővé válását ünneplik.

218. sor Tiresias, bár itt csak néző, nem pedig "szereplő", mégis a legfontosabb személyiség a költeményben, aki magában egyesíti mind a többi. Mint ahogy a felszámoló kalmár, a mazsolaárus beleolvad a Föníciai Tengerészbe, és az utóbbi nem teljesen határolható el Ferdinánd nápolyi királyfitól, úgy minden asszony egy asszony, és a két nem Tiresiasban találkozik. Amit Tiresias lát, az volta-képpen a költemény tartalma. (Eliot jegyzetéből) — Tiresias (Teiresiasz) a mitológia szerint két párosodó kígyót látott, s amikor a nőtényt megölte, maga nyomban nővé változott. Hét évvel később hasonló körülmények között visszaváltozott férfivá. Zeus és Héra egyszer azon vitakozott, hogy a szerelem a férfiak vagy a nők nyújt-e nagyobb gyönyört. Megkérdezték Tiresiaszt, akinek mindkét részről voltak tapasztalatai, s ő kijelentette, hogy ha a szerelmi kéj tíz részből áll, abból kilencet a nő érez és csak egyet a férfi. Héra megharagudott a válaszáért és vaksággal sújtotta Tiresiaszt, Zeus viszont jóstehetséggel és hosszú élettel jutalmazta.

257. sor L. A vihar, m. f. (Eliot jegyzete)

266. sor Itt kezdődik a három Temze-lány éneke. A 292-306. sorban felváltva beszélnek. L. *Istenek alkonya*, III. 1.: A Rajna-lányok. (Eliot jegyzete) — A "Vejjalala lejjá" stb. refrén is Wagnertól való.

293. sor Vö. *Purgatorio*, V. 133.: "gondolj reám, én Pia voltam élve; Siéna szült engem, Maremma ölt meg." (Eliot jegyzete) — Highbury: londoni városrész; Richmond, Kew: népszerű folyóparti kiránduló-szórakozóhelyek.

296. sor Moorgate: London üzleti negyedének középső része.

300. sor Margate: tengerparti fürdőhely London közelében.

307. sor L. Szent Ágoston *Vallomásait*: "és ekkor Karthágóba értem, ahol a tisztátalan szerelmek katalana töltötte be fületem énekével." (Eliot jegyzete)

308. sor Buddha Tűzbeszédének teljes szövege (amely fontosságában megfelel a Hegyi Beszédnek) — mert onnan valók e szavak — megtalálható fordításban Henry Clarke Warren *Buddhism in Transla-*

tion-jában... (Eliot jegyzetéből) — Buddha Tűzbeszéde szerint minden testi, érzelmi dolog a vágy és a szenvedély végtelen, halálos tűzében ég; a buddhizmus ettől akarja megszabadítani az embert.

309. sor Ismét Szent Ágoston Vallomásaiból. A keleti és a nyugati aszkétizmus e két képviselőjének összekapcsolása, mint a költemény e részének betetőzése — nem véletlen. (Eliot jegyzete)

IV. A vízbefúlás

Víznek és tűznek kettős jelentése van Eliot költeményében. A víz részint romboló, gyilkos erő, részint a termékenységet, az életet idézi. A tűz az akarat, a vágy lobogása, de egyszersmind az a tisztító elem is, amely szenvedéseinktől, szenvedélyeinktől megszabadít.

V. Amit a mennydörgés beszél

Az V. rész kezdete három témát dolgoz fel: az utat Emmausba, a közeledést a Veszélyes Kápolnához [a Perilous Kápolnához] (lásd Jessie Weston könyvét) és Kelet-Európa jelenlegi hanyatlását. (Eliot jegyzete) — A Perilous kápolnának ünnepelték először a Haláskirály gyógyulását.

322-26. sor Utalás Jézusra a Getsemáné-kertben, elfogatására, bebörtönzésére Pilátus palotájában, általában az ősi vallások elpusztuló és megújuló istenségeire.

360. sor A következő sorokat egy délsarki expedíciónak (már elfelejtettem, hogy melyiknek, de azt hiszem, Shackleton felfedező útja volt) a története ihlette: arról szól, hogy a kutatók, erejük végső határán, abban az állandó tévkepzetben éltek, hogy *eggyel többen* vannak, mint amennyit össze tudtak számolni. (Eliot jegyzete) — L. még Lukács 24. 13.: "És ímé azok közül ketten mennek vala ugyanazon a napon egy faluba, mely Jeruzsálemtől hatvan futamatnyira vala, melynek neve vala Emmaus. És beszélgetének magok közt mindazokról, amik történtek. És lón, hogy amint beszélgetének és egymástól kérdezősködének, maga Jézus hozzájuk menvén, velök együtt megy vala az úton. De az ő szemek visszatartóztatának, hogy őt meg ne ismerjék..."

386-95. sor A Perilous kápolnában a Grál-monda szerint a szabadító lovag lidérces éjszakát tölt. A kakas kukorékolása jelzi, hogy lejárt a kísértetek órája. Vö. még Máté 26. 74-75.: "[Péter] ekkor átkozódni és esküdözni kezdett, hogy: Nem ismerem ezt az embert. És a kakas azonnal megszólalt. És megemlékezék Péter a Jézus beszédéről, ki mondotta vala neki: Mielőtt a kakas szólana, háromszor megtagadsz engem; és kimenvén onnan, keservesen síra."

402. sor "Datta, dajadhvam, damjata" (Adj, érezz együtt, irányíts). A Mennydörgés jelentésének meséje megtalálható a *Bṛihadaranyaka-Upanisad*, 5. 1.-ben. (Eliot jegyzetéből) — Pradzapati, a Teremtő háromszor mennydörög (a mennydörgés jele a *Da* szócska). Tanítványai háromféleképpen értelmezik, három, *dával* kezdődő szanszkrit szó alapján.

412. sor Vö. *Inferno* XXXIII. 46.: "S hallám az alsó zárat elcsukadni a szörnyű tornyon" (Eliot jegyzetéből). — Dante itt Ugolino gróf történetét meséli el, aki saját fiait és unokáit ette meg a fogságban.

417. sor Coriolanus, a számozott római hadvezér, élére áll a volscusoknak és a Város ellen vonul. Anyja, felesége, fia ráveszi, hogy ne törjön hazájára; a volscusok meggyilkolják.

428. sor L. *Purgatorio* XXVI. 148. (Eliot jegyzetéből) — Az idézett sor: "S eltűnt, mint kit a láng tisztulni hína."

429. sor L. *Pervigilium Veneris*. Vö. Philomelával a II. és III. részben. (Eliot jegyzete) — A latin szavak jelentése: Mikor leszek a fecskéhez hasonló.

430. sor L. Gérard de Nerval szonettje: *El Desdichado*. (Eliot jegyzete) — El Desdichado = a kitagadott. Aquitánia hercege a nemlétező toronyban: maga a költő.

432. sor L. Kyd: *Spanyol tragédia*. (Eliot jegyzete) — A darab hőse, Hieronymo majd esztét veszté fájdalmában meggyilkolt fiáért. Színjátékot ír, azzal a szándékkal, hogy föllépjen benne maga is, és fölléptesse fiának gyilkosait, kiket így megölhet. A IV. felvonás első jelenetében a gyilkosok hozzák a hírt, hogy az udvar engedélyezi az előadást; ekkor mondja nekik: én hozzáillek. *Hieronymo megint megőrült* — a dráma alcíme.

434. sor Santih. Ismételve, mint ezen a helyen, egy Upanisad szertartásos befejezése. Jelentését mi körülbelül így tudnók kifejezni: "A béke, mely meghaladja a megértést." (Eliot jegyzete)

Nagy László és Kondor Béla

Föl kell emelni a szavak testét, hogy megidézhessék azt a közeget, ahol elsurran egymás mellett ez a két ember. Elsurran? Még csak nem is érintésnyi a súrlódás, de a mozzanat időtlen, az áramlítás személyek vonzás-taszításánál magasabb feszültségű. Két ember? Versek képei és képek lírája: a keletkezések, víziók egymásra világitásai sugallják ezt a laboratóriumi szeanszot.

Fölemelkedhetnek Nagy László bársorny kis-csikói, tulipánfeji kakasai, zenélő fehér sörényű lovaskái. Levegőben úsznak Kondor Béla denevér-emberei, agyafúrt gépezetei, légi karamboljai. Zuhannak a költő "vassá csinált angyal"-ai, "sárga kutyák" tépik "csomókban" az átlátszó torkú angyal tollát, fekete kányák tördelik égbeszőkő nyárfáját, vért hörpölni lesunyt az üstökös. Fejjel lefelé, gyámoltalan megadással, vagy fejvesztett kapkodással zuhannak a hulló-tollú, tört-szárnyú, bedöglött-szerkezetű lények, gépek a rajzokon. Másor ormótlan nehézséggel, száználmasan hervadnak, kornyadoznak a leffegő szárnyak lecövekelt emberei vállához ragaszta.

Mindkettőjük oldaláról sajátos közös közegre bukkanunk: az elhagyott földre — vagy a még-el-nem-ért talajra —, a valóságos, vagy potenciálisan jelenlévő lebegés színterére. Látható és láthatatlan, közvetlen és közvetett, átvitt értelmű repülések és szárnyas motívumok: képek, versek sokaságát idézik meg, nemcsak az illusztrált kötet párhuzamosával (*Arccal a tengernek*, 1966), hanem a különálló, külön világot teremtő vonalak, szavak varázsserejével is. A forradalom- vagy halálangyalok, a műtűcskös, darazsas királyok, emberek, szentek, próféták; végzetes szenvedélyangyalok, Zöld Angyal, szárnyas ló, szárnyak zenéje: mind csak felszínes hivatkozás a kétféle életműben jelenlévő lebegésre. Mindkettőjüknél szinte hullámzóan váltják egymást a repeső fölemelkedések és a bevert fejű lezuhanások, földön gunnyasztó, tehetetlenül vergődő figurák. Eppen indulóban vagy érkezőben vannak, magukban hordozzák a mássá alakulást, a változás mozzanatát, s a változtatást. Átváltoztató, bővülő hatalmuk és ők maguk átkos átváltoztatottság, megbűvöltség alanyai. Önmagukban is kételtűek, nincsenek ott igazában, ahol láthatóak. Mozzanatosságukban, megdermedt, vagy szárnyrakapó mozgékonyaságukban léteznek. "Tümenyek előttem játszanak": nemcsak Nagy László verssora ez, hanem közös rajta-ütésmódjuk idézése.

Tümenyek sorozata a Nagy László-versek, Kondor-képek pazar világa. Alátámaszt csak jelzés, mellékes osztóval égi-földi színjátékaikhoz. Égboltta hatalmasodnak egyes portrék, s játszóterek sokaságává törpülve dobálódnak föl-vonultatott, mozgalmak tömegjeleneteik. Az egyén, a portré: hegyek, dombok, gépek, sokaságok előrajzának színtere, látszóve; a sokaság kavargása, kaotikus forgatok megidézései mélyen pedig arcok, fonalak körvonalai tűnnek elő, a konstrukciók mélyebb értelmeiként. (Nagy László: *Zöld Angyal, Mennyegző*, — Kondor Béla: *Szent Antal variációk* stb.) Álmodás és apokaliptikus régióiba csigázzák a képzeletet. "Vérharm-

tos fejjel is izzó/égítetek közt álmodik" a költő, s édesanyját az évek "az ég tornyában himbálták", "kihallgatták a szívverését", "elmerítették a csend vizében", "pávaálmára fegyverük dörrent", "sikolya volt ruganyos ágyuk", "zsoldjuk a könnye". Tümeny lesz az anya, a köznap világból felemelkedő jelenség, akárcsak a falusi házak, állatok. Kondornál pedig a vitorlások, repülők, madarak, a denevér-emberek, fekete katonák, szakállas fejek, virágok: mind két-éltűvé lett teremtmények. S ezek az égi vetítővászon előhívott tümenyek "előttem játszanak", azaz éppen tűnő, illékony, villanó, eleven mozgalmasságukban ragadják meg őket. Ficákolnak, verődés közben jelennek meg, az éppen most történés pillanatképei. Nagy László mozzanatos, érzelmi ige-gazdagsága, villódzó jelzőbokrak ezt testesítik meg: "földek pirulnak/ rózsákat villog fara a nyúlak,/ ablakok kigyúlnak"; "Béta-sugárban reszkető,/ Sok-fejű kölyket elvető,/ Tengeret habján csörtető,/ Gyönyörűm, te segíts engem!"; Kondor alakjai arckifejezéseinek, mozdulatainak elkapott pillanatnyisága a leleplező riport-kép lemeztalesítésével éri tetten az önfeledt, magányos mozzanatok, lélegzetközelségben. S ugyanakkor ezek az "előttem játszó", villanásban elkapott belső-külső történetek "történetet" hordoznak. Volt és leendő időrétegeket préselnek magukba, mozzanatok, időbeli egymásutánok dinamizmusát sűrítik. Különös fajtája ez a legendásodásnak. Ez az időbeli gazdagság az időtlenség sajátos változata. Mindkettőjüknél adott mítoszok eleven nyersanyaga, s újfajta mítoszvilág teremtése is ez. Egyszerre utalnak ismert kulisszákra (Nagy László népköltészeti motívumaira, betyár-hagyatékoktól a bolgár balladák Lázárig; Kondor középkori legendákra, például Liberiusra, másor W. Blake, H. Bosch világára). Mindebből mindketten egyéni titok-világot érőnek. Ebben az egyéni világban vannak otthon a költő legendás paripái, s a festő repülő emberei.

A tümenyek varázslata, látomásos ihletvilága sugallja, teremti a sajátos eszközöket: Kondor szórnyaló vonalai, látszat-kuszasága eltökélt élességet; Nagy László metaforáinak sejtelmekkel teljes telitalálatait; "Tündérszemek, énekes nyelvek/megfagynak, földben megerjednek", "kereng a nyárban köszörű/szívemből szikraesés" stb./ Mindkettőjüknél szigorú mivesség az alap, minden megidézett tárgy, lény szerkezetének pontos, belső ismerete. Ugyanakkor az aprólékos tudás, az árnyalatnyi megragadás fölényes képessége, eszközeinek pazar birtoklása az övék; a mesteri rajztudás, illetve a szó, képzet, ritmuskincs bősége. A részleteket, a pontosságot utalások, vonatkozások dzsungelként szerepeltetik, míg az összességben uralkodik a nagyvonalú, sajátos értelmű tétováság. A körvonalak elmosódásának mindkét fajta víziósorozatban fontos funkciója van.

A tümenyek idézése, a lebegés közös közege, ilyen értelemben is fennáll. A vaskos földközelség és a földöntúli jelentésekkel terheség: vonalak és metaforák két pillére. A legvalóságosabb, profánul megidézett, meztelen nyerseségükben ábrázolt emberek, állatok, tárgyak, átetszővé jelentősödnek. Másutt a teremtett tümenyek váratlanul földi mozzanatokkal profanizálódnak. Anteuszi az összekapcsolás, az el-nem-hagyott konkrét valóság, s a bennrejlő nem-színűség kibontása, határok szétfeszítése. Egyszerre merész elrugaszkodás, s el-nem-szakadás. E megragadás közös szférája: az erőteljes, brutális látásmód, mely szédítő képzetkapcsolásokat, káprázatos vonalvezetést teremt: kétféle gazdag ösztönvilág sajátos önkidolgozása.

Mégis, ez a közös mágneses tér éppen feszülő ellentmondásaiban, különbözőségeiben a legközelebb. Amikor látszólag érintésnyi közel áll egymáshoz a kétféle világ, akkor villantja fel ellentétes, rejtőző oldalait. Szembenáll és felesel egymással.

Részlet Széles Klára A letté vált hiány című kötetéből. Fesőmagyarországi Kiadó, Miskolc, 1995.

Kondor Béla: Szent Ferenc prédikál

GOBBY FEHÉR GYULA

A bűnök terhe

Úgy futottunk össze a kapuban, mint egy bejátszott, bajnoki kupát védő futballcsapat. Mindenkinek megvolt a feladata, és el is végezte. Mert aki nem teszi a dolgát, az velünk játékba nem kerülhet. Bölöm érthetően megmondta: Aki becsap bennünket, annak kiontom a belit. Ezt már megtette egypárszor. Így aztán senki sem filozofált. Lopni komoly munka.

Róka figyelte ki a házat.

Mióta megsántult, rendes munkára nem volt kapható, de ügyes előkészítő mesterré képezte ki magát. Ragyás képe és stuccolt, vöröses bajusza messziről fölismerhetővé tette, ezért vásárolt magának egy kopott bőrtáskát, szürke felöltőt húzott, a kobakjára aprócska puhakalapot csapott, és tipikus zuggyüvéddé változott.

Úgy nézel ki, mint aki válóperekből él, mindta neki a Balos.

Ezen majdnem öltre mentek, mert Róka valamikor valóban nagyban űzött házasság-szédelgésből élt. Nem tehetek róla, ha anyyira szeretnek az özvegyasszonyok, hogy mindenüket rám akarják szólni, mondta. És volt is neki mit a tejbe aprítani. De azok az idők elmúltak. Mert beleszeretett egy Deníz nevű csitribé, és azzal élt együtt. Mert a hölgyecske fűfel-fával csalta. Velem a konyhaasztalon.

Egy véletlenül múlt. Nem választottuk a helyet. Deníz mindenütt megadta magát. Ha támadták. Bemehettünk volna a hálósobába is. De miközben nyitotta a sörösüveget, a vállamra támaszkodott a konyhaasztal mellett. A sörösüveg elgurult, és tartalma kifolyt. Utána bementem a Félábúhoz, és megittam négy üveggel. Bánatomban. Miért csalom meg mindig a barátaimat?

Lelkifurdalásom volt Rókéval szemben. Mint a csapat minden tagjának.

Csak Deníznek nem volt. Neki más baja volt.

De ha nincs lelki furdalásom, a szállított adatokat akkor sem ellenőrzöm. Róka azért kapta a részét, hogy gondosan kivizsgálja a terepet.

A házban már második napja dolgoztunk, ami hiba is lehetett volna, de tudtuk, hogy a kopók még a másik utcában ellenőrzik a régi munkáinkat. És Róka azt mondta, ebben a sárgára festett péületben csupa miniszterféle lakik. Ami néha jó fogást jelenthetett. Néha meg nem. Mert nálunk olyan gyorsan cserélődnek, hogy megtollasodni nem tudnak a miniszterek. De próba szerencse.

Bölöm ment elől a szerszámotáskával. Balos meg én követtük az üres kofferekkel. Úgy néztünk ki, mint egy fészekaljnyi rokon.

A szerszámokat Hamburgban vásároltuk. Ügyes, kézrevaló darabok voltak. A legtöbbjét nem is kellett használni. Bölöm belökte a hegyes fejű harapófogót a zárba, eltörte a cilindert, és a szezám tárult. Ennyit a záruk biztonságáról.

A beosztás szerint én a konyhát néztem át, Balos meg a hálósobát. Bölöm figyelt.

A pénz leginkább a pirospaprika meg a só között volt a polcon. Néha a cukrosdoboz mellett.

A legtöbb embernek az a mániája, hogy

túljár a tolvajok eszén. Merthogy azok sose keresik a pénzt ott, ahol nem ésszerű tartani.

Pontos listám volt, hol tartják azt a hitvány kis pénzüket a nyavalyások. Üres köcsögekben a konyhaszekrény tetején. A szennyekosár alján. A fehérenmúsiók legmélyén. A lexikon első, esetleg utolsó kötetének fedőlapja alatt. A fürdőszobában a gyógyszerdobozban. Akinek igazán sok pénze van, az nem tartja otthon.

A bankban tartja.

Tudott dolog.

Bölöm törte a zárat, de én nyitottam be. Mert udvarias tudok lenni. Bölöm verekedni tud. Én csak akkor, ha muszáj.

Ahogy Róka jelezte, a folyosók üresek voltak. A második emelet hetes számú ajtaján csöngettünk, majd behatoltunk. A néni éppen akkor ért az előszobába, mikor már mindhárman belül voltunk.

Gyertek, gyertek, kedves gyermekeim, mondta. Én jó napot kívántam, majd figyelmeztetésként akkorát löktem Bölömön, hogy beesett a nappaliba. Ha nem taszítom oldalba, előrántja a bököt.

Simon Endre: Lankás táj

Gyertek, gyertek beljebb, mondta néni, már vártalak benneteket.

Ott helyben elhatároztam, hogy ezután gyakrabban látogatom meg Rókát. Mindig olyankor, ha nincs otthon. Még én sajnáltam a vén pasast.

Balos zavartan köhécselt, Bölöm meg ügyetlenül pislogott a nappali közepén. A néni melléje kacszott, és mielőtt megakadályozhattam volna, cuppanós pusztit nyomott a képébe. Bölöm a zsebébe nyúlt, de csak azért, hogy ne kelljen megölelnie az öregasszonyt. És elpirult.

Te vagy a Gyszi, közölte az asszony. Bölöm rám nézett, és én bátorítólag bólintottam neki. El tetszett találni, mondtam, bizony ő a Gyszi. Tulajdonképpen nem tudtam, mi is Bölöm igazi neve. Nem is érdekelt. Gyszinak ugyanolyan jó volt, mint Jánosnak. Szerencsére nem szólt semmit.

Melyiketek a keresztiam? — kérdezte az asszony.

Könnyedén meghajoltam. Csípem az ilyen szerepeket. Az én lehetnék, mondtam kedvesen. A néni mintha rám nézett volna, de nem voltam biztos benne, hogy lát-e. Olyan nyolcvanéves lehetett. Hallani biztosan nem hallott jól, mert akkor a zár pattaná-

sát is észrevette volna. Aranyos, mondta. Nekem. Balos röhögött. Bölöm újra elpirult. De lehet, hogy csak a fénytörés változott az arcán. Örülök, hogy megjöttetek, mondta az asszony, most hozzáfogunk a munkához.

Összenéztünk. Mi is azt szerettük volna. Majd mi rendet teszünk, mondtam.

Balos tartotta a kapcsolatot a piaccal. Mindent el tudott adni. A bútorokról akaratlanul mondtunk le, mert nagyok és ormótlanak voltak. Teherautó kellett a szállításukhoz. Sokáig tartott a cipelésük. Eldugni nehéz őket. De a villamossági cikkeket vagy dísz tárgyakat el-elvittük, ha megkedveltük őket. Balos ismert olyan gazdákat, akik rögtön átvették őket, néha még a fele árat is megkaptuk értük.

Indultunk volna a megszokott utunkra, ha az asszony akkorát nem sikít, hogy az ablakok belerezegtek. Semmihez sem nyúlhattok, még valamit összetörtök, kiabált. Bölöm a zsebében kotorászott, de leintettem. Keresztmama nélkül semmit sem mozdítottunk, suttogtam. Hogy megnyugodjon. Semmit az égvilábon.

Nagyon ideges természetű volt. És éles hangú.

Atrakodjuk a nagyszobát mondta, majd én mutatom, hogy mit hová kell tennetek.

Sóhajtottunk. De mit volt mit tenni, mentünk libasorban a nagyszobába. Először a szőnyeget vegyék fel. Te meg te kirázzátok, mondta.

Balos meg én ráztuk a ház előtt a szőnyegeket, Bölöm mosogatta a csetrest a konyhában. Aztán húzgáltuk a bútort a nagyszobában az öreglánya zúrzavaros utasításai szerint. Nem nagyon tudta, hogy mit akar. A nagyszekrényt előbb az utca felőli közfal mellé tettük, aztán vissza a régi helyére, végül mégiscsak az udvar felől maradt. A karosszékek úgy keringőztek, mintha udvari bált rendeztünk volna. Régimódi, diófából készült bútorok voltak, úgy izzadtunk, mintha tornaórán volnánk.

En ezt nem csinálom, mondta Bölöm. Arca kivörösödött, hangosan szuszogott, és az izzadságcsöppeket már le sem törölte az orra hegyéről.

Mindjárt befejezzük, mondta a néni, de a sublót az nem jó helyen áll.

Több mint két óra hosszat rakodtunk abban a lakásban. Úgy tűnt, nem lesz vége a

fura kívánságoknak. A hálószobából a nap-
paliba céltünk egy díványt, aztán megint
vissza. Az asszony arca ragyogott, ráncai ki-
simultak, hangja metszővé vált a parancsol-
gatástól. Azt hiszem, aggoki érelmesze-
sedésben szenvedett, de nem mertem meg-
kockáztatni, hogy botrány törjön ki, nehogy
lekapjanak bennünket a zsaruk. Ha elslissze-
nünk, és fölismeri a fényképeinket, mind-
nyájunkra több év nyugalom várt volna.
Nyögve és izzadva hajtottuk végre a paran-
csait. Attól féltem, sose hagyja abba, mert
újabbnál újabb ötletei támadtak. Közben
múlt az idő, és félő volt, valaki hazaérkezik a
háziak közül.

Talán így jó lesz, mondtam. Ötször is.
Aranyos fiúk vagytok, mondta. Nektek
könnyű volt, mondta, tele vagytok erővel,
fiatalsággal. Nekem meg nyomja a vállamat
a bűnök terhe.

Ezen nevetett. A fogatlan banyája. Nem
tudom, mi nyomta a vállát, de engem tisztára
összeverték a bútorai. Bölöm nem tudta ren-
desen fogni a szekrényt, ahányszor vele vit-
tem, mindig rányomott a falra. Balossal
könnyebb dolgom volt, ő gyengébb fizikumú
volt nálam. Őt én nyomtam a falnak.

Nekünk most el kell búcsúznunk, mondtam.
Mert elkéssük az autóbust.

Nem, nem, mondta az öregasszony, nem
mehettek el a régi holmi nélkül.

A szekrényből, amit már minden oldal-
ról ismertünk, rengeteg ronda kacatot sze-
dett elő. Talán még százéves pelenkák is
voltak ott. Azt mind be kellett raknunk a
kofferbe.

Vigyétek el a tiszteletesnek, mondta az
asszony. Ossa szét a szegények között. Ne-
kem már nincs szükségem semmire.

A kofferek megteltek. De arra a holmira már
senkinek se lehetett szüksége. Elmosott és sza-
kadtt ingek, foltos gatyák, lyukas zoknik tömegét
gyűrtük kapkodva egymás tetejére.

Mikor leértünk az utcára, elnevettem ma-
gam.

Ez a mi bűnünk terhe, modtam.

De se Bölöm, de a Balos nem értették a
tréfát. Csak néztek rám szemrehányóan,
mintha én csaptam volna be őket. Ezért vi-
gasztalásul lettem a kofferomat, és bejelen-
tettem: Én azért találtam valamit a
konyhapolcon. Kíváncsian várták, hogy mit
húzok elő. Én is. Mert a sietségtől meg se
nézhettem, hányas bankók voltak ott be-
gyűrve. De tévedtem. Két cédula volt csu-
pán. Az egyiket azt írta: "Vacsorát a lerben
találsz. Melegítsd meg!" A másikon meg: "El-
mentem szülőértekezletre. Egyetek nélkü-
lem."

Ezen már ők ketten is vigyorogtak.

Siettünk tovább, hogy ne nagyon figyeljen
föl ránk senki. És kezünkben ott volt a bűnünk
terhe. Még csak el sem dobhattuk itt a környé-
ken, nehogy azt jegyezze meg valaki.

Ez a Róka jobban is odafigyelhetne a
munkájára, mondtam.

Ha én kézbe kapom, a másik lábára is
megsátnul, mondtam Balos.

Már azt hittem, Bölöm meg se szólal, mert
az lett volna a legkifejezőbb, de azt mondta:
Ha én meglátogatom, nem csak a bajusza lesz
vörös.

Többet nem szoltunk, mert már húzták a
kezünket a puffadtra tömött kofferek, de én
elhatároztam, hogy holnap valóban meglá-
togatam Rókát. Ha nem lesz otthon. Ott a
konyhában mindig érdemes matatni.

Nyílt levél Csekme Istvánhoz Marosvásárhelyre

Kedves Tanár Úr!

A *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*
1981-ben megjelent I. kötetében az Ön
neve nem szerepel, mint ahogy nem talál-
ható sem az 1991-ben megjelent II., sem
az 1994-ben napvilágot látott III. kötet
Kiegészítések...fejezeteiben sem, ami arra
enged következtetni, hogy Ön régebben
nem publikált. És most, 1996. január 21-
én tettem le kezemből az Ön "egyetlen
szuszra" végigolvasott könyveskéjét (az
1995-ben megjelent *Diákélet, diákdalok a
marosvásárhelyi Református Kollégiumban
az 1920-as években* címűt), s itt áll az aszta-
lomon az Ön 1994-ben megjelent vaskos
kötete (*A marosvásárhelyi református temető
1988-ban*), amelyet — bevallom — még
nem olvastam el, mert alapos áttanulmány-
ozására hosszabb időre lesz szüksé-
gem; "temető-ügyben" ugyanis jómagam
is verzásus lévén szemnélyesen is közvet-
lenül érdekelt vagyok: VII-VIII. gimna-
zista koromban, tehát 1945-1946 folya-
mán magam is alaposan "megtanulmány-
oztam" a temetőt; térképet készítettem
róla, felkutattam a még fellelhető legré-
gebbi sírköveket, a legrégebbi sírkőfelira-
tokról, illetve felirattöredékekről pontos
másolatot készítettem, s felkutattam a reá
vonatkozó — főleg Kelemen Lajos, illetve
Pálmay József tollából származó — leírás-
okat). Sőt, Szócs István, akitől az Ön két
kötetét kölcsönkaptam, mintha valami
olyasfélét is említett volna, hogy Tanár
Úrnak még egy harmadik kötete is meg-
jelent: Maros-Torda vármegye (vagy Ma-
rosvásárhely?) nemescsaládairól.

Ön, Tanár Úr, 1922-1929-ben végezte
a Kollégium I-VII. osztályát, s mivel "be-
lecsöppent" abba a néhány esztendőbe,
amikor a VIII. osztályokat megszüntet-
ték, 1929-ben érettségizett. Ha tehát jól
"kalkulálok", 1912 táján született, s így túl
a nyolcvanon vált "első-könyves" íróvá.
De: "jobb későn, mint soha..." Én nem hét,

hanem tizenkét esztendeig jártam a Kol-
légiumba, mivel az elemi osztályokat is
ott végeztem, tehát az 1934-1946 közötti
évekről vannak közvetlen személyes él-
ményeim és tapasztalataim. De mert é-
desapám elbeszélései nyomán, aki 1921-
ben, tehát az Ön Kollégiumba kerülése
előtt pontosan egy évvel érettségizett, mi-
re magam is "kollégista" lettem, már
pontos ismereteim voltak a Kollégium
belső életéről, rendjéről, hagyományai-
ról, tanáiról, valamint a tanárokkal kap-
csolatos anekdotákról. A Kollégium
sorsát — kálváriáját és tragédiáját — az-
után is figyelemmel kísértem, miután le-
érettségiztem, s tekintve, hogy a Kol-
légium tör- ténetével kapcsolatosan ala-
pos stúdiumokat is folytattam, nyugod-
tan elmondhatom, hogy — egy év híján
— 440 esztendőről tudnék beszámolni.

Ebből a megbocsáthatatlan mulasztás-
somból akartam valamit letudni, amikor
a *Korunk* cikket kért tőlem a *Romániai ma-
gyar értékleltár* című anketjához. Az írás-
nak rövidnek kellett lennie, ám én már
rég túl voltam a megengedett terjedel-
men, amikor ráeszméltem, hogy még a
bevezetőnek sem jutottam végére. Abba-
hagytam tehát az írást... Túl sokat mar-
koltam: Erdély hét kálvinista kollégi-
umának múltját, életét, sorsát — megőrző
és megőrzött hagyományait — akartam
papírra vetni.

Az Ön könyve nemcsak mély és nagy
élményt jelentett számomra, hanem elol-
vastán még mélyebben belém vájt az ön-
vád és a lelkiismeret-furdalás.

A *Diákélet...* elolvasása után két foga-
lom villant elém: a Kolumbusz tojása, va-
lamint a világirodalom legnagyobb
versei. Megmagyarázom, miért. Könyvé-
ben ugyanis egyetlen olyan sort sem ta-
láltam, amely számomra ismeretlen
adat-eseményt jelentett volna. (Nagyon
kérem, nehogy elmarasztalásként fogja
fel e megjegyzésem, hiszen éppen ez a
tény képezi könyve egyik legfőbb éré-
nyét!) És nemcsak én lehetek így vele.
Százán meg százán emlékszünk a köny-
vében leírtakra. Igaz, számunk egyre fo-
gyatkozik. De egyes-egyedül Önnek
jutott eszébe — túl a nyolcvanon —, hogy
mindazt, amire "potenciálisan" százán és
százán lennének képesek, illetékesek és —
főleg! — kötelesek, írásban örökösítse
meg. Kolumbusz tojásának rögzítésére
bárki képes, de szükség volt egy Kolum-
buszra ennek felismeréséhez. A világ-
irodalom legnagyobb költeményeinek
szerzői csupán azt örökítették remekmü-
be, ami ezrek lelkében-gondolatvilágá-
ban-érzéseiben élt. Ön *tetté, alkotással
formálta* azt, ami sokunkban él.

Illesse hát Önt ezért — sokunk nevé-
ben — a méltán kiérdemelt hála, elisme-
rés és köszönet.

A könyv ismertetésére-elemzésére
még vissza szándéksom térni, de e kö-
szönőlevelet "azon frissiben" papírra kel-
lett vetnem.

BUSTYA ENDRE

Hervai Zoltán: Csendélet

HAJÓS JÓZSEF

MADERSPACHOK

1. A Szabadság című kolozsvári napilap 1995. június 21-én közölte: "Schöpflin Gyula londoni kritikust, irodalomtörténest látja vendégül a Korunk Baráti Társaság ma délután 5 órakor." Nyolc nap múltán a lap igen érdekesen számolt be arról, miket mondott "a Korunk Irodalmi Kávéházának Angliából érkezett vendége", "a neves prózaíró és műfordító". A rövidesen, augusztus 24-én 85. évét betöltő szerző többek közt elmondta, hogy a Rajk-per idején távozott családostól Angliába. Kiemelte apjának, Schöpflin Aladárnak azt a tanácsát, hogy sose hajoljon meg emberek előtt, de mindig tartsa tiszteletben a tényeket. Hozzátehetjük: egyes rokonainál — köztük Maderspachoknál — előtérbe került a fichtei "Ha ezek a tények, annál rosszabb, a tényeknek", vagyis előtérbe került a lázadás bizonyos adottságok ellen. — Az alábbiakban tények, részint nyelvi tények kiemelésén lesz a hangsúly. (A nyelvi rokonságok nemcsak tények, hanem gyakran meglepőbbek, meggondolkoztatóbbak sok más rokonságnál.)

2. A Schöpflinek Hölderlinnel csak "névkicsinyítői", másokkal viszont reális, többé-kevésbé közeli vagy távoli rokonságban vannak (miképp, ha szabad így folytatnunk, a német *Schöppen* 'merít' rokonai sorában olyan szavak is vannak, mint a — zeneszerzéssel sem összeférhetetlen — német *Schoppen* 'icce', *schaffen* 'alkot', *scheben* 'levakar, hán-tol', *Schuppe* 'pikkely', a latin *scabo* 'vakar, dörzsöl', talán a *scalpo* 'vakar, kapar' is, semmiképp sem a *scalp*).

3. Schöpflin Gyula megemlégette Kolozsváron, hogy anyja Maderspach-lány volt, egyik öse pedig az a Maderspach Károlyné, aki 1849 után honvédtiszteket rejtegetett. Ez a tény — függetlenül attól, hogy Schöpflin Gyuláról a Magyar Nyelvőr is írt — elég ok arra, hogy foglalkozzunk egy kicsit a Maderspach névvel. Az 1849-ben elhunyt Maderspach Károly Oravicán született, ahol apja, Maderspach János főbányagondnok volt. Nagyapja a Fekete-Körös forrásvidékén levő Rézbányán volt bányamester. Őt Leonhard Madersbachernek hívták. Nevében tehát az s még sz-nek hangzott. — Maderspach Károly harmadik fiát idézzük: "Tradícióink szerint őseink igenis Tirolból jöttek be, sőt bátyám Viktor, személyesen meggyőződött, hogy a Passaier völgy egyik Rauris hegyre vezető mellékvölgyecskéje a Maderspacher Gründl nevet viseli, tehát valószínűleg ott volt családunk ősi fészke." (Maderspach Livius: Maderspach Károlyné tragédiája és adatok Ruszkabánya történetéhez. Zólyom 1909. 64.) Néhány megjegyzés kívánczik ehhez az idézethez.

a) Ha alaposan, *gründlich* járunk el, a *Gründl* szón itt nem beépítetlen kis telket értünk, sem pedig Gründelt, fund(ic)ulust, fenéjáró halat (melynek román *grindele* neve a szász *grendel* átvétele), hanem 'zsilipkapu' gyanánt értelmezendő Grendelt. (Dörzsölt szófejtők itt kifejteneik, hogyan függ össze épp a dörzsölés mint alapjelentés által a *Grund* és a *hipochondria* az utótagja. Ugyanis a 'talaj, föld, lapály stb.' jelentésű *Grund* — mondanák — egy 'dörzsöl, horzsol, súrol, simít' jelentésű gyökre megy vissza, a *Grund* tehát eredetileg a 'lapossá simított'; a *hipochondria* pedig képzelt beteg. Azért hívják így, mert a görögök hajdan a *hipochondria*ba lokalizálták az értelem betegségeit. A *hipochondria* az oldalsó hasfalnak az alsó bordák széle alatti része. A görög *khondrosz* jelentése: 'mag, morzsa, dara, porc'. Rokona a latin *fredo* 'szétmorzsol, zúz, fogát csikorgatja'. Ehhez tartozik a latin *frenum* 'fék' — nyilván *dörzsfék* alakjában; vö. *dörzssaru* = kerékkötő vagy féksaru. A görög *phrén* 'rekeszizom' csak túl frenetikus, a rekeszizmot birizgáló összeboronálók szerint tartozik ide.)

b) A *Moder* sarat, iszapot jelent, *Maderspach* tehát jelentésénél fogva rokon a *Sár-patak(a)* víznévvel, amely agyagos, iszapos, esetleg mocsaras vízfolyásra vonatkozik. A Nagy-Küküllőbe ömlő Sár-patak mellett, a 13. században települt Sár-patak neve a románban *Sarpatac*, majd *Sarpatac* lett, Marossárpatak üjkeletű román neve pedig a 'sárlakók' értelmű Glodeni. Az mese, hogy a *glod* a magyar *galád* közvetítésével függ össze Góliáttal.

c) *Moder*-nek nincs köze a *Mader*-hez. Az utóbbi a *Marder* egyik középelnémet alakja. *Marder* nyestet jelent (az *Edelmarder*: nyuszt). Ugyanabból a töből ered, amelyből a latin *maritus* 'házas, hitves' (vö. román *măritat* 'férjezett') és a görög *meirax* 'fiatal leány'. A szóbanforgó ragadozó prémállat igazi — idővel eltűnt — nevének a tabutillama folytán született, és az illető állat mozgásának nőiesen kecses voltára céloz. Világosan utal erre a magyar *nyest*, amely alakitanilag a nő főnév és a *nöstény* között áll. Vö. *menyét* (a *meny* diminutívuma), *hölgy* 'nő, hermelin', román *neoaștuica* 'menyét', tkp. 'menyecské'. — Elvben könnyen lehetséges egy Madersbach (lásd Disznópataka, Gilice-patak, Ménes-patak, Rákospataka stb.), ettől pedig már csak apró lépéssnyire van a Maderspach. Mivel létezik Mader családnév, a Madersbach pataknév ebből is származhat (vö. Bőlapataka, Csele-patak, Dankapatak, Dánpataka, Galla-patak, Gyula-pataka, Orzsán-patak, Tamás-patak, Tita-patak, Vajla-patak).

d) A Maderspachok rokonai között Maderek is voltak. A tollforgató Maderspachok számánál jóval nagyobb a jelentős Madereké. Észak-Tirolban, 1824-ben született Georg Mader festő. Joseph von Mader, a híres éremtanász, egy cseh földön, 1697-ben született szobrász fia volt. Az 1680-ban meghalt Joachim Johann Mader schöningeni rektor többek közt a párbajról írt, Johann Melchior Mader pedig a lovaslág művészetéről (1621). Valerianus Mader trencsényi származású evangélikus lelkész és tanító különféle alkalomra való latin verseket publikált 1588-ban Galgócon. Johannes Mader, 16. század eleji augsburgi humanista — egyeseket szekáló, "aszaló" módon — latinul nem Melesnek vagy Mustelának, hanem Foenisecának (magyarán: Szénavágónak, Kaszásnak) nevezte magát. Itt abbahagyjuk a sorolást, kivált azok kedvéért, kiknek mindez csak *szecska*, jelentéktelen dolog. Talán kevésbé lesz unalmas nekik a Maderspachokra vonatkozó adatsorunk.

4. Kezdjük Maderspach Károlyal, a róla elnevezett függőhíd (íven függő vonórudas vashíd) felalálójával. Fennebb említett fia írja róla (i. m. 5-6): "... mint kitűnő gépészmérnök és kohász már az 1830-as években ismeretessé vált a karánsebesi első hazai vasszerkezetű ívhíd által, melyet ő szerkesztett és ruszkabányai vasból készített. Levelezésben állott Kossuthal, Széchenyivel, aki személyesen meglátogatta Ruszkabányán." (A Ruszkabánya név mindenképpen szláv eredetű, s ha érre utal, nem oroszokra, akkor rokona például a Ruda, Rudna, Oradna helynév, továbbá a mintegy százéves Eritrea és a magyar *rőt*.) Az 1840-es években kezdeményező szerepe volt a zsilvölgyi oligocén szénmedence kutatásában. Hozzá szívesen adta lányát feleségül Buchwald József, a lengyel születésű, Bécsben tanult aradi orvos. (Ennek alighanem fia volt az Aradon, 1813-ban született Buchwald Gyula, aki *de cura pauperum*, a szegények orvosi gondozásáról, gyógykezeléséről értekezett 1837-ben Bécsben, aztán gyakorló orvos volt Karádon, néhány német szakcikket is írt.)

5. Maderspach Károlyné Buchwald Franciska (1804-1880) szenvedélyes híve volt a szabadságharcnak. Az ő buzgólkodásának is köszönhető, hogy Ruszkabányán nemzetőrség alakult, és szakadatlanul folyt 1849 nyaráig is az ágyúk, golyók öntése. A világi fegyverletétel után bujdosókat támogatott, rejtegetett. Gracza György szerint "Szászabányán a nyílt piacon" vasszöztette meg Haynau, mert "éji szállást adott egy bujdosó honvédnek" (1. Az 1848-49-iki magyar szabadságharc története. Bp. 1898. 880). Kacziány Géza szerint (Magyar vértanúk könyve. Bp. 1905. 44) Fajertemplom hős védőjének, Ma-

derspach Ferenc alezredesnek a ne-jét "Haynau egyenruhás, tisztiranggal bíró pribékjei korbácsolták meg Szászabánya piacán, amiért Kmetty tábornokot menekülésében elősegítette." (Az áldozat 1909-ben közölt kézirata így szól erről: "Két katona megfogott kezeimnél és négy másik nyírfágából kötött vesszőt forgatott a kézben." Az áldozat visszaemlékezéséből kiderül, hogy a szörnyű jelenet nem a Ruszkabányától mintegy száz kilométerre levő Szászabányán zajlott le, még kevésbé "Marosvásárhely főterén", miként a Szabadság állítja.) Könyve 84. lapján Kacziány már azt mondja, hogy a megvesszőztetést Gröber osztrák kapitány "Ruszkabánya bánsági község piacán" hajtotta végre, és pedig azért, mert "Kossuth az Orsova előtti utolsó éjét Maderspachné házában tölté mint rajongó tisztelettel látott vendég". Valójában itt Kossuth neve helyébe a Bemé teendő. Maderspachné sógorát — folytatja Kacziány —, "a hős Maderspach ezredes, ki júliusban belehalt a fáradal-makba, nem érthette el másképp Haynau bosszúállása, mint hogy kiásatta sírjából a holttestet és felakasztotta egy rögtönzött bitófára". A Graczánál csak órnagy Maderspach Ferenc hullájának erre a megyalázására voltaképp — Zombolya sváb lakosságának a tiltakozása nyomán — nem került sor.

Az említett megvesszőztetés helyén, a Ruszkabányáról Voiszló-vára vivő út mentén, 1909 őszén felállították Maderspachné mell-szobrát, s egy márványtáblára vésték Ábrányi Emil (1851-1920) tizenkét soros versét. Szabadjon ide másolni belőle három sort, egy illusztrációt (ha úgy tetszik: ábrányit): "Vándor, állj meg! És emelj/Kalapot! Mert ez a hely/Maderspachné Golgotája!" A szobor leleplezése után Ábrányi — Maderspach Livius nővérének, Antonianának a veje — beszédet mondott, kiemelve, hogy az ércszobor "a jog-tíró erősnek mulékony dicsőségét" hirdeti és "a szabadsághért bátran szenvedő nemzetek örökkévalóságát".

6. Maderspach Károlyné legnagyobb fia, János (1830-1891) egyebek között a hunyadi első takarékpénztár igazgatója volt. A Természettudományi Közönyben (1876) M. J. szignóval ismertett egy földrajzi könyvet. A légfűtésről szóló, Szinnetől neki tulajdonított cikk igazából Fodor József műve. De valóban ő mutatott be külön-kö-tetben egy "meghámozó" gépet.

7. Maderspach Károly második fia, az 1885-ben elhunyt Viktor a zsilvölgyi faműveletek megalapítója. Egyik cikke a Retyezátot mint "a kies Hátszeg völgyének díszét" tárgyalja (Erdészeti Lapok, 1868, 416). Két kifejezéséhez fűzött jegyzetet a lap szerkesztője, Wagner Károly. A *borostyánfenyő* kapcsán kíváncsúnak vélte "a botanikus nevet mellé tenni, mert ezen nevezet

nem ismert", a *bila* (zsindelet) kapcsán pedig megkérdezte, nem román-e ez a szó. Nos, tényleg az. A 'szarufát alátámasztó oszlop' jelentésű magyar *bila* forrása a román *bila* 'fa-, rendszerint fenyőfarönk, egészben vagy rövidebbre vágva'. A gerendát jelentő bolgár *bilo*-ból jövő népi román szó vegyület a mérnököktől behozott, gall származású francia *bille* 'rönk, tönk, rönkfá' főnévvel.

8. Maderspach Károly harmadik fia, az 1840-ben született Livius bányamérnök volt. Fent idézett könyvén kívül magyar és német szakkönyveket írt és — a Természettudományi Társulat megbízásából — egy kis monográfiát Magyarország vasércfőhelyeiről (Bp. 1880; a IX. lapon említett Maderspach Lajos valószínűleg nagybátyja volt). A Bányászati és Kohászati Lapok 1871-es évfolyamában szövegezték a dinamitnak egy veszélyes neméről. A TESZ szerint a *dinamit* mint magyar kifejezés 1875-ből való. A Nobeltől 1867-ben alkotott műszó az említett szaklap hasábjain már 1870-ben fölbukkan.

9. Maderspachné Fadgyas Etelka Maderspach Károly Olivér nevű, MÁV-tisztviselő unokaöccsének volt a felesége. Rákospalotán élt, többnyire vidéki lapokba írt. Özv. Damjanich Jánosnénak dedikálta *Az élet útján* című elbeszéléskötetét (Cegléd 1899), amelynek Csipkés Katka c. darabja külön, címlapkiadásban is megjelent. A porból fölfelé c. írása pedig "dicsérrettel kitüntetett pályamű". Nagybátyjának, Réthei Fadgyas Rezsőnek ajánlotta a szerzőnk *Bokrét* c. könyvét (Cegléd 1904). Ez kilenc kis alkotást — esszét, beszélyt és egyfelvonásos bohózatot is — tartalmaz. Fadgyas Etelka nagy csodálója Vörösmartynak, de ahhoz a verséhez, miszerint "ábrándozás az élet megrontója", szükségesnek tartja hozzáfűzni, hogy a merengés egyúttal rengeteg "örömmel, boldogsággal, jóval és üdvössel" a kútforrása (22. l.).

10. Maderspach Viktor ugyan-csak Viktor nevű fia az ábrándok valóra váltására törekvő álmodozó volt, ahogy Kittenberger Kálmán mondotta róla — az Afrika-kutató, kinek nevét közel 40 állatfaj viseli. Sodró lendülettel, gazdag szókinccsel tudott elbeszélni fordultatos történeteket, például vadász-kalandokat. Menekülszem Erdélyből című, 1927-es kötetében sok minden fordul elő: "agent-provokátor", "hű olasz ember", pálinkától "alaposan megdoppingolt" ipse, "lebalkanizált" helyzet, "a Balkán etikettjének megfelelő" tegeződés német nyelven stb. (5., 11., 60., 75., 101. lap) Idézzünk a 84-85. lapról: "A zenei kultusz azon népek kebelén hajtotta legszebb virágait, melyek fejlődésük csúcspontját túlhaladták vagy melyeket a sors kegyetlen végzése rabszójára fűzött. Csak a dekadencia és a függő viszony bomlási termékeiben keletkezhetett az a

szellemi trágya, mely a legelőkelőbb zenei tehetségek kifakadásának kedvez. ... Chopin-i motívumokban zokog a gúzsba kötött lengyel nemzet, melynek minden másfajta energetikus érvényesülését az orosz zsarnokság akadályozta meg." (A fent szereplő trágya-val rokon magyar *draszté* szóra a legregibb adatunk 1815-ből való, s így egyidős a *chopin* köznévv első ismert előfordulásával. Ez a véletlen szűkszerűvé tesz itt két megjegyzést: a) A már említett Schippen-ből jövő francia *chopine* 'fél icce' nem rokon a *chopin*-nel, amelynek 'váratlan haszon, lopás, szerelmi hódítás' a jelentése — nyilván nominózus-minőzős módon előlegezve Chopinnek George Sand-ra tett hatását, b) *Chopintól* nem egészen löcsi rakoncátlanságú fantázia rubatójával jutni el a német *kippe* 'lőcs, rakonca, kéthegegyű kenyérke' útján a magyar

nézet is, hogy a népnyelvi *paranga* '[teher]hordó rúd, [hegy]taraj' az etimon. A latin *panicum* 'köles' etimon volta mellett kardoskodók hihetően jobb szeretnek kenyérbe, mint pánikba esni — különös tekintettel a *panicum*, a *panis* 'kenyér', a *pánik* és a *panusa* 'kukoricacsuhé' össze nem tartozására.) A Vadászataim a Déli Kárpátokban alcímű opus 1935. decemberében kelt, Kittenberger írta előszava szerint: "A szerző neve patinás hangzású; fénye a magyar nemzet legendás korából, a szabadságharcból ered. ... Maderspach Viktor egy *deresre húzott mártirasszony unokája*. ... Kitűnő megfigyelő tehetség." A tapasztalt és jó tollú vadász szövege hozzánk a pár évvel későbbi, *A nászajándék* című könyvből is. "Az amerikai őstermészet halálszimfóniájának" mondja a 16. lapon az indiánok nyarat.

Teleki Téka (Csomafáy Ferenc felvétele)

kiflihez és a latin *cippus* 'karó' szóhoz.)

A *Kalandok a Keleten* című, 1928-as kötetből megtudjuk, hogy Maderspach Viktor mint fiatal tüzetiszt került Konstantinápolyba, miután két évet az Eaton Collegében töltött. Szeretettel említi "hű vadórét, Juont", és persze más érzelmekkel azt, hogy "besűgés miatt" többször ült börtönben (3. és 61. l.). — *Páreng* — *Retyezát* című könyve a Déli Kárpátokbeli vadászatairól számol be. (Nyelvész könnyen jut el a Retyezát csapott-reteztől — tetejéről a Püspökládány melletti Tetétlenhez, megtévezve kalandját ama "szellemi hegymászással", melynek végén elébe tárul a Páring szót érintő levezetési kísérletek egész panorámája, tehát az a

Mark-hoz tartozik, ez meg a Marquard és a Markus rövidülése, márpedig a Markus, Marcus a Mars istenhez kapcsolódik, akárcsak a Martinus, Márton. Mars kezdetben a mezőgazdaság istene volt, ezért viseli nevét a tavasz kezdetét lezáró hónap. Eleinte csak márciusban — persze nem föltétlenül kedden, azaz a Mars bolygó jegyében álló napon — született fiúk kapták a Marcus nevet. Ez Marsnak szenteltet jelent, a Martinus pedig Mars-hoz hasonlót. Külön kérdés az, hogy miért hívja a román pásztor — pakulár, pecorarius — gyakran a medvét martinak, moş martinak. Az is érdekes, hogy Márknak, Márkusnak, Marótnak és Mariának egyik becealakja Markó, s ezért a négyük fémjelezte platformok jól megférnek a Markó vezette ernyő-szervezetben.) Szerzőnknek simán összefér Teleki Sámuelnek mint Erdély "leg hatalmasabb sportsmanjének" a tisztelete olyan "őreg, hírneves parasztvadászok" kiemeléseivel, mint "Nyikoláj Hamza, Mányu, Jon Barna, Jákob Csimplonyér, Jákob Murár" vagy Ruszalin (ennek neve a Jerusálim-ból lett, miként Medrea a Szent Demeterre utaló simedreából, Ivu, Chivu és Schivu pedig a péntekre, tkp. előkészületre — utaló Paraschivu-ból.)

A *Nimród* nevezetű vadászújság szerkesztője, Kittenberger Kálmán írja a *Havas vadászataim* című Maderspach-könyv előszavában, hogy "leg hűségesebb" jóbarátját és munkatársát "az alpesi favágók — szabad idejükben szenvedélyes vadászok — vezették be gyermekkorában a havasi vadászat titkaiba". Arról nem szól, milyen mesterek, minták nyomán haladt remek állatnovelláinak a megalkotásában.

Mi pedig befejezésül csak azt jelezzük, hogy Maderspach Viktor halála évében, 1941-ben tette közzé — Nagypál István álneven — első regényét Schöpflin Gyula, akinek az "izgalmas, kalandos, fantasztikus" dolgok vonzó elbeszélése terén nagybátyjától is volt mit ellesnie. S akinek — mármint e nagybátyjának — persze fogyatékoságai is voltak. Amelyekre ezúttal nem térünk ki. És nem rájuk való tekintettel citáljuk Schöpflin első, *Budapest nem felel* c. regényének ezt a mondatát: "Most nem érünk rá Szodomán és Gomorrhán elmélkedni" (46. l.). Bármennyire is ráérnénk ma elmélkedni a korrupción, ettől nem fog megszűnni. De a súlyos bajok sem szüntethetik meg azt a jogunkat, hogy nevelsünk néha. Például a Szodomákra vonatkozó olyan adomákon, melyekben Gomorrhából hol Govora lett, hol gonosz, gonococcusos Gomorrhea. *Panta rhei* — mondhatja rájuk egy mai, nem "gömörri" Hérakleitosz a lejtőn, pe panta corupptiei; a francia lejtésű *pente* latin ósére gondolva meg szinte vertikális perpendikularitással tenné föl a pusztán játszinak tűnő kérdést: Mit pendít a *pendita*?

LÁSZLÓFFY CSABA

Középkori fondorlatok — II.

Ádám és Éva földi élete

A magány ördöge győzött volna felette? Most, hogy az egész kapufelületet beborító dombormű elkészült, nem érzett felszabadultságot, mint máskor, ha remek munkát végzett; ellenkezőleg, megmagyarázhatatlan büntudattal osont végig a nyirkos késő őszi utcán, az árkádsoron, nehogy magával ragadja a lándzsás, alabárdos porosz-lók védelme alatt vonuló templomi zászlós menet.

"Esendő lelkek, kitéve sok balga hívásnak, gonosz kísértésnek! De a Teremtő jósága végtelen: megbocsát tévelygő bűnének" — jutottak eszébe pártfogójának szavai; rendszerint így beszélt gyarló embertársairól.

A két hatalmas kapuszárnyat egészen készülték kiönteni. Akkor még senki sem sejtette, milyen üzenettel nyílik és csukódik a maradandóság felé a hildesheimi dóm bronzkapuja. Egyvalaki talán mégis. "Az ő- és újszövetség legyen a munkád fő forrása — mondta neki Bernwardus püspök. — Ádám és Éva földi élete."

Ahány kolostorban megfordult, látnia kellett, mennyire elszaporodtak a bronzművesség liturgikus tárgyai, oltár- és körmeneti keresztetek, gyertyatartók, mécsek, ereklyetartók; az öntési lázban püspökök, apátok, apátnők szinte vetélkedtek egymás közt. Bernwardus püspök a legjobban felszerelt műhelyt bocsátotta a rendelkezésére; s mikor már a gyakorlati részről tartottak — ő négyzetes mezőkre osztotta a két kapuszárnyat —, a püspök (mikéntha valamely eretnekséget kiűző hadjárat lenne napirenden) szigorúan, parancsoló hangon adta meg a végső utasítást: "Neked kell visszaadnod a tévelygő vagy közönybe hullt polgárok büntudatát!"

Ekkor ő már rég túl volt az őszövetség kezdeti passzusain, az első emberpár kiűzetésén a Paradicsomból. Emlékezett rá — hogyne emlékezett volna —, hogy a bűnbé-esés percétől fogva minden rosszra fordult (mintha a bőrén érezte volna azóta is). Az Úr dörgedelmes haragja nyomán — "A föld töviset és bogáncskórót teremjen tenéked, s egyed a mezőnek fűvét" — Ádáméknak mindenért keményen meg kellett dolgozniuk. Megtanulták, milyen érzés a fájdalom... "Hát még az öregedés!" — rándult meg a mester száját körülfogó dupla ránc. "Órcád veritékével egyed a te kenyeredet, míglen visszatérsz a földbe, mert abból vétettél: Mert por vagy te s ismét porrá leszel!"...

Látta maga előtt a szerencsétleneket, átélte ismét tulajdon kudarcait, csalódásait; mégis — mint csavargásai során annyiszor — ész-

revétlenül életet lehelt hőseibe, ha már magával cipelte s megszerette őket. Évát előbb csendes, alázos asszonyállatként képzelte maga elé (semmiképpen sem ledér, lusta néembernek, bár hosszú élete ilyen-nel is összehozta!); szemérmes, dolgozós asszonynak, odaadó anyának. De valahogy nem jutott eszébe elég alázatot, vagy inkább rémületet vinnie a figurába, noha tudta, hogy sorsunk épp őmiatta jegyeztetett el az eredendő bűnnel örökre.

Csak ezután jött a kísértés, egy villámokkal keresztül-kasul szabdalta egü éjszakán. Bódulatban feküdt, félig hunyt szemmel, midőn a cellasötétben egy szál ingben megjelent előtte ő — akit egész életében hasztalan keresett. Szűkölni tudott volna feltörő vágyai miatt.

"Paráználkodtál az éjjel? — pillantott rá rutinos szemöldök-összevonással a püspök másnap, mielőtt még megszólalhatott volna. — Ha meggyónsz s vállalod a kirótt penitenciát, várhatod a feloldozást." S belőle gondolkodás nélkül fakadt fel akkor a vallomás. Érezte, hogy prédikáció, szenteltvíz, tömjénfüst, semmi sem segít rajta (még az orgonafutamokat is vérpezsdítőknek érezte olykor), de nem hallgathatta el a lelke mélyén megbúvó igazságot: azt, hogy többször átélte már a bűn gyönyörűségét!...

"Belopta magát életedbe a paradicsomi kígyó! — kiáltott fel a püspök. — Megtiltom, hogy akárcsak rá is nézz valamely néemberre, nehogy fetrengj vele, amíg ezzel a hivattással felérő, nagy munkával el nem készülsz!"

A vallomás Ádámra vonatkozó része benne rekedt. Saját magának kellett megküszödenie a halhatatlanságát fogcsikorgatva, dacosan visszaperelő Ádámval, aki belülről öklözte a mellkasát. A kánpadra vonás iszonyatával kerülgette gyűlölt alteregóját, kétségtelen megfontóját. Tudta, önmagát kell legyőznie (ha nem hallgatta eleget a hitoktató teológusokat); végül hagyta, hogy a vakbuzgó, új Ádám — aki behunyta szemét, valahány-

szor Éva anyaszült meztelenül lovagolt el előtte egy seprűn — együgyűen a nemlétező ördög kenje eltévelyedését.

A püspök, úgy látszik, megint megvárakoztatja. Épp úgy, mint amikor elhozta neki az első vázlatokat. Kábító virágillatban vonult végig az udvaron, a folyosókon, látta (nyilván csak képzeletben), mint érnek össze Ádám és Éva ujjbegyei. A férfi mellkasa zihált, ahogy munka közben lehajolva szemügyre vette a női térd holdas villanását, a talp izgató ívelését. A lobogó drapériák és a bőrkötéses krónikák színes iniciáléi között bent mintha még a filigrán bronzszobrocskákban is megmozdult volna valami életre emlékeztető.

"Te eretnekebb vagy, mint hittem volna!" — förmedt rá háta mögött a püspök. Irgalom! — szerette volna mondani a váratlanul rajtaütőnek, akiben mecénását tisztelte eddig. A püspöki süveg csak játszi színfolt volt neki, semmiképpen sem teológiai kihívás. A parfüm-illat és a pompa, minden, ami a valóság ígérete volt mostanáig, hirtelen látomásszerűvé vált. Hervadás és rothadás szaga lengte körül. Mint akit vallatásra idéztek be, görcsbe rándult a gyomra.

"Hiszen ez gőg részedről, fiam!" Az erőteljes testalkatú püspök komoly méltósága megingott; pár pillanatig győzte meg megijáztott türelemmel, de a fojtott dühtől ki-vörösödött a képe, s vérmes szemében fenyegetés izzott.

Őekkor már úgy érezte: ha nem siet penitenciára fogni testét, lelkét, cinikus démonpofák vigyorgásától kísértve fog elkárhozni. (Ő, midőn még az ablakpárkányra könyökölve gyönyörködhetett szabadon egy kis szobacica idomaiban!) Sürgősen tennie vagy mondania kell valamit. Darócköpeny, szandál, akár egy szerzetesnek. Sőt: bőjt. Ez az: bőjt! Még hogyha megviseli is gyatra egészségét.

"Kiderül még, mit érsz az örök-kévalóság színe előtt" — jegyezte meg Bernwardus püspök fagyosan. Őt pedig elfogta a bizonytalanságérzet: "Úgy látszik, nem vagyok kiválasztott."

"Ezután nem azt fogod bronzba önteni, amit az ördög súg a füledbe — folytatta a Menny földi képviselője. — Én majd gondoskodom ró-

la, hogy maradéktalanul végrehajtsd az Úr akaratát!"

Bocsánatról ezúttal nem esett szó. A mester fogai vacogtak. Jöhet bármi, farsang — gondolta —, amikor a vipera vigyori, vén hercegnők is áldozatul esnek a pompázatos, kéjes örületnek, ő akkor sem tévesztheti már szem elől, hogy Évának, akit az elcsábítás tett állhatatlanná és könnyelművé, a csábítás az életeleme azóta!

A kapudombormű végül olyan lett, amilyennek a megrendelő: a püspök, az egyház óhajította. Ádám szorgalmasan kapál, Éva egy kifeszített sátor alatt gyermekét szoptatja. Tekintetéből eltűnt minden kacérság, démoniság; helyette üveges hidegség — tudomásul vette a végleges kegyvesztést. Az első emberpár felett közepén az Ítélethozó Agyal. (A püspök nehezményezte, hogy az oroszlánfejű kapukopogtató kissé eltakarja. Pedig ő örzi pallosával az Éden bejáratát.)

A domborművet készítő mester később keveset hallatott magáról. Semmibe meredő elmével bódorgott a világban; tokát eresztő udvaroncok bókjait, nagypofájú kereskedők asztaltársaságát elkerülve. Lidérces éjszakai voltak még, valahányszor a palotasoron borzongó ujjakkal simogatta meg a márványt, vagy egy templom szentélyének oszlopfőjén megpillantotta Mihály arkangyalt, aki az Úr megbízásából az Utolsó Ítéletkor eldönti majd, ki az a lélek, aki könnyűnek találta.

Álmában ha kínzásnak vetették alá, boldogan nyögött fel, remélve, hogy a fájdalom hamarabb visszahozza hitét a bibliai Ádám kilencszázharminc és az ő képére nemzett Sét kilencszáztizzenhét esztendejének erejében. S még hátra van Énös egész életének kilencszázöt, a Kénánának nyolcszáznegyven, a Mahalálának nyolcszázharminc, a Járedének kilencszázhatvankét esztendeje, míg végül a 365 esztendő Éneökhöt Isten magához nem vevé. S még mennyi időnek kellett eltelnie, mennyi veszedelemnek Mózes megpróbáltatásáig, midőn a folyóvizek békától pozsgáltak és felmentek az ágyasházba, a kemenékbe, és a sütőteknőkbe; s ugyanúgy az ártalmas bogarak, a tetvek — míg tetvekké nem lett az egész Föld. Majd dögvész pusztított el minden állatot és jégeső a mező minden fűvét, fáját, hogy aztán sás-kák falják föl, ami még megmaradt.

A hildesheimi dóm bronzkapujának híres domborművét ránk hagyó mester időnként felriadva hunyorog a rázúduló esetleges fényben. De elméjét beárnyékolja a zivataros, büntető idő, s ujjai régóta lemerevedtek.

Senki sem érti, hogy a kapudombormű csigavonalú halma előtt, a merev törzsű fák közt milyen láthatatlan dráma zajlik még ma is.

1995. XI. 7.

KÓDEX—

Hiányos és kevés adatunk van az 1919. március 21-én kikiáltott Magyar Tanácsköztársaság "belügyi megtorlásainak" történetéről. Az 1918/19-es Károlyi Mihály-féle népköztársaság liberális belpolitikája után Kun Béla népbiztos nevével fémjelzett vörös uralom — a proletárdiktatúra — vaskézrel látott hozzá az általa elképzelt "rend" megvalósításához. A kommunisták a lenini osztályharc jegyében és az oroszországi példa nyomán kívánták az új magyar államot kialakítani. Az 1919. március 21-én proklamált Magyarországi Tanácsköztársaságban az első belügyi népbiztos az ügyvéd Landler Jenő lett. Művelt ember, volt marxista teoretikus, de jártas a liberalizmus történetében is.

Így bizonyára ismerte Maximilien Robespierre beszédeinek és cikkeinek gyűjteményét és azokat a passzusokat is, ahol a Nagy Francia Forradalom egyik legszínesebb, de tevékenységében több mint vitatott személyisége a polgári szabadság és a közszabadság közötti különbségekről beszélt: "Az alkotmányos rendben szinte elegendő az egyéneket megvédeni a közhatalom visszaéléseitől: a forradalmi kormányzat idején maga a közhatalom kénytelen védekezni az összes támadó frakció ellen. A forradalmi kormányzat a jó állampolgárokat teljes nemzeti védelemben részesíti: a nép ellenségeit csak halállal sújthatja..."

Szép mondás. Csak arra nem kapunk választ, hogy ki mondja meg, hogy ki vagy kik a "népellenségek"?

A kommunizmus praxisa viszont bebizonyította: a választ a munkásosztály élcsapata, természetesen a párt adja meg. Vagyis a Kommunista Magyarországi Pártja.

A hatalom birtokában azonban a Tanácskormány népbiztosai szembe kerültek a Károlyi Mihály-féle népköztársaság súlyos külpolitikai problémáival. A Magyarországot körülvevő államok — az egy Ausztria kivételével — minél több területet kívántak hazánkba bekebelezni. Imperialista étvágyuknak nem volt határa. Sem a románok, sem a szlovákok nem hatódtak meg, hogy Magyarországon a vörös uralomra került sor, hogy ott már nem az "urak", hanem a "proletárok" intézkednek. A moszkvai Kommunista Internacionálé hiába hívta fel a világ dolgozóit annak érdekében, hogy támogassák a magyarországi Tanácsköztársaságot — a visszhang szinte a nullával volt egyenlő. Kun Béla külügyi népbiztos a szorongatott helyzetben kétségbeesett lépésre szánta el magát. Március 30-án táviratban értesítette a román, délszláv és csehszlovák kormányt, hogy a megbékélés jegyében a magyarországi Forradalmi Kormányzótanács kész elismerni a környező államok Magyarországgal szembeni területi igényeit. Vagyis: nem követi Károlyi Mihály példáját. A Tanácsköztársaság megmaradásáért bármilyen méretű területi koncessziók megadásával hajlandó fizetni.

Válasz erre sem érkezett. Hacsak nem az volt a "válasz", hogy április 9-én Ung vármegyei Peresényénél a csehszlovák légionáriusok megtámadták Magyarországot és egy nappal később, április 10-én Bukarestben a román koronatanács határozatot hozott a Magyarország elleni katonai offenzíva megindítása érdekében. És április 16-án a magyar-román demarkációs vonal mentén meg is indult a román királyi hadsereg támadása, amit a gyér számú, rosszul felfegyverzett és politikailag nem egységes magyar hadsereg — még nem a Vörös Hadsereg! — képtelen volt megállítani.

A következő napokban elesett Nagyvárad, Érmihályfalva, Mátészalka, Gyula. Április 23-án a románok már Debrecenben voltak és Hajdúszoboszlót is elfoglalták. A csehek is vérszemet kaptak. Ungvárnál délnyugati irányba indítottak újabb támadást a vörös Magyarország ellen — kihasználva azt a politikai zűrzavart, ami ezekben a napokban Budapesten eluralkodott.

A Forradalmi Kormányzótanács "honvédő háborúra" mozgósította az országot. De a Tiszántúlt ki kellett üríteni. Április 30-ára a Tisza vonal maradt meg egyedül védelmi vonalnak a Tanácsköztársaság számára. Május elsején Budapesten létrehozzák a magyar Vörös Hadsereget, de ugyanakkor Kun Béla fegyverszüneti javaslattal próbálta a román csapatok további támadását megakadályozni. Még választ sem kapott.

De nemcsak a "keleti front" lángolt. Április végén a Forradalmi Kormányzótanács ellen a megmaradt országgrészben is kezdett szerveződni az ellenállás. Sokaknak nem tetszett a "vörös Magyarország".

Részletek Gosztonyi Péternek A MAGYAR GOLGOTA. A politikai megtorlások története Magyarországon 1849-1963 című művéből (Budapest, 1993.)

—INDEX

PARAMUZIKOLÓGIA 20 A MŰ ÉS KARMÁJA

Bűvös szó: KARMA. Mind jobban belopakodik életünkbe. Mind többet foglalkozunk vele. Próbáljuk "lefordítani". Megtenni SORSnak, eleve elrendeltetésnek, kikerülhetetlen végzetnek. Valójában messze járunk a karma lényegének visszaadásától. Ha sorsként határozzuk meg, úgy irányítható sorsot jelent, mégpedig kétszeresen befolyásolható sorsmenetet. Először is: életünk folyamán akaratainkkal szabadon irányíthatjuk karmánknak azt a nagy részét, ami nem rögzített. A rögzített részt nem befolyásolhatjuk, ezt korábban kellett volna megtennünk, mint ahogyan szabad akarataink pozitív vagy negatív megnyilvánulásai is egy későbbi karmánkban már mint rögzült elemek jelentkeznek. Karmáink között lényegi összefüggés van, a kiegyensúlyozás törvénye érvényesül. Tehát nem büntetésről van szó, hanem életünk dolgainak, tetteinek mérlegre tevéséről. Lényegében minden rajtunk múlik. Végzetről szó nincs!

Jó ezt tudni; MEGNYUGTATÓ.

A művek a szerzők karmáinak részeként jelentkeznek, de vajon nem élnek-e külön életet? Ha gondolataink élőlények, akiket táplálnunk kell, fel kell nevelnünk és néha elszírnunk, vajon nem ezerszeresen inkább élőlények a Művek? Száz meg száz gondolati élőlény organikus egyiségeként?

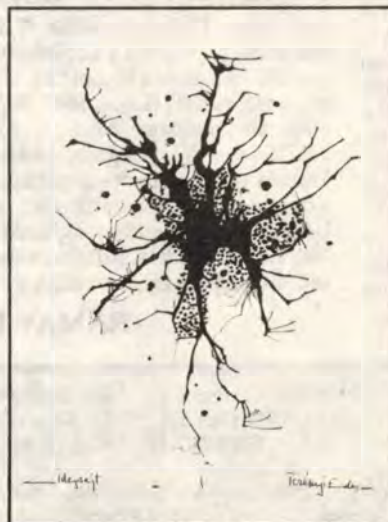
Ha valakit megkérdezzük, van-e a műveknek sorsuk, a válasz egyértelműen igenlő. Az alkotók tudják, hogy műveik között van édes gyermekük és mostoha fiúk, van köztük tékozló és jámbor életet "élő". Van olyan, amelyről megszületése pillanatában tudják, hogy könnyű élete lesz, és van olyan is, amelyik a leggondosabb pártfogás dacára sem jut el még csak a siker küszö-

béig sem.

Pedig hogy féltjük, hogy óvjuk műveinket. Már a kezdet legkezdetén is milyen várakozóan, aggódva lessük a mű megszületéséhez olyannyira szükséges égi jelet. A mű keletkezése mindig Messiás-születés. Minden mű felett ragyognia kell annak a kozmikus betlehemi csillagnak. És a mű fölött is hányszor "feszíteték" meg és hányszor támadtak fel haló poraiból. És e két léthetár között mily különös, sokféle életet éltek e művek. Hirtelen virágba szökkentek, majd lassan halódni kezdtek. Más művek hosszú kínlódás árán hódították meg maguk számára az élethez vezető utat. Hány mű veszett el csírájában és hány mű lobbant szét szilánkjaira a kiteljesedés pillanatában. A példák sora közismert a Máté-passiótól Vivaldi Négy évszakjáig, a majdnem teljesen elpusztult antik görög zenétől az utolsó pillanatban megmentett órszerű magyar népdalokig. Napjainkban százezrekre támadnak új életre a barokk kor rég elfeledettnek hitt és tudott művei. A művek életéről, sorsáról szóló szerzői visszaemlékezések milliói jelzik: nagyon is odafigyelünk a művek KARMÁJÁRA.

Egy mű szellemisége századok átugorva ismét életre kelhet, mintha lélek volna, új zenei formában újra megjelenik más környezetben, más üzenettel, de meglepően azonos Éntudattal. Ebből a szempontból az egyik legfeltűnőbb példa a Gesualdo — Wagner párhuzam. Gyakran elhangzik szakemberek szájából is a ráismerés döbbenetként: ezt a Gesualdo madrigálrészletet akár Wagner is írhatta volna. Aköztük feszülő időbeli távolság röpke háromszáz év. Az ember szempontjából óriási különbség, a karma "dimenziójában" egy pillanat. Gesualdo bőven írt nem "wagneres" harmóniájú, kromatikájú zenét is; olyankor korának szellemiségébe illeszkedett be, hogy váratlanul teljesen kilépjen belőle: a benne felmerülő ÚJ GONDOLATI LÉNYEK mást követeltek tőle, mint kora zenéje. Egy pillanattal sem gondolunk Gesualdo — Wagner esetében azonos lélek reinkarnációjára. Erre semmi alapunk nincs. De! Kettejük műveiben ható, megnyilvánuló szellemi, lelki háttér azonosságáról annál inkább. Ilyen híd köti össze — érzésünk szerint — Beethoven V. Szimfóniáját Stravinsky Le Sacre du Printemps-jával.

TERÉNYI EDE

HOL-

Megjelent a *Látó* 12-es, Gyomorlító című száma. Tartalom: Mózes Attila (L)étlap, Kuszálék Péter Pélidázat arról, mely' sok módon lehet az étet megkavarni, Demény Péter (Levél a jó szakácsnak), Bölöni Domokos Elindult a hagymalé..., Orbán János Dénes Az orvos válaszol, Vitus K. György Szavak és falatok, Lászlóffy Aladár Eszik evő csendesen, Egyed Péter A peretz, Lázár René Sándor Konyhai ballada Julimról; Főzőcskéző köröcskézők Julimhoz, Laczkó András Kemény Zsigmond étkezései, Lászlóffy Csaba Kiben erőt vedén..., Ábrahám János Édes Jézus, légy vendégünk, Tóth Mária Piros hús, fehér hús, Kántor Lajos Svédcsavar, Szakács István Péter Kék pajzsban szemtől szemben, László Noémi Mit (is) eszik az árdéli írónő?, Kali Kinga Babgulyás à la Petri (v. feltételes gulyás), Szak-

bolcsi Borbála Heti éttrend, Kelemen Hunor Köménymaglevest soha, Ferencz István Mit eszik..., Fekete Vince Mit, hogyan?, Kinde Annamária Örvényben, Sebestyén Mihály Pas de Transylvanie, Szász János Dán pástétom, Kovács András Ferenc Álmodik a gyomor, Gergely Tamás Ánsúviz; Az Új idők ajánlata.

A Kortárs idei 1-es számában olvasható Szász László pályadíj-nyertes apokrif esszénovellája Székely Jánosról (Az iskola). A lap közli továbbá Lázár René Sándor Kovács András Ferenc által "közreadott" verseit, Sigmond István Kushadó locsogás című elbeszélését, valamint Méliusz József Háborús naplóját.

A marosvásárhelyi Custos Kiadó gondozásában jelent meg Csekme István legújabb könyve Diákelet, diákdalok a marosvásárhelyi Református Kollégiumban az 1920-as években címmel.

A Tiszatáj januári számában Cs. Gyimesi Éva Két kultúra peremvidékén (Tudomány és egyetem a kisebbségi létben) című tanulmányát követően, A határon túli magyar irodalom önmetaforái felcím alatt olvashatók a következő esszék, tanulmányok: Lászlóffy Aladár Kollektív ars poeticák; Elek Tibor Az önmetaforák születése és alkonya; Gáll Ernő Volt-e "romániaság"?; Füzi László A sajátosság méltósága (A hetvenes évek Korunkja és Gáll Ernő sormetaforája); Kántor Lajos Testvérek és tejtestvérek? (avagy: útban a többség felé...); Szigeti Lajos Sándor Evangéliumi esztétika és modern bukolika (A Dsida-vers méltósága); Bertha Zoltán A metaforikus önszemlélet jellegzetességei Sütő András világképében; Széles Klára Ön-metafora — "mi"-metaforák (Önmetafora-változatok a mai erdélyi költészetben); Juhász Erzsébet Az ugartörés mint önmetafora (A vajdasági magyar irodalom két háború közötti szakaszában); Papp P. Tibor Kisebbségből kisebbségbe (Eltengetelenedésem [poszt]története); Olasz Sándor Mítoszok és illúziók nélkül (Grendel Lajos modernizációs fordulata).

Az Alföld 1-es számában olvasható egyebek mellett Visky András Álomvidék című verse.

A Korunk decemberi számában olvasható Értékvadászat cím alatt Visky András összeállítása. További szerzők és címek: Somlyó György Quatrain; Balla D. Károly Én bosszút forralok; Hajdú Farkas Zoltán "Erdély a legkülönb nő volt..."; Schöppflin Gyula Zarándoklás a Tündérkertbe; Jánk Károly Régi hang kétezerre; Karácsonyi Zsolt A végtelen ebéd, Kilép belőlem a zápor; Grendel Lajos És eljön az ő országa; Nichita Danilov Gyerek, Immanuel Kant, Az ember fia (Jánk Károly fordításai); Balla Bálint Egyének és egyéni cselekvéstípusok a kommunizmusért és a szovjet rendszer ellen.

-MI

Sovány fizetség

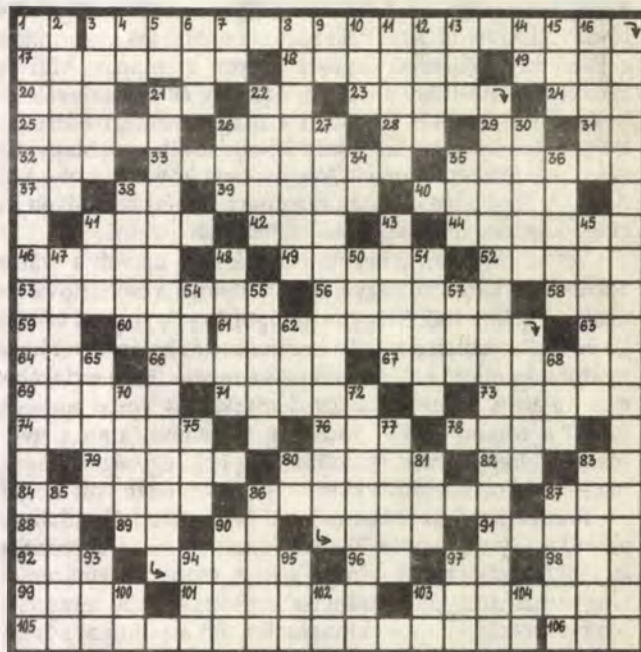
George Costuc versének első szakaszát rejti a vízszintes 3., 23., 61., függőleges 1., 27., 21. és a vízszintes 105. számú sor. Hegyi Endre fordítása.

VÍZSZINTES: 1. Magam. 3. Az idézet első és második sora (zárt betűk: O, E, T, V, Y). 17. Görög mitológiai tengeri isten. 18. Csontot dob a kutyának. 19. Svájci festő és grafikus (Paul, 1879-1940). 20. Előny. 21. Téli csapadék. 22. Szibériai folyó. 23. Az idézet harmadik sora (zárt betű: N). 24. Táskarádió-márka. 25. Női név, Kosztolányi-vers címe. 26. Tartozik. 28. Paripa. 29. Evezni kezd! 31. Rag, a -va párja. 32. Orosz gépkocsmárka. 33. ... emelkedik: végleges határozat. 35. A kölcsönzött összeg. 37. Francia kötőszó. 38. Nem fő. 39. Közkezdelt magyar színész volt (Gyula). 40. Bárki által könnyen megszerezhető dolog. 41. Vigyáz rá. 42. Vissza: mongol uralkodó. 44. Minden irányban. 46. Szöglet. 49. Rendre. 52. Fodor női ruhán. 53. Szülő. 56. ... mortale: halálugrás. 58. Szolnok közepe! 59. Gallium vegyjele. 60. Marosvásárhelyi labdarúgócsapat. 61. Az idézet negyedik sora (zárt betű: J). 63. Azonos római számok. 64. Léghajó része! 66. Régi iskolaféleség. 67. Nyomdavidálatnak vannak ilyen dolgozói. 69. Alarm. 71. Nagyon a terhükre van. 73. Lendület. 74. Bikaviadalban részt vevő szereplő. 76. Rag, a -nek párja. 78. Kis áramforrás. 79. Trópusi dísznövény. 80. Parasztfelkelés vezetője Angliában 1381-ben (Watt). 82. Latin és. 83. Kicsinyítő képző. 84. Felzaklató. 86. Dédelget. 87. Tik..., ketyegés. 88. Newton-secundum. 89. Kettőzve: együgyű. 90. Házállat. 91. Női név. 92. Biztatás. 96. Névelő. 97. Bolgár cigarettamárka. 98. Kettőzött kettős mássalhangzó. 99. Díszít.

101. Lábápoló szer. 103. Kis valószínűséggel. 105. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: M, N). 106. Svéd férfinév.

FÜGGŐLEGES: 1. Az idézet ötödik sora (zárt betűk: T, V). 2. Csiszolt kőkorszak. 3. Abból az irányból. 4. Felez! 5. Súlyolni kezd! 6. Kerti szerszám. 7. KZ. 8. Verbuválás. 9. Gadolinium vegyjele. 10. Folyam egyik fele! 11. A harmadik személy társaságában. 12. Kegyetlen római császár volt. 13. Giotto egy-nemű hangzói. 14. TK. 15. Princi-pium. 16. Az Elba mellékvize. 21. Az idézet hetedik sora (zárt betű: S). 22. Hangversenyterem. 26. Nagyon idős. 27. Az idézet hatodik sora (zárt betű: É). 30. Képmagló. 34. Radon vegyjele. 35. ... poetica. 36. Levágott gabonának a torzsa. 38. Svájci város Davostól nyugatra. 41. Északi váltópénz. 43. Súlymérték. 45. Lüsüm és ... összevonásából keletkezett kínai kikötőváros: Lü-ta. 47. Zenemű lassú, bensőséges hangulatú tétele. 48. Árulkodó mozzanatra alapozott föltevés. 50. Orozco páros betűi. 51. USA-beli drámaíró (Edward). 54. Román férfi becenév. 55. Az étlap. 57. Szlovák. 62. Juttass. 65. Ellenséges viszony. 68. Szeszies ital. 70. Francia festő, grafikus, az impresszionizmus egyik vezéralakja (Edgar, 1834-1917). 72. Finn népi eposz. 75. Féltőn védő. 77. Erdélyi telep község előjárója a középkorban. 80. Magad. 81. Hangtalan Regina! 83. Magyar költő, író, festő, esztéta (Lajos, 1887-1967). 85. Hivatásos versenylovas. 86. ..., mit érlel: József Attila-vers. 87. Magno-, rádiómárka. 90. Francia város a Landes département-ban. 92. Könnyezik. 94. Vissza: nyolc, románul. 95. Üdítő ital. 97. Szabadságharcos tábornok. 100. A múlt idő jele. 102. Stan-num. 103. Tiltószó. 104. Atmoszféra rövidítése.

RÁMAY TIBOR

A HELIKON 2. számában közölt, Januári hajnal című rejtveny megfejtése: És mégis élek. A gyár-szirenáknak/az élet frissült alarmját fújják./A hó fagyott harmatként szikrázik./A város ébred, a szíve-m fázik.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LASZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
SZŐCS ISTVÁN K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Misztófalusi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE